

Νησίδες

Περιοδικό τέχνης & λόγου
Χειμώνας 2014-15 • Τιμή: 6,00 ευρώ

Κείμενα: Σπύρος Μπίκος, Σωτήρης Αγαπάκης, Φαίδρα Μπάκουλη, Γιώργος Λίλλης, Αντρέας Ντούσας, Τίτσα Πιπίνου, Μπενίτε Πέρεθ Γκαλδός, Τάσος Ηλιάδης, Ζντράβκα Μιχάλοβα, Ευαγγελία Μουλά, Πέτρος Πολυμένης, Αγγελική Βασιλοπούλου, Κωστής Β. Ζαχαρίου, Ελευθέριος Καβαλιέρος, Παναγιώτης Νικολαΐδης, Πάνος Δρακόπουλος, Γεωργία Ζακοπούλου, Αναστασία Ζέππου

12

Νησίδες

Περιοδικό τέχνης & λόγου

Χειμώνας 2014-15 • Τεύχος 12 • Τιμή τεύχους: 6,00 ευρώ

Ιδιοκτησία-έκδοση: Γιάννης Ηρακλείδης

Σύνταξη:

Πάνος Δρακόπουλος, Αναστασία Ζέππου, Δημήτρης Κόκκινος

Συνδρομές και συνεργασίες:

Βενετοκλέων 93, ΡΟΔΟΣ, ΤΚ: 85100

Τηλ.: 22410-31310

Ιστολόγιο: <http://nesides.blogspot.com> Email: nisides@gmail.com

Σχεδιασμός-γραφιστική επιμέλεια: Θέμις Φραγκοδημητρόπουλος

Email: themis.f@gmail.com

Στο εξώφυλλο:

Nicolas de Staël: *Agrigente*,

λάδι σε μουσαμά, 60x81 εκ., 1953, ιδιωτική συλλογή

Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία:

"Αλφάβητο ΑΒΕΕ", Βριλήσσου 80, Αθήνα, τηλ.: 210-6466086

Συνδρομή για τρία τεύχη: 18,00 ευρώ,

δημοσίου & οργανισμών: 30,00 ευρώ

Οι "ΝΗΣΙΔΕΣ" διανέμονται σε επιλεγμένα βιβλιοπωλεία του νομού Δωδεκανήσου ("Δέντρο", "Ακαδημία", "Θαλασσινός"), και της Αθήνας ("Γαβριηλίδης", "Λεμόνι").

Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο το "Δέντρο"

Θ. Σοφούλη 127, Ρόδος, ΤΚ: 85100, τηλ.: 22410-33206

ISSN: 1792-0744

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	3	Σπύρος Μπίκος: @ρδροπαιδικός
ΠΟΙΗΣΗ	4	Σωτήρης Αγαπάκης: <i>Ελπίδα</i>
	5	Φαίδρα Μπάκουλη: <i>Ήμουν εκεί</i>
	7	Γιώργος Λίλλης: <i>Εκτάσεις του τίποτα</i>
	9	Percy Bysshe Shelley: <i>Τρία ποιήματα</i>
ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ	12	Αντρέας Ντούσκας: <i>Περπατώντας στο Άγιο Όρος με σανδάλια σαν του Ιησού</i>
	24	Τίτσα Πιπίνου: <i>Το τέλος μιας μέρας</i>
	31	Μπενίτε Πέρεθ Γκαλδός: <i>Η συνωμοσία των λέξεων</i>
ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ	40	Τάσος Ηλιάδης: <i>Φτωχός της τέχνης γιος (ποίηση)</i>
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	55	Γεωργία Ζακοπούλου: <i>Ένα ταξίδι της ελληνικής λογοτεχνίας στα ξένα</i>
	58	Ζντράβκα Μιχάιλοβα: <i>Ο "Βίος του Ισμαήλ Φερίχ Πασά" στα βουλγαρικά</i>
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	72	Ευαγγελία Μουλά: <i>Κόμικς: από τη δημιουργία, στην πρόσληψη και την παιδαγωγική τους αναπλαισίωση</i>
ΚΥΜΑΤΙΣΜΟΙ	80	Δημήτρης Χριστόπουλος: <i>Δημόσιες Ιστορίες (Ευαγγελία Μουλά) • Χαρά Κοσεγιάν: Η λοχεία της απουσίας (Ευαγγελία Μουλά) • Ματίνα Μόσχοβη: Αειφυγία (Πέτρος Πολυμένης) • Χ.Λ. Μπόρχες: Ποιήματα (Αγγελική Βασιλοπούλου)</i>
Προβολές	100	Κωστής Β. Ζαχαρίου • Ελευθέριος Καβαλιέρος • Παναγιώτης Νικολαΐδης
Βιβλία & περιοδικά	104	
In memoriam	106	
Υστερόγραφο θεατρικό	109	
Ευρετήριο	112	
Οι συγγραφείς του τεύχους	119	
ΛΕΥΚΩΜΑ	121	

Σπύρος Μπίκος

@ρθρο – παιδικός

Εκίνησε την καριέρα του με @ρθροπλαστικές ισχίου. Ήταν μια ανεπιτυχής @ρχή. Μιας και το μόσχευμα που χρησιμοποιούσε προκαλούσε οξεία ή χρόνια —κατά περί-πτωση— απόρριψη. Οι πρώτες ύλες ήταν πρωτόγνωρες για το κοινωνικό σώμα με αποτέλεσμα τη γενικευμένη οργανική-ανοσολογική απάντηση.

Ο νέος επιστήμονας με την ειδικότητα της @ρθρο-παιδικής δεν το έβαζε όμως κάτω. Επιδόθηκε στις @ρθρο-σκοπήσεις βελτιώνοντας τη λειτουργικότητα πολλών @ρθρώσεων που έπασχαν από χρόνια αγκύλωση. Ταυτόχρονα όμως εξειδικεύτηκε στις σπονδυλοδεσίες, αλλάζοντας τον άξονα στήριξης του κοινωνικού σώματος.

Καινοτόμος —αν και απορριπτέος από την @ρχή— καδιέρωσε μια για πάντα την τεχνική του. Τώρα τελευταία είναι πολύ αποτελεσματικός στην επιμήκυνση του υπολειμματικού σκέλους παιδιών που πάσχουν από ανισοσκελία.

Όσο οι γλωσσολόγοι θα λογομαχούν για το αν η @ρθρο-παιδική γράφεται με —ε ή με —αι, ο εφευρετικός επιστήμονας θα έχει επιτύχει μια πολύ λειτουργική @ρθρογραφία. Ένα *remodeling* οστών που θα αποσκοπεί στη σωστή κοινωνική στάση και βάδιση.

Σωτήρης Αγαπάκης

Ελπίδα

Ο άνεμος ήρθε ξανά με ένα κουτί στα χέρια
 Φυσά να μου' ρθει να το δω, το δώρο να αγκαλιάσω
 Ώρα που το πλησίαζα, πέσανε δύο αστέρια
 Και το μυστήριο κουτί, μου' μελλε να το χάσω

Μα ήρθε ξανά σαν τον νοτιά, με δύναμη στα μάτια
 Το άφησε στις παλάμες μου που σχίστηκαν, ματώσαν
 Γιατί κορδέλα το έδενε που ήταν γεμάτη αγκάδια
 Πολλές φορές με πόνεσαν, μια που με πληγώσαν

Τραβάω με τα δάχτυλα που σκίζονται στα δύο
 Κάτω στο χώμα την πετώ, την ρίχνω να χτυπήσει
 Μα όταν το περιτύλιγμα έβγαζα πέσαν δύο
 Αστέρια, έτσι ο άνεμος έπρεπε να γυρίσει

Και το φυσάει μακριά τόσο που δεν το βλέπω
 Με πείσμωνε η ζήλεια μου κι η περιέργειά μου
 Τρέχω και τον ακολουθώ, με ό,τι αντοχές κι αν έχω
 Σαν να χε την ελπίδα μου, την τελευταία δικιά μου

Φυσάει πάλι κι έρχεται και το χαρτί του σκίζω
 Που ήτανε από λούλουδα και φύλλα απ την καρδιά μου
 Και την ελπίδα που ήλπιζα, να δω ήθελα, να ελπίζω
 Μα σκέφτηκα ίσως την δω, να ξεχαστεί κοντά μου

Τα φύλλα όμως έβγαλα και το κουτί ανοίγω
 Η ελπίδα μου ευχότανε, με σφαιλιστά τα μάτια
 Είτε να φύγει μακριά είτε εγώ να φύγω
 Και μην την δω που αργόσβηνε σπασμένη σε κομμάτια

Φαίδρα Μπάκουλη

Ήμουν εκεί

Το παιδί στάθηκε δίπλα στο κινούμενο χταπόδι.

Το άφησαν εκεί

μόνο.

Το ρολόι χτυπούσε αντίστροφα.

Ο πατέρας έπεσε απ' το παράθυρο,

οι άλλοι έτρεχαν να σωθούν.

Όμως εγώ ήμουν εκεί

και έβλεπα.

Φυγή

Δυσκίνητο το σώμα,

μπλεγμένη σε δίχτυα η ψυχή.

Φόρεσα το μαντήλι και έφυγα.

Ακόμη ψάχνω το καλοκαίρι.

Βράδυ στην Ίστριο

Σκοτάδι στο χωριό ...πιο πέρα ο δρόμος άδειος,
 έσβησαν οι προβολείς
 μόνο το καντήλι έμεινε αναμμένο.
 Μην ακούς τις σειρήνες που κρύβονται πίσω από την ομίχλη.
 Στάσου για μια στιγμή και συλλογίσου...
 εκεί στην ερημιά όπου κανείς δεν υπάρχει
 παρά μόνο εσύ και ο υγρός ουρανός.

Η δάφνη του κήπου

Έξω απ' το παράθυρό μου καλοκαιρινή βροχή
 και ένα φιλί απρόσμενο.

Στον κήπο η δάφνη ξέρει το μυστικό
 και κάθε πρωί μου το θυμίζει...

Γιώργος Λίλλης

Εκτάσεις του τίποτα

V

Σύνορα από αόρατο χρόνο σαν φράγμα ή σαν ουράνιος φρά-
χτης
εδώ, στο στενό κηπάκι, μαζεύεις με τη τσουγκράνα το ξερό
χορτάρι
ακολουθώντας με το βλέμμα την προετοιμασία του ανέμου
να υποδεχθεί ακόμα έναν χειμώνα.
Ο τελευταίος ήλιος θα λοιδορήσει τις σκιές — θα κατεβάσει
τους προβολείς του
προς τη φωλιά του τυφλοπόντικα
θα ανιχνεύσει το άκρο του ιστού λίγο πριν ακροβατήσει το
έντομο
παγιδευμένο στο σιωπηλό του θάνατο
λίγα μέτρα πάνω από τη γήινη δραστηριότητα
παρασύροντας το λουλούδι στην συνουσία της δροσοσταλιάς.
Η μάσκα που απόψε θα χρειαστείς για το χορό των δευτερολέ-
πτων — αύριο
στο συρτάρι των αδόκιμων μνημών.
Η μέρα ξεκινά, η αλλεπάλληλη υγρασία επιδίδεται στο καθη-
μερινό της έργο
ενώ ο κήπος συνεχίζει να αμύνεται
με τους βολβούς του και τα λιγοστά χελιδόνια
την στιγμή που το πόδι πατά πάνω στο χώμα
και αφήνει τα ίχνη σαν σημάδια
μιας προαιώνιας θέλησης για υπεροχή, μέχρι τους φράχτες
και τα ξύλινα παραπήγματα.

Το χώμα ανώδυνα σε αφομοιώνει.

VI

Με ποιο τρόπο μπορείς να γυρίσεις την πλάτη στη ρυτίδα που
ριζώνει;

Είσαι εσύ στο θολό αυτό όνειρο
ή κάποιος που φόρεσε τα ρούχα σου και επιθυμεί
την οικειότητα;

Είναι δυνατόν να μην αναγνωρίζουν τόσα πράγματα την
μυρωδιά σου;

Τίποτα δεν μπορεί να γυρίσει το χρόνο στην Εδεμική του
αδωότητα

εκεί έμοιαζε περισσότερο με διασταυρωμένο ουράνιο τόξο
από την μια άκρη στην άλλη
με ενδιαμέσο πλάτος τον ωκεανό.

Το ζήτημα είναι πόσο αντέχεις κι όχι πόσο τολμηρός είσαι.

Χρυσόψαρο στη γυάλα

η γάτα περιμένει να κάνει ματ στην επόμενη κίνησή σου.

Τα βράδια, ακόμα και τώρα, ακούς τις παιδικές σου φωνές
συγγεντρωμένες

στον ύπνο των δικών σου παιδιών.

Όπως όταν εκδηλώνεις προσεκτικά τη συννενοχή

και με ένα χάδι μεταβιβάζεις έστω και για λίγο στη γαλήνη
τους.

Percy Bysshe Shelley

Τρία ποιήματα

Μετάφραση-σημειώσεις: Πάνος Δρακόπουλος

Ένα τραγούδι

Μια χήρ' αηδονίτσα
Στάθηκε θρηνώντας.
Το ταίρι της πενθώντας
Σε χειμερινό κλαδί.

Ο κρύος άνεμος γλιστρούσε
Από ψηλά, μα δε μιλούσε
Στης παγωμένης πάχνης
Το χορμί.

Ούτε ένα φυλλαράκι
Στου δάσους τ' αδειανό τασάκι
Ούτε ανθός δεν εκοιμήθη
Πάνω στη γη.

Μόνον η φόρα του ανέμου
Που ηχεί λίγο πιο πέρα
Στου ανεμόμυλου
Το άγρυπνο κουπί.

Πέρα από την καθιερωμένο όνομά του “A song”, το θαυμάσιο αυτό ποίημα του Shelley απαντάται τόσο σε πολλές παλιότερες, όσο και σε πιο σύγχρονες ανθολογίες και μελέτες, με τις πρώτες λέξεις του εναρχτήριου στίχου του: “A widow bird” (Βλ. ενδ. Ronald Carter, John McRae, *The Routledge History of Literature in English, Britain and Ireland*, 2nd Edition, Routledge, 2001). Συμπεριλήφθηκε στη συλλογή ποιημάτων με τίτλο *Charles The First* (1822). [Βλ. και *Oxford Dictionary of Quotations* (Oxford University Press, 1999), p. 711].

Στην ____

Μια λέξη είναι τόσο συχνά σπλωμένη
 Για να τη σπλώσω ο ίδιος,
 Ένα αίσθημα είναι τόσο λαθεμένα
 περιφρονημένο
 Για να το περιφρονήσεις και συ.
 Μία ελπίδα μοιάζει τόσο πολύ με την απόγνωση
 Για να την καταπνίξει η σύννεση,
 Και ο οίκτος απ' την μεριά σου,
 μικρή μου αγαπημένη
 δεν είναι όμοιος με κανέναν άλλον οίκτο.

Αδυνατώ να δώσω αυτό που όλοι καλούν αγάπη
 Όμως εσύ, καλή μου, άραγε δεν θα δεχτείς
 Την λατρεία που οι καρδιές υψώνουν
 Και που οι Εδεμικοί κήποι δεν απορρίπτουν, —
 Τον πόθο της πεταλουδίτσας για το αστέρι
 Της νύχτας για το ξημέρωμα που ακολουθεί,
 Την αφοσίωσή μας για κάτι τόσο μακρινό
 Από την κλειστή σφαίρα της μοναξιάς μας;

Πρώτη δημοσίευση στα 1824, στην μεταθανάτια ανθολογία ποιημάτων υπό τον τίτλο “Posthumous Poems”.

Περιέχεται στους τόμους:

- *The Complete Works of Percy Bysshe Shelley — Volume 2* by Percy Bysshe Shelley (ed. Hutchinson, Thomas).

- *The Complete Poetical Works of Percy Bysshe Shelley — Volume 2* (ed. BiblioLife, 2007).

Αντρέας Ντούσκας

Περπατώντας στο Άγιο Όρος με σανδάλια σαν του Ιησού (απόσπασμα)

Τί είναι λοιπόν το Άγιο Όρος και γιατί οι άντρες άνθρωποι πάνε εκεί; Γιατί χρόνια τώρα εκλύει ένα μυστήριο η προσέλευση εκεί μόνο αντρών; Πώς μια χερσόνησος εκτεθειμένη στους αέρηδες του Αιγαίου έγινε το περιβόλι της Παναγίας; Γιατί κόντρα στις κακεντρέχειες που διαρρέονται ως θολές πληροφορίες κοντά στις 2.000 αντρικές ψυχές, καλογερικές φιγούρες ζουν απομονωμένοι εκεί και πολλές περισσότερες άλλες ψυχές, όλες τις εποχές του χρόνου με αμείωτο ρυθμό ταξιδεύουν με πίστη ή περιέργεια για να βάλουν το δάχτυλο επί των τύπων των ήλων ως αυτόπτες κι αυτήκοοι μάρτυρες; Με όλα αυτά στο μυαλό μου και πολλά άλλα, διάφορα και αδιάφορα, ουσιώδη κι επουσιώδη, ξεκίνησα το περασμένο καλοκαίρι για το Άγιο Όρος. Άγιο Όρος πρωτίτως είναι η διάθεση που προσέρχεται κανείς σ' αυτό. Ο βαθμός ταπεινότητας, που είναι αντιστρόφως ανάλογος της περιπέτειας που ζεις σ' ένα οποιοδήποτε άλλο ταξίδι. Οι συγκρίσεις σε θέματα πνευματικά δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση

να οδηγήσουν σε ασφαλές συμπέρασμα. Μάλλον σε ασαφές συμπέρασμα καταλήγουν! Το ταξίδι στο Άγιο Όρος, όταν το αποφασίζει κανείς, ξεκινάει πολύ πριν φτάσει εκεί. Είναι από τα ταξίδια που σε θέλουν αφοπλιστικά δοσμένο γι αυτό κι όταν ξεκινούν συνοδεύονται συνήθως από μια αλλαγή που συμβαίνει στο σώψυχό σου. Δεν υπάρχει ιδανική εποχή για το ταξίδι αυτό. Δε χρειάζεται να ξέρεις πολλά πράγματα για το τι θα συναντήσεις φτάνοντας, γιατί αλλιώς περιορίζεις το μέγεθος της έκπληξης που σε περιμένει μόλις φτάσεις — και που λίγο αν αφεθείς να τη νιώσεις, μάλλον το εκτόπισμά της θα σε συνοδεύει για πολύ καιρό. Αύγουστος λοιπόν. Το καλοκαίρι να μαίνεται στις παραλίες κι εγώ θιασώτης των καλοκαιριών το παραμέρισα συνειδητά και ξεκίνησα για το Όρος. Μετά από ταξίδι μιας μέρας οδικώς έφτασα στην Ουρανούπολη. Καλύτερη αφετηρία από το όνομα αυτής της μικρής πόλης δε θα μπορούσε να έχει αυτή η αναζήτηση. Ήλπιζα στον ουρανό αφού τον κοιτούσα κατάματα και του τραγουδούσα εγγαστρίμυθα: «Ουρανέ όχι, δε θα πω το ναι» και περίμενα περίπου στωικά να μου απαντήσει. Όλα στην Ουρανούπολη μαρτυρούν τι σε περιμένει. Πολλά μικρά μαγαζάκια σε απόλυτη στοίχιση πωλούν εικόνες, λιβάνια, λαμπάδες στο ύψος όλων των ανθρώπων περιμένοντας να εκπληρώσουν τάματα, αλλά και διάφορα handmade προϊόντα με προέλευση τα μοναστήρια που πρόκειται να επισκεφτείς, όπως μαρμελάδες, ξυλόγλυπτα μπιστούνια, κομποσκοίνια φυσικά, που λόγω του ότι είναι πια trend, τα συναντάς σε όλους τους χρωματισμούς, και δεν ξέρω αν πια επιτελούν και τον αρχικό τους στόχο, κάρτες, σφραγίδες για πρόσφορα, εικόνες όλων των αγίων, αντίγραφα βυζαντινών εικόνων και πολύ ακριβές εικόνες με φύλλα χρυσού κ.ά. Εν πάση περιπτώσει, αφού βολεύτηκες σ ένα μικρό πανδοχείο, βγήκα να περπατήσω και στη μικρή βόλτα που έκανα το βράδυ στην προκυμαία της πόλης προσπαθούσα να μαντέψω

στα πρόσωπα των περαστικών τους αυριανούς μου συνταξιδιώτες. Από τη μια η αγωνία για το καινούριο που θα συναντούσα κι από την άλλη η μόνωση στην οποία επεδίωκα να βρεθώ με κράτησαν άγρυπνο όλο το βράδυ. Το πρωί λοιπόν φορτώθηκα το σπαρτιατικών διαστάσεων σακίδιό μου κι έφτασα στο λιμάνι. Έμεινα πίσω από έναν γίγαντα, κοκκινοτρίχη ρώσο μοναχό στη σειρά των εισιτηρίων κι όταν εξασφάλισα το μαγικό χαρτάκι που επέχει θέση διαβατηρίου, έφτασα στο λιμάνι κι άνοιξα ένα παστέλι να φάω καθώς είχα ήδη αρχίσει την αυστηρή νηστεία. Όταν άρχισε η επιβίβαση στο φέρι μπωτ όμως, δέχτηκα παρατήρηση από τον αστυνομικό που ήλεγχε τα διαβατήρια για τα πέδιλα που φορούσα. Προσπάθησε να με πείσει ότι πέραν του ότι αυτό θα σκανδάλιζε ενδεχομένως τους μοναχούς, θα έδετε σε κίνδυνο και τη σωματική μου ακεραιότητα καθότι καλοκαίρι και κινδύνευα περπατώντας στα κακοτράχαλα μονοπάτια από φίδια, σκορπιούς κλπ. Όσο λοιπόν αυτός προσπαθούσε να με πείσει, εγώ ήδη σκεφτόμουνα τους μαθητές του Ιησού που όχι μόνο φορούσαν σανδάλια αλλά και πορφυρούς χιτώνες. Πόσο θα ήθελα έναν τέτοιο χιτώνα! Φυσικά, τις επόμενες μέρες θα άκουγα συχνά τη φράση «τα ράσα δεν κάνουν τον παπά» αλλά όσο να πεις ένας ρόλος χτίζεται κι από έξω προς τα μέσα κι όχι μόνο με την ανάποδη πορεία. Το πλοίο ξεκίνησε. Ένα πλοίο μόνο με άντρες. Θαρρείς κι αν βυθιζότανε θα αποδεκατιζόταν το ανδρώπινο γένος! Ούτε καν κιβωτός δεν ήμασταν! Η πρώτη έκπληξη ήρθε όταν είδα τους γλάρους να έρχονται και να παίρνουν ραμφίζοντας από το χέρι του καθενός ό,τι είχαν σε φαγώσιμο οι παράξενοι ταξιδιώτες αυτού του σύντομου ταξιδιού. Γιατί τέτοιοι ήταν οι ταξιδιώτες. Παράξενοι. Ένα ετερόκλητο πλήθος ανδρώπων. Ένας Ελβετός ορειβάτης που ήθελε να κατακτήσει τη κορυφή του Άθω, ένας μεταπτυχιακός φοιτητής της γεωλογίας με απώτερο στόχο να μελετήσει τα πετρώματα της περιοχής, ο αντιπρόσωπος μιας ακριβής αυτοκινητοβιομηχανίας που η επιδειξιμανία του δεν τον εγκατέλειψε ούτε πάνω και κι αυτό ήταν ορατό δια γυμνού οφθαλμού, ένας παρολίγον μοναχός που έμελλε να είναι κι ο συνοδοιπόρος μου αυτό το 20ήμερο που άλλαξε τη ζωή μου μ' έναν τρόπο νηφάλιο και καθοριστικό, ένας τυπικός οικογενειάρχης, ένας αδιόριστος καθηγητής, ένας ομογενής εξ Αυστραλίας, ένα ελληνόπουλο της

Γερμανίας, μερικοί καλόγεροι με σκισμένα ράσα και ξασπρισμένα από τον ήλιο και τον ιδρώτα του κορμιού τους, πολλοί ρώσοι όλων των ηλικιών κ.ά. Άλλη μια μεγάλη έκπληξη βιώνεις όμως όχι μόνο με τους ταξιδιώτες-προσκυνητές αλλά και όταν περιμένεις να συναντήσεις μια κοινωνία αγίων, αυτό που λέει και το όνομά τους, δηλαδή καλούς γέροντες, αλλά μετά θυμάσαι το Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη που έλεγε: «γιατί σκανδαλίζεσαι καλό μου παιδάκι; άνθρωποι είναι κι αυτοί όπως κι εμείς με αδυναμίες». Άλλωστε είναι κουτό να πηγαίνει κανείς στο Άγιο Όρος μόνο και μόνο για να τσεκάρει το βαθμό της πίστης των μοναχών που βρίσκονται εκεί ή ακόμα ακόμα να εξαρτάς το βαθμό της δικής σου πίστης από την ένταση της πίστης των μοναχών. Ο καθένας βρίσκεται εκεί για τους εντελώς προσωπικούς δικούς του λόγους κι αυτό το δέχεται για να μην έρχεται αντιμέτωπος με γρίφους ή νοσηρές σκέψεις κατά τη διάρκεια της παραμονής σου... Πρώτη στάση στο δεύτερο λιμάνι που δένει το καράβι. Στον αρσανά της μονής Κωνσταντονίτου, μιας από τις παλιότερες μονές του Όρους. Αρσανάς είναι το μικρό λιμάνι κάθε μονής. Η μετάβασή μας στο μοναστήρι έγινε από έναν κακής ποιότητας χωματόδρομο μέσα σ' ένα αγροτικό τζίπ κι έναν οδηγό-μοναχό λιγομίλητο, ωστόσο συμπαθή κι εξυπηρετικότατο. Η συνέχεια λίγο πολύ ίδια σε όλα τα μοναστήρια. Μετάβαση στο αρχονταρίκι και κέρασμα με τσίπουρο, καφέ και λουκούμι. Τακτοποίηση στα κελιά και στη συνέχεια ενημέρωση για το πρόγραμμα. Εσπερινός, δείπνο, απόδειπνο, κατάκλιση, αγρυπνία, όρθρος, θεία λειτουργία, φαγητό και μετά πάλι το ίδιο με μια συνέχεια αυτιστική που όμως θεωρείται και μάλλον είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση μιας τάξης αναγκαίας όταν πρέπει να συμβιώσουν τόσο άνθρωποι καθημερινά, μοναχοί κι επισκέπτες, αλλά και να εξασφαλιστεί η συνέχεια της βυζαντινής παράδοσης που τόσο έντονη είναι στην ατμόσφαιρα και που όλοι θέλουν να γίνουν λιγότερο ή περισσότερο κομμάτι της. Αυτός ο αυτιστικός τρόπος ζωής ή σε ρουφάει μεθυστικά όπως στη χώρα των λωτοφάγων και δες να μείνεις για πάντα εκεί ή σε ξερνάει. Η πρώτη εμπειρία ολκής δεν άργησε να έρθει όταν το μεσημέρι της ίδιας πρώτης μέρας, ένας μοναχός βλέποντάς με να στέκομαι κάτω από τη σκιά ενός πλατάνου, με πέτρινη βρύση εννοείται στη ρίζα του, με προσκάλεσε σε μια με-

σημερινή βόλτα κάτω από τον καυτό αυγουστιάτικο ήλιο με την υπόσχεση πως στο τέλος του μονοπατιού θα αντικρύσουμε έναν αληθινό παράδεισο! Η υπόσχεση για έναν βιαστικό κι ανυπόμονο μελλοθάνατο όπως είμαι εγώ —όλοι είμαστε μελλοθάνατοι— ήταν πολύ δελεαστική για να προλάβω να κάνω και δεύτερες σκέψεις. Με μια παρέα νεαρών φοιτητών κι εμένα λοιπόν ο μοναχός Μόδιστος μας οδήγησε σε ένα αμπέλι κάτω από τον παχύ ίσκιο μιας καρυδιάς. Ένα αυτοσχέδιο ξύλινο τραπέζι -και σε χρόνο dt μας είχε φτιάξει έναν καφέ στιγμής με υλικά κρυμμένα σ' ένα ντουλάπι που μαρτυρούσε την παλαιότητα και την ηλικία του. Μας μίλησε για την αγάπη. Τον πόλεμο. Την αδικία. Δεν ανέφερε τη λέξη θεός, νομίζω εσκεμμένα. Είπε ότι προτιμούν να μη βγαίνουν οι μοναχοί από το Όρος γιατί όταν κυκλοφορούν στον κόσμο έξω νιώθουν σαν τα ψάρια έξω από το νερό. Ζαλίζονται. Δεν άργησε να φτάσει και η ώρα του διακονήματος. Διακόνημα λέγεται η εργασία που σου αναθέτουν αλλά και η εργασία που εκτελούν με υπομονή κι οι ίδιοι. Υπομονή να κάνεις όχι όσο μπορείς κάθε φορά αλλά όσο χρειάζεται, όπως έλεγε κι ο γέροντας Παΐσιος, ο σύγχρονός μας άγιος. Καθότι λοιπόν πλησίαζε η εποχή του τρύγου, έπρεπε κάπως να προστατευτούν τα γινωμένα σταφύλια, ο ώριμος καρπός με λίγα λόγια, από τις κουρούνες που κατέβαιναν κάθε μεσημέρι κι απειλούσαν τη σοδειά. Είχαν προνοήσει λοιπόν πώς θα προστατεύσουν τη σοδειά τους και μάλιστα χωρίς να χρειαστεί να σκοτώσουν τα πεινασμένα πουλιά. Μ' ένα πλαστικό μπουκάλι κι ένα ραβδί, χτυπώντας το μπουκάλι και περπατώντας γύρω γύρω από το αμπέλι, τα πουλιά φεύγαν τρομαγμένα. Αγαστή συνύπαρξη όλων, να αυτό είναι το Άγιο Όρος! Πήρα το θάρρος και τον ρώτησα αν βαρυγκωμά με την άχαρη αυτή δουλειά που του έχει ανατεθεί από τον γέροντά του. Όχι, μου απάντησε αποφασιστικά, γιατί σκέφτομαι τα μαρτύρια της κόλασης κι αυτό δεν είναι τίποτα. Δε μου άφησε περιθώρια να σκεφτώ το αντίθετο. Όμως η μια απάντηση γεννούσε συνήθως την επόμενη ερώτηση που ερχόταν ακαριαία. Και η κόλαση τι είναι λοιπόν; Η κόλαση είναι οι δεύτερες σκέψεις μας κι οι ενόχες μας. Έτσι είπε χαμηλότονα και ήρεμα. Έτσι διαλέγουν να μιλήσουν οι περισσότεροι μοναχοί, απαλλαγμένοι από το στρες να υπερτερούν στις κουβέντες με την ένταση της φωνής τους.

Ας μην ξεχνάμε ότι βρίσκονται εκεί για να ησυχάσουν. Αυτό ήταν αρχοúντως ικανοποιητικό, αν σκεφτεί κανείς την εικόνα της κόλασης που έχει διαρρεύσει εντέχνως από τους θρησκευτικούς κύκλους με τις φωτιές και τα καζάνια. Η επόμενη μέρα είχε πεζοπορία μέχρι τη γειτονική βουλγαρική μονή Ζωγράφου. Με την άφιξη στο ναό είδα τις μετάνοιες των μοναχών. Με αμείωτη ένταση και ρυθμό για ένα ολόκληρο τρίωρο, ένας σέρβος κωφάλαλος μοναχός δεν έπαψε να κλίνει το γόνυ προκαλώντας την απορία μου για την πίστη που υποκινεί την ενεργεία του αυτή. Έμαθα πως οι μετάνοιες είναι και μια ευκαιρία να συσπάται το έντερο και να διευκολύνεται η πέψη, πέραν του απόκοσμου έτσι κι αλλιώς λόγου για τον οποίον εκτελούνται. Το μεσημέρι, μια μικρή παρέα που συστάθηκε εκεί έφτασε στη σκήτη του Κοσμά του Αθωνίτη, ενός υπερφυσικού για τα ανθρώπινα όρια κι αντοχές μοναχού, ο οποίος σε μια αετοφωλιά στην κυριολεξία πέρασε πολλά χρόνια της ζωής του, μέχρι που άφησε την τελευταία του πνοή εκεί. Χρειάστηκε να αναρριχθούμε σαν σαύρες για να βρεθούμε στον τόπο του μαρτυρίου του. Έβγαλα άνευρα κάποιες φωτογραφίες χωρίς να με νοιάζει το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα, γιατί έτσι κι αλλιώς οι εικόνες ήταν τόσο δυνατές από μόνες τους που μάλλον ήταν αδύνατο να αποτυπωθούν. Στην επιστροφή τα σκονισμένα πέδιλά μου πρόδιδαν την οριστική παραίτηση κάθε ματαιόδοξης σκέψης που αφορά στην εμφάνιση. Κάτι ησύχασε μέσα μου στη σκέψη πως η αυτοαναφορικότητά μας ενδεχομένως να είναι χαμένος χρόνος όταν δε συνοδεύεται από διάθεση έντονης αυτοκριτικής. Το βράδυ στη μονή Ζωγράφου ήταν από τα πιο απρόσωπα, καθώς λόγω της αχανούς έκτασης της μονής είχαε διαρκώς την αίσθηση του απόκοσμου κι ότι είσαι μόνος, όπως πραγματικά είμαστε όλοι μας. Οφείλει κανείς να συμφιλιώνεται με την ιδέα του μόνου ανθρώπου. Για προστασία. Βγήκα τα μεσάνυχτα στο καθολικό της μονής και κοίταξα τον ουρανό. Ο ουρανός ήταν πιο κοντά από όσο μέχρι εκείνη τη στιγμή νόμιζα. Η απουσία ηλεκτρισμού βυθίζει κάθε βράδυ τον Όρος στο απόλυτο σκοτάδι και συνεπώς ο έναςτρος ουρανός του αλλοκαιριού αποκαλύπτεται σε όλο του το μεγαλείο. Το επόμενο πρωί μετά την τράπεζα, το φαγητό που είναι πάντα λιτό, μας βρήκε να παρακολουθούμε το μοναδικό οργασμό που μπορεί να παρακολουθήσει κανείς

εκεί. Αυτόν της εργασίας. Η ακηδία, η τεμπελιά με λίγα λόγια, θεωρείται ένα από τα θανάσιμα αμαρτήματα μαζί με την οργή, την πορνεία, τη φιλαυτία, την κατάκριση και το φθόνο κι ως εκ τούτου, μιας κι ο βίος είναι εκεί σκληρός και οι ώρες τους είναι μοιρασμένες ανά δωρα, ύπνος, προσευχή και διακονήματα, έβλεπες με μια ζηλευτή η αλήθεια είναι διάθεση, να επιμερίζουν τα καθήκοντά τους για να καταπολεμήσουν μέσω της εργασίας οτιδήποτε διασαλεύει την ύπαρξή τους ή συνιστά απειλή για την πνευματική τους ζωή. Ετοιμαστήκαμε για τον επόμενο σταθμό. Μας κατέβασε με ένα παμπάλαιο φορτηγό σαν του Σαββόπουλου μαζί με μερικούς άλλους προσκυνητές στον αρσανά της μονής για να πάρουμε το πλοίο ένας βούλγαρος μοναχός, κάπως αγριωπός στην όψη, αλλά αν πάρεις την πληροφορία ότι σκανδαλίζονται από την παρουσία των λαϊκών — πολεμούν καθημερινά με τον πειρασμό και τις πολλές όψεις και μορφές που αυτός παίρνει στην ήσυχη ζωή τους αφού τους αποσπούν από τη στοχοθεσία τους που είναι να αφιερωθούν στον Κύριο— τότε δεν παρεξηγείς τα αγριεμένα βλέμματα. Το μικρό караβάκι μας πήγε μέχρι τη Δάφνη, το κυρίως λιμάνι. Η Δάφνη είναι ο σταθμός μετεπιβίβασης όπου ή θα πάρεις κάποιον λεωφορείο για τις Καρvés, πρωτεύουσα του Όρους όπου εδρεύει η πολιτική ηγεσία του πρωτάτου κι από κει θα συνεχίσεις το ταξίδι στις μονές ή θα συνεχίσεις με άλλο πλοίο, την αγία Άννα, για το πιο νότιο τμήμα της χερσονήσου που είναι και το πιο άγριο από άποψη μορφολογίας· εκεί ο θρύλος που μπερδεύεται με την πραγματικότητα, θέλει τα καντουνάκια και τα καρούλια να κατοικούνται από οριστικούς αναχωρητές, δηλαδή αυτούς που ζουν κάπως όπως τα άγρια θηρία. Στην επόμενη μονή Διονυσίου, βίωσα αυτό που οι προσκυνητές λένε με μια λέξη: αναπαύτηκα. Ένωσα πιο οικεία δηλαδή. Μια καλосυντηρημένη μονή, κάπως σαν ξενώνας διακοπών. Φροντισμένη σε όλα της και με έναν καλότερο κύπριο μοναχό-αρχοντάρη, τον πατέρα Παύλο. Ο ίδιος που μετά το μυστήριο της εξομολόγησης με προμήθευσε με τον πρώτο μου σταυρό, αφού ο βαφτιστικός μου χάθηκε μέσα στα χρόνια. Μου μίλησε για τα αδιέξοδα των ανδρώπων που είναι στην ουσία οι ευκαιρίες του Θεού, για το παρελθόν που πρέπει να αφήνουμε στο έλεός Του, το παρόν στην αγάπη Του και το μέλλον στην πρόνοιά Του και τόσα

άλλα θεολογικά και λιγότερο θεολογικά, όλα όμως πολύ ενδιαφέροντα. Μας τακτοποίησε στα δωμάτια και μας κατηύθυνε στη βιβλιοθήκη της μονής. Τα δωμάτια μικρά κι άβολα θα τα χαρακτήριζε κανείς, αλλά καλύτερα αν ήταν, την ίδια εντύπωση θα προκαλούσε η θέα τους. Αυτή η μετωπική σύγκρουση με το λιτό τρόπο επίπλωσης και ζωής δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε έναν υγιή σκεπτικισμό για το χρηστικό τρόπο των αντικειμένων που έχουμε φορτώσει τις ζωές μας. Στο μικρό μπαλκόνι, στην κυριολεξία πάνω από ένα γκρεμό, καταφέραμε εκείνο το απόγευμα να συσπειρωθούμε αλλά όχι να συντονιστούμε περίπου δεκαπέντε άτομα. Δεν άργησα να καταλάβω πως η πνευματικότητα γρήγορα μπορεί να εξανεμιστεί σ' αυτό το δυσθεώρητο ύψος. Κάποιοι μιλούσαν στα κινητά. Άλλοι για ποδόσφαιρο κι άλλοι σχολίαζαν τις πλαστικές στρατιωτικές παντόφλες. Γρήγορα αποσπίρτησα και βρέθηκα στο κοιμητήριο. Τα κοιμητήρια είναι πάντα ένας προσφιλής μου τόπος. Εκεί έρχομαι αντιμέτωπος με ένα ερώτημα που όσο με φοβίζει άλλο τόσο με ησυχάζει. Που πάμε; Απαντήσεις που δεν έχουν δοθεί και κανείς δεν μπορεί να απαντήσει με βεβαιότητα, αλλά που εκεί, ίσως γιατί σε υποβάλλει ο χώρος, ίσως γιατί η πίστη σου είναι βαθιά και θες να εμβαθύνεις κι άλλο —αλλιώς τι γυρεύεις στα υψίπεδα του Όρους— τελικά την υποψιάζεσαι την απάντηση. Αν ο χώρος που κατοικούν οι μοναχοί στα κοινόβια μοναστήρια του Όρους είναι λιτός, ο χώρος που αποθέτουν τα ξεψυχισμένα σώματά τους θυμίζει ένα οποιοδήποτε κομμάτι γης. Μονάχα ένας ξύλινος σταυρός μαρτυρά ότι κάτω από κει αναπαύεται κάποιος μοναχός. Η βλάστηση από πάνω φανερώνει τα χρήσιμα συστατικά που αποδεδμεύει το νεκρό ανθρώπινο σώμα καθώς λιώνει με την πάροδο του χρόνου. Η απρόσκοπτη θέα στο αιγαίο πέλαγος, με την απεραντοςύνη του όπως φαντάζει από κει, σε κάνει να αντιλαμβάνεσαι τη μικρότητά σου και το λιγοστό χώρο που καταλαμβάνεις στο σύμπαντα χώρο. Μετά, λειτουργία στη μονή. Αγρύπνια. Ερευνάς τα όρια της ανθρώπινης αντοχής όταν πρέπει να είσαι 7 και 8 ώρες βυθισμένος στη σιωπή και την επαφή με το θείο, που επιτυγχάνεται με την ορθοστασία κατ' αρχήν, κάτω από το φως των κερίων, μπροστά από χρυσοποίκιλτες εικόνες και κειμήλια αξίας. Για το εκτός από οτιδήποτε άλλο, οι μοναχοί είναι και θεματοφύλακες μιας πα-

ράδοσης πλούσιας σε θρύλους και λατρευτικά αντικείμενα. Μετά ο ύμνος: «πάσαν την βιοτικήν μέριμναν αποδώμεθα», ότι δε χρειάζεται να έχεις το άγχος σε πρώτο πλάνο στη ζωή σου γιατί υπάρχει μια μέριμνα και πρόνοια που είναι πέρα από τα καθ' ημάς. Αυτό σε ησυχάζει κι έχει μια ισχύ που αν καταφέρεις να τη βάλεις στη ζωή σου κάπως σε απαλλάσσει από ένα περιττό και μάταιο βάρος. Ίσως η κορύφωση του ταξιδιού αυτού να ήταν η μετάβαση από τη μονή Διονυσίου στη μονή αγίου Παύλου μέσα από ένα δύσβατο μονοπάτι τριών ωρών την επόμενη μέρα, την ώρα που ο ήλιος χαράζει το πιο ευθύγραμμο τμήμα του. Το μεσημέρι. Με το Δημήτρη, συνοδοιπόρο και φίλο πλέον, άλλοτε να προπορεύεται κι άλλοτε να τον προσπερνάω, φτάσαμε στη μονή του αγίου Παύλου που εκείνη την ώρα ήταν μεσημέρι κι όλα ησυχάζανε. Μας οδήγησε στο ναό ένας λαϊκός (δηλαδή όχι κληρικός) κι οι εικόνες στο φως του μεσημεριού είχαν μια αληθοφάνεια και μια εγκαρτέρηση κι ένα νοιάξιμο σα θωπευτικό χάδι. Σκύβεις, φιλάς το ξύλο των εικόνων και δεν μπορώ να πω με βεβαιότητα αν εξαυλώνεσαι εσύ που το κάνεις ή εξανθρωπίζονται οι εικόνες. Με συνοπτικές διαδικασίες ετοιμαστήκαμε για την επιστροφή. Θέλει πολλά χιλιόμετρα η σωτηρία της ψυχής! Δυο αγγούρια για την επιστροφή από τον κήπο τους και δροσερό νερό και με τον ήλιο να καίει το ίδιο αν όχι και περισσότερο, περπατώντας οδηγηθήκαμε πίσω. Οι κουβέντες που διαμηνύθηκαν μεταξύ μας κάπως με συνωμοτικό ύφος ήταν ένα κέρδος από το ταξίδι αυτό. Να ανοίγεις την ψυχή σου όπως ανοίγεις ένα τραύμα στο γόνατο να δεις αν επουλώθηκε. Δεύτερο βράδυ στη μονή Διονυσίου αφού το καράβι λόγω των θυελλωδών ανέμων δεν κατάφερε να προσεγγίσει στον αρσανά. Δεύτερο βράδυ στην ίδια μονή σημαίνει πως είσαι πολύ κοντά σ' αυτό που σκέφτεσαι από την πρώτη στιγμή που φτάνεις εκεί. Να μέινεις για πάντα. Με την ισχύ που έχει το πάντα. Εκεί είδα και τον πιο χαμογελαστό μοναχό. Είχα αρχίσει να πείθομαι ότι είναι όλοι τους τάγματα επίγειων αγγέλων-στρατιωτών κι ως εκ τούτου στρατιωτάκια αμίλητα, ακούνητα κι αγέλαστα, αλλά να που ένας νεαρός μοναχός όχι πάνω από την ηλικία των 35 μου χαμογέλασε με ασήμαντη αφορμή. Στην τράπεζα δεν ήξερα αν πρέπει να βιαστώ να φάω το φαί μου, να παρατηρήσω το χώρο γύρω μου ή να ακούσω το μοναχό που

έχει ως εντεταλμένη υπηρεσία, κάθε που προσέρχονται όλοι στην τράπεζα, να διαβάζει περικοπές του ευαγγελίου. Εκεί πληροφορήθηκα, πέραν του γνωστού ότι πλέον ο χρόνος μας μετρά 13 μέρες πίσω αφού είναι ως γνωστόν παλαιοημερολογίτες και ότι ακολουθούν τη βυζαντινή ώρα, πράγμα που σημαίνει πως μόλις δύο ο ήλιος είναι η ώρα μηδέν. Η ώρα μηδέν στη ζωή κάθε ανθρώπου είναι το μεταίχιμιο που τον οδηγεί στην άλλη όχθη της ζωής του, στην αλλαγή στάσης κι αντίληψης για τα πράγματα και τα τεκταινόμενα της μικρής ζωής του. Όλες οι ζωές είναι μικρές και καλό είναι να τις αντιλαμβάνεται κανείς ως τέτοιες. Σε άλλη περίπτωση δεν πελαγοδρομεί απλώς αλλά ματαιοπονει μάλλον κι αυτό είναι κάπως θλιβερό. Αυτό που μας κάνει να έχουμε μια στάση, δε θα την έλεγα ακριβώς περίεργη αλλά πάντως σίγουρα όχι εντελώς θετική απέναντι στο να απαρνηθούν τα εγκόσμια όλοι αυτοί οι άνθρωποι και να εγκατασταθούν εκεί, είναι ενδεχομένως η δική μας προσωπική αδυναμία να κάνουμε κάτι αντίστοιχο. Λάθος που συχνά κάνουμε στις ζωές μας. Να μεταφράζουμε το σθένος των ανθρώπων γύρω μας, να το ζυγίζουμε και να το μετριάζουμε. Ανθρώπινο κατά μια έννοια... Η επόμενη μέρα μας οδήγησε στη μονή Γρηγορίου. Η μονή που φημίζεται για τις εξαιρετικές μελωδίες και τους καλλίφωνους ψάλτες. Η αγρύπνια που μας περίμενε εκεί από τις 8 το βράδυ μέχρι και τις 3 τα ξημερώματα, δεν έμοιαζε απλώς με μαραθώνιο αντοχών αλλά και με μια δοκιμασία να αντέξεις και να μην προτιμήσεις το κρεβάτι. Αυτό θα σημαίνει πως έχεις υποκύψει στο δαιμονικό πειρασμό, την όχληση του διαβόλου, μια παρέα που εκεί αποστρέφονται όλοι. Ίσως κιόλας εκεί να κάνει πιο συχνή την εμφάνισή του, γιατί στον έξω κόσμο είμαστε πιο ευάλωτοι και πιο χειραγωγίσιμοι. Ποιος ξέρει; Έφυγα με το αντίγραφο μιας εικόνας της Παναγιάς στολισμένης με φύλλα χρυσού. Κάπως σαν αναμνηστικό από το περιβόλι της. Το ταξίδι συνεχίστηκε. Με καλούς αιωνούς. Στο λιμανάκι Γιοβάνιτσα, τον αρσανά δηλαδή της σερβικής μονής Χίλανδαρίου. Ένα μικρό λεωφορείκι μετά από διαδρομή μιας ώρας σε χωμάτινο δρόμο που στο δικό μας παράλληλο σύμπτυκτο ισοδυναμεί με το ράλι παρίσι-ντακάρ και μέσα από την πιο πράσινη φύση που είχα δει ως τότε, με ζωάκια να ξεπετάγονται απορριμένα στο δρόμο, φτάσαμε στο εργοτάξιο που ήταν η μονή

Χιλανδαρίου. Εργοτάξιο, καθώς μερικά χρόνια πίσω είχε καταστραφεί σχεδόν ολοσχερώς από ανεξέλεγκτη πυρκαγιά και τώρα έπαιρνε πάλι την κανονική πρότερη μορφή της. Δε θα παραμένναμε εκεί αυτή τη μέρα ωστόσο, αλλά πεζοί θα τραβούσαμε για την πολύπαδη μονή Εσφιγμένου. Εκεί που έμοιαζαν όλα κάπως αναρχικά, εκεί που ένας μοναχός μου έδωσε ένα ζευγάρι μαύρες —τι άλλο;— κάλτσες για να μην εισέλθω στο ναό απρεπώς ενδεδυμένος, καθώς η θέα της γυμνής σάρκας, έστω και του ποδιού, συνιστά αμαρτία κατάπτυστη, εκεί που η απουσία ρεύματος και προμηθειών κάνει την καθημερινή επιβίωση έναν άδλο και μια πρόκληση. Αποκομμένοι από τα άλλα μοναστήρια, καθώς δε μνημονεύουν τον πατριάρχη κι αυτό τους έχει οδηγήσει ή έχουν οδηγηθεί σ' έναν αποκλεισμό. Μου άφησε μια συγκεχυμένη εντύπωση, ζουν περί τους 150 μοναχούς μαζί με περίπου 30 με 40 λαϊκούς σε καθημερινή βάση. Εκτάσεις με θερμοκήπια, βάρκες που βγαίνουν στο ξημέρωμα και πιο πριν για ψάρεμα σαν τους αποστόλους στη λίμνη Γενησαρέτ κι ένας κοιτώνας με δέκα κρεβάτια και πάνω τους ισάριθμες ψυχές, οι πιο πολλές, όπως εύκολα μπορούσες να διακρίνεις, ταλαιπωρημένες και βασανισμένες και με προσμονή κι ελπίδα για τη σωτηρία τους. Η σωτηρία της ψυχής είναι ένα κόνσεπτ που το συναντάς σε πολλές μορφές και σε πολλές εκδοχές εδώ. Εδώ ήταν για πραγματικά δυνατούς λύτες. Χωρίς καμιά στοιχειώδη άνεση, μόνοι με το θεό από πάνω και μια δύναμη ψυχής, που ακόμα κι αν δε συμφωνείς μαζί της, δεν μπορεί παρά να σταθείς με σεβασμό απέναντί της. Πεζή την επόμενη μέρα πήραμε το δρόμο της επιστροφής στη μονή Χιλανδαρίου. Τακτοποίηση στα δωμάτια που ήταν φροντισμένα και καθαρά από δυο σέρβικα παλληκάρια και περιήγηση στους χώρους της μονής. Ανάβαση στον ψηλό δεκαόροφο πύργο της μονής και μια ηρεμία που μάλλον έχουμε ξεχάσει πώς συμβαίνει και πώς μας προκύπτει, ζώντας γρήγορα και συχνά χωρίς να αφομοιώνουμε, απλώς καταναλώνοντας. Παλιά καταναλώναμε υποπροϊόντα και τώρα καταναλώνουμε κρίση. Ξενάγηση στο μουσείο τους, ένα μικρό μουσείο που όμως αριθμεί εικόνες βυζαντινές αμύθητης αξίας. Λειτουργία κι άναμμα των κεριών με μια μικρή τελετουργία που είναι ικανή να σε συναρπάσει όσο κι ένα μικρό παιδί. Ζεσταίνεις το κάτω μέρος του κεριού και στη συνέχεια το κολλάς

στο μανουάλι που είναι κάτι σαν ασημένιος δίσκος με πόδι. Η λειτουργία στα σέρβικα είχε μια ποιητικότητα και μια μουσικότητα που κρατούσε αμείωτο το ενδιαφέρον αλλά και την ένταση της προσευχής, γιατί μην ξεχνάμε ότι η προσευχή γίνεται εκεί αδιαλείπτως... Κύριε Ιησού Χριστέ ελέησόν με... σύντομη για να μη βρίσκει χωροχρόνο και παρεισφρύει ο δαίμονας με τις κακές σκέψεις κι ιδέες του. Το κάπως αποστειρωμένο περιβάλλον που ζουν μοιάζει να διασαλεύεται όταν επιδιώξεις επικοινωνία μαζί τους. Ευτυχώς στις περισσότερες των περιπτώσεων ανακαλύπτεις ανθρώπους που έχουν την υπομονή, αρετή που εξαίρουν συχνά εδώ μέσα, να σε ακούσουν κι όχι απαραίτητα να σου κουνήσουν το δάχτυλο εν είδει τιμωρίας ή να αναλωθούν σε ρητορείες άχρηστες και δασκαλιστικές...

Με μουσική υπόκρουση τις «Περιπέτειες ενός προσκυνητή»
του Αλκίνου Ιωαννίδη.

Το τέλος της μέρας

Ο άνδρας κάθεται σε ένα ξύλινο παγκάκι, που ημπογιά έχει ξεφτίσει, έξω από την εκκλησία του Άγιου Λουκά, στα Πατήσια, ωστόσο κάθεται με τέτοιο τρόπο που θα μπορούσες να πιστέψεις ότι κάθεται σε βελούδινη, σκαλιστή πολυθρόνα. Πριν, πέρασε απαλά την παλάμη του για να το ξεσκονίσει, από συνήθεια περισσότερο, μη συνειδητοποιώντας προς στιγμή πόσο μάταιο ήταν κάτι τέτοιο, και μετά κάθισε προσεκτικά. Τα παπούτσια του που πατάνε τις λασπωμένες πλάκες είναι γυαλισμένα και δεν έχουν ίχνος σκόνης ή λάσπης στις μύτες τους. Είναι ν' απορεί κανείς πως έφθασε μέχρι εδώ χωρίς να τα λερώσει.

Ήρθε μέχρι εδώ να πάρει λίγο τον αέρα του. Πόσο φρέσκο αέρα όμως μπορεί να πάρει κανείς σε αυτή την πόλη με τα τρόλεϊ και τα αυτοκίνητα να τρέχουν πέρα δώθε στη λεωφόρο, λίγα μέτρα πιο πέρα, κάνοντας δαιμονικό θόρυβο και ξερνώντας καυσάεiria;

«Βγες να πάρεις τον αέρα σου». Είναι μια έκφραση που θυμάται να του λέει η μάνα του τα απογεύματα όταν τον έβλεπε να περιφέρεται άσκοπα στο σπίτι, τον καιρό που ήταν ακόμη παιδί και η οικογένεια έμενε στο Κάιρο. Η μάνα του ήξερε ότι ο Δημήτρης θα πήγαινε να επισκεφθεί τον πατέρα του για λίγο στο χαρτοπωλείο στο ισόγειο της πολυκατοικίας που έμεναν, να ανταλλάξει μερικά αστεία με τον Μαχμούτ, και μετά θα τον παρακολουθούσε από το παράθυρο μέσα από τις κουρτίνες, να κόβει βόλτες στη Σουλεϊμάν Πασά μέχρι να συναντήσει κάποιο φίλο ή συμμαθητή του.

Ο άνδρας φεύγοντας θα σταματήσει για λίγο στο φούρνο στη γωνία να αγοράσει παξιμάδια με σίκαλη —κάθε Τετάρτη και Παρασκευή έχουν φρέσκα της ημέρας— κατόπιν θα κάνει μια επόμενη σύντομη στάση στο σούπερ μάρκετ να ψωνίσει ό,τι του χρειάζεται για το μεσημεριανό του γεύμα. Θα διαλέξει τα πάντα ένα προς ένα προσεκτικά. Θα κοιτάξει με τα πρεσβυωπικά γυαλιά του τις ημερομηνίες λήξης, να είναι φρέσκος ο μαϊντανός, το μαρούλι, οι ντομάτες και τα χορταρικά. Τα φρούτα και τα λαχανικά να μην έχουν ψεγάδι στο φλοιό τους. Καμιά φορά τα φέρνει κοντά στη μύτη, αλλά αυτά είναι άοσμα και γυαλιστερά σαν ψεύτικα. Είναι κι αυτή μια κίνηση που κάνει από συνήθεια, οι συνήθειες έχουν ριζώσει για καλά στην καθημερινότητά του τα τελευταία χρόνια. Στο δρόμο κάποιοι μαγαζάτορες που στέκονται στην είσοδο να καπνίσουν το τσιγάρο τους θα του πουν: «Καλημέρα, κύριε Δημήτρη». Θα τους πει κι αυτός «καλημέρα» και θα συνεχίσει το δρόμο του, δίχως διάθεση για παραπάνω κουβέντες. Οι περισσότεροι θυμούνται την αδελφή του από τότε που έμενε εδώ πριν πεθάνει, και τώρα χαιρετάνε αυτόν.

Στο σπίτι αργότερα θα καταπιαστεί με την προετοιμασία του μεσημεριανού του φαγητού. Είναι μια διαδικασία που του αρέσει να την επαναλαμβάνει καθημερινά. Τώρα που δεν έχει πολλά να κάνει, αυτή είναι μια ασχολία που δεν θα ήθελε με τίποτα να απαρνηθεί. Απολαμβάνει να βυθίζεται στις μυρωδιές που αναδύονται από το ανακάτεμα των υλικών όταν θερμαίνονται. Τα μπαχαρικά πάντα πρώτα, για να είναι δυνατό το άρωμα και η γεύση. Θα επιβλέπει το περιεχόμενο της κατσαρόλας, όπως επιβλέπει κάποιος ένα μωρό στην κούνια. Μετά θα ακολουθήσει το σερβίρισμα στο ξύλινο τραπέζι της κουζίνας. Μπορεί να τρώει μόνος, αλλά δεν παραλείπει να γίνονται όλα σωστά και με τάξη.

Να μη ξεχάσει να αγοράσει κι ένα μπουκάλι κόκκινο κρασί μπορντό. Ένα ποτήρι καλό κρασί με το μεσημεριανό του είναι μια συνήθεια που δεν έχει απαρνηθεί εδώ και χρόνια. Μετά το φαγητό θα επιτρέψει στον εαυτό του να καπνίσει δύο τσιγάρα από αυτά τα φίλτρα γαλλικά που έχει συνηθίσει να καπνίζει από τα νιάτα του και μετά θα φυλάξει το πακέτο στο ράφι της κουζίνας μέχρι την επομένη που θα επαναλάβει το ίδιο. Το κά-

πνισμα είναι μια συνήθεια που έχει περιορίσει αρχετά από τότε που η υγεία του παρουσίασε προβλήματα.

Το απόγευμα θα βάλει ένα σι-ντι στο στερεοφωνικό, που έχει αντικαταστήσει εδώ και χρόνια το παλιό του πικάπ και θα ακούσει την αγαπημένη του κλασική μουσική. Είναι το μόνο που τον χαλαρώνει, η μόνη που του έμεινε πιστή είναι η μουσική. Όλοι οι άλλοι χάθηκαν στην πορεία ή δεν μπόρεσε να τους κρατήσει. Θα βάλει έναν Μπερλιόζ, έναν Μπαχ ή έναν Βιβάλντι. Γνωρίζει κάθε νότα, κάθε ανεβοκατέβασμα της μουσικής του Ιταλού συνθέτη. Αν και ξέρει τι θα ακολουθήσει το επόμενο λεπτό ποτέ δεν βαριέται, ποτέ δεν κουράζεται. Η μουσική και το βράδυ η τηλεόραση είναι οι μόνοι ήχοι που διαταράσσουν την αρκτική σιωπή του διαμερίσματος του.

Τα καταφέρει με τη μαγειρική κι ασχολείται σχολαστικά με τους δίσκους της μουσικής του αλλά δεν μπόρεσε ποτέ να μάθει να οδηγεί αυτοκίνητο. Για τις μετακινήσεις του χρησιμοποιεί ταξί, τρόλεϊ ή μετρό αν και δεν ξέρει πώς να βγάζει εισιτήριο από το αυτόματο μηχανήμα και προτιμά να στήνεται στο γκισέ όση ουρά και να έχει. Όλες αυτές οι αυτόματες μηχανές του δημιουργούν άγχος και η λειτουργία τους του φαίνεται ακατανόητη, όσο απλή και να είναι. Ποτέ δεν έβγαλε χρήματα από τα αυτόματα μηχανήματα της τράπεζας, παρά πηγαίνει με το βιβλιάριο του να κάνει ανάληψη από το ταμείο κάθε φορά που χρειάζεται. Δεν έχει κινητό τηλέφωνο και το σταθερό του σπάνια ακούγεται, κι αν χρειαζόταν να πάει στο ταχυδρομείο δεν θα ήξερε τι γραμματόσημο να ζητήσει για ένα απλό γράμμα εσωτερικού. Έχει τέτοια αδιαφορία για τα χρήματα που καλά καλά δεν θυμάται πόσο κάνει η εφημερίδα που αγοράζει από το περίπτερο, και επειδή ντρέπεται να ρωτά κάθε φορά δίνει ένα χαρτονόμισμα περιμένοντας τα ρέστα. Όλα αυτά τον κάνουν να νιώθει αξιοθρήνητος κι αδέξιος ενώ όλοι οι άλλοι δείχνουν να γνωρίζουν πολύ καλά τι να κάνουν κάθε φορά.

Το πρωί ξυπνά πάντα την ίδια ώρα, όπως παλιά, τότε που χρειαζόταν να πάει στη δουλειά του. Αυτή είναι μια συνήθεια που δεν μπορεί να αλλάξει. Αν και δεν ξέρει τι είναι αυτό που τον κάνει ακόμη να ξυπνά κάθε πρωί.

Η τάξη και το πρόγραμμα είναι ένα τέχνασμα για να κάνεις τη ζωή υποφερτή όταν είσαι παντελώς μόνος και δεν είσαι υπο-

χρεωμένος να πηγαίνεις κάθε πρωί στην εργασία σου. Όταν ζεις με άλλους, όλα γίνονται πιο εύκολα, δεν έχεις ανάγκη από αυστηρούς κανόνες κι αυτή την απαράβατη τάξη. Ούτε να ελέγχεις, πριν τραβήξεις την πόρτα του σπιτιού, μία και δύο φορές αν έχεις τα κλειδιά σου, το πορτοφόλι, τα γυαλιά και όσα σου έχουν γίνει απαραίτητα με τα χρόνια. Αν ξεχάσεις τα κλειδιά θα χρειαστείς κλειδαρά, αφού δεν έχει κανείς άλλος κλειδιά του σπιτιού σου.

Από τον καιρό που ήρθε να κατοικήσει σε αυτό το σπίτι, επέβαλε στον εαυτό του αυτή την τελετουργία γιατί κατάλαβε ότι έτσι μόνο θα μπορούσε να συνεχίσει να ζει. Η ζωή του έχει αλλάξει πολλές φορές, αλλά τούτη η τελευταία αλλαγή αποδείχθηκε η πιο δύσκολη. Είναι η ηλικία, χωρίς αμφιβολία, έχει αποφασίσει εδώ και καιρό, που κάνει κάθε αλλαγή δύσκολη σαν οδοιοπορία σε έρημο. Ποτέ δεν υπήρξε τόσο μόνος. Πάντα υπήρχαν άνθρωποι γύρω του, συνάδελφοι, γυναίκες και υπήρχε και η Ευγενία, η σύζυγός του, που πέθανε πριν λίγα χρόνια, τότε που αποφάσισε να έρθει εδώ και να μείνει στα Πατήσια, λίγο καιρό μόνο αφού εκείνη πέθανε. Του ήταν αδύνατον να συνεχίσει να ζει στο ίδιο σπίτι και στο ίδιο παραθαλάσσιο προάστιο που έζησαν μαζί τόσα χρόνια.

Παιδιά γύρω του τρέχοντας και φωνάζοντας κάνουν σαματά, αλλά μπορεί να αδιαφορεί και να κάθεται εκεί χωρίς να είναι αναγκασμένος να παραγγείλει το νερουλό καφέ της καφετέριας και μάλιστα δίχως να ανυπομονεί ο σερβιτόρος τότε να ξεκουμπιστεί να του αδειάσει τη γωνιά. Τους ξέρει αυτούς τους νέους σερβιτόρους, είναι ανυπόμονοι και αυθάδεις. Ούτε οι αργόσχολοι να προσπαθούν να του πιάσουν κουβέντα με την πρόφαση του καιρού ή κάποιου άρθρου που διάβασαν στην εφημερίδα. Κανείς δε σέβεται κανέναν σε αυτή την πόλη. Κανείς δεν ξέρει ποιος είναι ο διπλανός του. Έχει ακούσει στο τρόλεϊ ανθρώπους να λένε στον άλλο για ψύλλου πήδημα «ξέρεις ποιος είμαι εγώ;» «Εγώ» με τονισμένο το τελευταίο φωνήεν. Τη σιχαίνεται αυτή την ερώτηση. Το θεωρεί τόσο φθηνό.

Αν και είναι άνοιξη μία βροχή που είχε ξεκινήσει τα ξημερώματα και συνέχισε μέχρι το πρωί χωρίς διακοπή έχει αφήσει μικρές λακκούβες με νερό στις πλάκες του περιβόλου της εκκλη-

σίας, που δεν πρόλαβε ο μεσημεριανός ήλιος ακόμη να στεγνώσει. Ευτυχώς όμως τα παγκάκια ήταν στεγνά, όταν ήρθε, και οι πρώτες βροχές έχουν καθαρίσει τη σκόνη. Το χειρότερο που μπορεί να του συμβεί τώρα είναι να βρει το παγκάκι που συνηθίζει να κάθεται πιασμένο από εκείνες τις φασαριόζικες μαϊμάδες με τα παιδικά καρότσια. Δεν τους φτάνει μία άκρη αλλά καταλαμβάνουν όλο το χώρο με τσάντες γεμάτες συμπράγκαλα για το μωρό τους και σακούλες με ψώνια. Πόσα πράγματα χρειάζεται ένας τόσο μικρός άνθρωπος, αναρωτιέται, κάθε φορά. Αν δεν είχε διατηρήσει ακόμη την ευγένειά του θα μπορούσε να τους πει να τα μαζέψουν και να του αδειάσουν τη γωνιά.

Φορά ένα καλοραμμένο παντελόνι κι ένα ριγέ πουκάμισο. Πλάι του έχει ακουμπισμένο ένα σακάκι για κάθε ενδεχόμενο. Το έχει γυρίσει με τη φόδρα προς τα έξω να μη λερωθεί και μπορείς να δεις την ετικέτα του ακριβού μαγαζιού που κάποτε αγорάστηχε.

Αν και το ντύσιμό του δεν έχει τίποτα το εξεζητημένο, ο άνδρας αποπνέει έναν αέρα αποικιακό. Κάτι απροσδιόριστο τον κάνει να ξεχωρίζει από όσους είναι γύρω του εκείνη την ώρα. Πέρασαν οι εποχές που δεν έβγαине από το σπίτι του αν δεν ήταν ντυμένος στην πένα. Τώρα μπορούσαν να περάσουν μέρες χωρίς να αλλάξει ρούχα και να ξυριστεί, άλλωστε έχει παρατηρήσει εδώ και καιρό ότι τα γένια δεν μεγαλώνουν πια τόσο γρήγορα όσο παλιά, λες και όλα στην ηλικία του επιβραδύνονται. Ωστόσο δεν παραλείπει ούτε μία μέρα να κάνει το μπάνιο του. Παλιά του άρεσε το κρύο ντους χειμώνα καλοκαίρι, τώρα πια το δέρμα του δεν αντέχει το κρύο όπως τότε. Παρ' όλα αυτά σήμερα τα ρούχα του είναι φρεσκοσιδερωμένα κι έχει ξυριστεί το πρωί όταν ξύπνησε. Μάλιστα θυμήθηκε να ψεκάσει με άφτερ σέιβ τα μάγουλα και τον λαιμό.

Η εικόνα του στον καθρέφτη του μπάνιου τον θλίβει. Είναι φορές που δεν βλέπει μεγάλες αλλαγές, κι άλλες είναι σαν να αντικρίζει έναν άλλο άνδρα από αυτόν που υπήρξε. Αναγνωρίζει ομοιότητες με την εικόνα του πατέρα του, αυτήν την ξεθωριασμένη πια που έχει φυλάξει στο μυαλό του. Πότε ξεκίνησε αυτή η ομοιότητα, δεν μπορεί να προσδιορίσει. Δεν ξέρει. Ποτέ δεν πίστευε ότι έμοιαζε με εκείνον τον ήρεμο χαρτοπώλη του Καΐρου, όσο τώρα που γέρασε και ο ίδιος.

Νέες γυναίκες που είναι φανερό ότι είναι μετανάστριες περπατάνε βιαστικά στο δρόμο ρίχνοντας αδιάφορες ματιές προς το μέρος του ηλικιωμένου άνδρα. Τον τελευταίο καιρό έχει χάσει την επιθυμία να σαγηνεύει. Νιώθει πολύ κουρασμένος ακόμη και με τη σκέψη. Θέλει προσπάθεια, κι αυτός έχει χάσει την ορμή του. Δεν έχει απομείνει ούτε ίχνος επιθυμίας στη ματιά του.

Απλά προσπαθεί να λύσει τον γρίφο της καταγωγής τους για να περνά η ώρα, όπως λύνει σταυρόλεξα. Παλιότερα αυτά ούτε καν του περνούσαν από το μυαλό. Οι γυναίκες χωρίζονταν στις ελκυστικές ή στις μη ελκυστικές. Οι γυναίκες υπήρχαν για να τις κατακτά. Δεν ήταν ούτε μετανάστριες, ούτε θορυβώδεις, ούτε ενοχλητικές μαμάδες, τίποτα από όσα προσέχει τώρα, ήταν απλά ερωτεύσιμες ή μη.

Κάθε τόσο περνάνε αφρικανοί μικροπωλητές με βρώμικους, πάνινους μπόγους ριγμένους στον ένα ώμο γεμάτους την ξωτική τουςπραμάτεια και πλαστικές απομιμήσεις από γυναικείες τσάντες. Κατευθύνονται προς την πλατεία και το σταθμό του μετρό. Πως γέμισε αυτή η περιοχή της Αθήνας με τόσους σκουρόχρωμους άνδρες; Από πού ξεφύτρωσαν όλοι αυτοί; Ούτε στην γειτονιά του στο Κάιρο τότε που ζούσε νέος δεν είχε τόσους πολλούς μαζεμένους, οι πιο πολλοί εκεί ήταν Έλληνες και Ευρωπαίοι. Έχει ζήσει ο ίδιος τόσα χρόνια στην Αφρική που αυτοί οι άνθρωποι δεν είναι απλά και μόνο μαύροι. Τις περισσότερες φορές μπορεί να αναγνωρίσει τη χώρα που προέρχονται. Το αποκρυπτογραφεί στις αποχρώσεις του δέρματος, στη μύτη, τα χείλη, τα μαλλιά, το ύψος, στη λάμψη της ερήμου στα μάτια τους. Είναι λες και διαβάξει τον χάρτη της Αφρικής. Τώρα τελευταία όμως καθώς αυτές οι εμφανίσεις στους δρόμους της πόλης πυκνώνουν αυτό γίνεται όλο και πιο δύσκολο.

Υπήρχε ένα βιβλίο στο σπίτι τους, ένας αφρικανικός άτλαντας, με όλες τις χώρες, τις φυλές και τα χαρακτηριστικά τους. Τώρα αυτό το βιβλίο δεν θα είχε καμία χρησιμότητα μιας και όλα έχουν έρθει τα πάνω κάτω από τότε, ακόμη και η ονομασίες των χωρών έχουν αλλάξει. Ωστόσο τότε εκεί μέσα υπήρχε κάθε αφρικανική χώρα, οι σημαίες, οι πρωτεύουσες, ο πληθυσμός, η γλώσσα, τα ποτάμια, οι λίμνες, τα βουνά και τα ζώα. Ήταν ένα γαλλικό βιβλίο του πατέρα, που το άνοιγαν τα βράδια όταν εκείνος γυρνούσε από την δουλειά και του τα εξηγούσε με υπομονή.

Ο Δημήτρης είχε μάθει να περιμένει τον πατέρα του όταν ερχόταν από τη δουλειά, πρώτα να βγάξει το σακάκι, το γιλέκο και τη γραβάτα που φορούσε ακόμη και με την πολύ ζέστη, κατόπιν να κατευθύνεται στο γραμμόφωνο που είχαν πάνω στον μπουφέ, να τοποθετεί έναν βαρύ δίσκο, και τότε μόνο να κάθεται αναπαυτικά στην πολυθρόνα του και με τους ήχους ενός κονσέρτου να φυλλομετρούν μαζί τον αφρικανικό άτλαντα.

Ο πατέρας του μιλούσε για όλα. Για τη μουσική που άκουγαν, για τους συνθέτες, για τα κονσέρτα που δίνονταν σε μεγάλες πόλεις το Λονδίνο, το Παρίσι, το Μιλάνο, τη Νέα Υόρκη. Αν και δεν είχε ταξιδέψει ποτέ σε αυτές τις πόλεις έδειχνε να τα ξέρει όλα με κάθε λεπτομέρεια αφού ενημερωνόταν από τις γαλλικές και αγγλικές εφημερίδες που διάβαζε στη λέσχη του.

Απόσπασμα από το προς έκδοση βιβλίο
Το τέλος μιας μέρας ή το παλιό ξενοδοχείο.

Μπενίτο Πέρεθ Γκαλδός

Η συνωμοσία των λέξεων

Ήταν κάποτε ένα μεγάλο κτίριο, αληθινός κολοσσός, που το έλεγαν Λεξικό της Καστιλιάνικης Γλώσσας και ήταν τόσο τεράστιο που κατά τα λεγόμενα των χρονογράφων καταλάμβανε σχεδόν το ένα τέταρτο ενός τραπεζιού, απ' αυτά που προορίζονται για διάφορες χρήσεις και τα βλέπουμε στα

Ο Μπενίτο Πέρεθ Γκαλδός γεννήθηκε το 1843 στο Λα Πάλμας στα Γκραν Κανάρια. Ξεκίνησε να σπουδάσει Νομικά, αλλά τα εγκατέλειψε, αφού τον κέρδισε η δημοσιογραφία και η συγγραφή. Εκλέχθηκε μέλος της Βασιλικής Ισπανικής Ακαδημίας και βουλευτής του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος. Πολυγραφότατος, εκπρόσωπος του Ρεαλισμού και του Νατουραλισμού, ανάμεσα στα έργα του συναντάμε τη «Συνωμοσία των Λέξεων», που γράφτηκε και δημοσιεύτηκε το 1868. Δεν πρόκειται για κάποιο από τα «μεγάλα» έργα του, ωστόσο το πλήθος αλληγοριών και μεταφορών που το χαρακτηρίζει, αποτελούν δείγμα της φαντασίας του συγγραφέα.

σπίτια των ανθρώπων. Κι αν πιστέψουμε ένα παλιό έγγραφο που βρέθηκε σ' ένα παμπάλαιο γραφείο, όταν τοποθετούσαν αυτό το κτίριο πάνω στη βιβλιοθήκη του ιδιοκτήτη του, το ράφι που το στήριζε κινδύνευε να καταρρεύσει, με φόβο να καταστραφεί ό,τι βρισκόταν πάνω του. Το Λεξικό αυτό αποτελούνταν από δύο φαρδιά χάρτινα τοιχία, ντυμένα με διάστικτο δέρμα μοσχαριού, και στην πρόσοψή του, που ήταν επίσης δερμάτινη, φάνταζε μια επιγραφή με χρυσά γράμματα η οποία πληροφορούσε τον κόσμο και τους μεταγενέστερους για το όνομα και τη σημασία εκείνου του μεγάλου μνημείου.

Στο εσωτερικό του υπήρχε ένας λαβύρινθος τόσο υπέροχος που δεν του παράβγαινε ούτε ο λαβύρινθος της Κρήτης. Το χώριζαν τουλάχιστον εξακόσιοι χάρτινοι τοίχοι με τους αριθμούς τους, που ονομάζονταν σελίδες. Κάθε χώρος υποδιαιρούνταν σε τρεις πολύ μεγάλους διαδρόμους ή πτέρυγες, και σ' αυτές τις πτέρυγες βρισκόνταν αναρίθμητα κελιά, όπου είχαν εγκατασταθεί τα οχτακόσιες ή εννιακόσιες χιλιάδες όντα που διέμεναν σ' εκείνον τον απέραντο περιφραγμένο χώρο. Τα όντα αυτά ονομάζονταν λέξεις.

Μια μέρα ακούστηκε μεγάλος σαματάς από φωνές, κλοτσιές, συγκρούσεις όπλων, θροῖσματα ρούχων, κραυγές και χλιμιντρίσματα, σαν να είχε ξεσηκωθεί και να ντυνόταν βιαστικά ένας πολυπληθής στρατός που ετοιμαζόταν για μια τρομερή μάχη. Και πράγματι, μάλλον για πόλεμο θα επρόκειτο, αφού σε λιγάκι όλες ή σχεδόν όλες οι λέξεις είχαν βγει έξω από το Λεξικό βαστώντας ισχυρά και αστραφτερά όπλα και σχημάτισαν μια τόσο μεγάλη διμοιρία που δεν χωρούσε μέσα στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Το θέαμα που παρουσίαζε αυτός ο στρατός ήταν μεγαλοπρεπές και εντυπωσιακό, όπως μου είπε ένας αυτόπτης μάρτυρας που τα παρακολούθησε όλα από μια διπλανή κόχη. Ο αυτόπτης μάρτυρας ήταν ένα παμπάλαιο βιβλίο, οι *Βίοι Αγίων*, που ήταν ντυμένο με περγαμηνή και εκείνη τη στιγμή βρισκόταν στο ίδιο ράφι.

Η πομπή προχώρησε μέχρι που βγήκαν έξω από το κτίριο όλες οι λέξεις. Θα επιχειρήσω να περιγράψω την παράταξη και τον εξοπλισμό εκείνου του στρατού, ακολουθώντας πιστά την ειλικρινή, σχολαστική και αυθεντική αφήγηση του φίλου μου, του βιβλίου οι *Βίοι Αγίων*.

Μπροστά προχωρούσαν οι αγγελιοφόροι που ονομάζονται Άρθρα, ντυμένα με μεγαλοπρεπείς μεσαιωνικούς χιτώνες και πανοπλίες από φίνο ατσάλι: δεν κουβαλούσαν όπλα, αλλά τις ασπίδες των αφεντάδων τους, των Ουσιαστικών, που έρχονταν λίγο πιο πίσω. Σχεδόν αναρίθμητα τα Ουσιαστικά, φανταχτερά και εντυπωσιακά ήταν χάρμα οφθαλμών. Ορισμένα κρατούσαν αστραφτερά όπλα από ατόφιο μέταλλο και περικεφαλαίες που στην κορυφή τους κυμάτιζαν φτερά και στολίδια· άλλα φορούσαν πανοπλίες από το πιο λεπτό δέρμα, με κεντίδια ασημένια και χρυσά· άλλα πάλι είχαν το σώμα τους καλυμμένο με ενδύματα μακριά ως τον αστράγαλο, σαν Βενετσιάνοι γερουσιαστές. Άλλα πήγαιναν ιππαστί πάνω σε δυνατά πουλάρια με περίτεχνα χάμouρα, ενώ άλλα προχωρούσαν με τα πόδια. Ορισμένα φαίνονταν λιγότερο ευκατάστατα και λουσάτα από τα υπόλοιπα· μπορώ μάλιστα να σας διαβεβαιώσω ότι υπήρχαν αρκετά που ήταν φτωχικά ντυμένα, τα οποία φυσικά δεν διακρίνονταν εύκολα, καθώς η λάμψη και η κομψότητα των υπολοίπων, σαν να τα έκρυβε και να τα άφηνε στην αφάνεια. Μαζί με τα Ουσιαστικά πορεύονταν και οι Αντωνυμίες, που είτε προχωρούσαν μπροστά με τα πόδια, βαστώντας τα χαλινάρια των αλόγων, είτε ακολουθούσαν, κρατώντας την ουρά από τα ενδύματα των αφεντάδων τους, άλλοτε καθοδηγώντας τους σαν να ήταν τυφλοί και άλλοτε προτείνοντας το μπράτσο ως υποστήριγμα στα ισχνά κορμιά τους, επειδή παρεμπιπτόντως, υπήρχαν και Ουσιαστικά πολύ ασθενικά και εξαντλημένα, ενώ κάποια μοιάζανε έτοιμα να ξεψυχήσουν. Υπήρχαν επίσης ουκ ολίγες Αντωνυμίες που εκπροσωπούσαν τους αφεντάδες τους, οι οποίοι λόγω ασθενείας ή λόγω οκνηρίας παρέμεναν στα κρεβάτια τους, και αυτές οι Αντωνυμίες, επειδή βρισκονταν στη ίδια γραμμή με τα Ουσιαστικά, μοιάζανε να ανήκουν στην ίδια κατηγορία μαζί τους. Περισσότερο να πούμε ότι υπήρχαν Αντωνυμίες και από τα δύο γένη· οι κυρίες ίππευαν εξίσου επιδέξια με τους κυρίους και μάλιστα ξιφομαχούσαν με την ίδια άνεση.

Παραπίσω έρχονταν τα Επίδετα, όλα με τα πόδια· και ήταν σαν υπηρέτες ή δορυφόροι των Ουσιαστικών, επειδή στέκονταν δίπλα τους περιμένοντας να ακούσουν και να εκτελέσουν τις διαταγές τους. Ήταν γνωστό σε όλους ότι κανένας ιππότης της κατηγορίας των Ουσιαστικών δεν μπορούσε να εκτελέσει κάτι σωστά χωρίς τη συνδρομή ενός καλού ιπποκόμου της έντιμης οικογενείας των Επιθέτων· ωστόσο τα Επίδετα, παρά τη δύναμη και τη σημασία που προσέδιδαν στους αφεντάδες τους, από μόνα τους δεν άξιζαν φράγκο, και γι' αυτό όταν έμεναν μόνα τους χάνονταν εντελώς. Τα κοστούμια και τα στολίδια τους ήταν λαμπερά και περίτεχνα, με ζωηρά χρώματα και πολύ συγκεκριμένες μορφές· και αξίζει να σημειωθεί πως όταν πλησίαζαν τον αφέντη τους, αυτός έπαιρνε το ίδιο χρώμα και την ίδια μορφή μ' αυτά, αλλάζοντας την εξωτερική του εμφάνιση, αν και στην ουσία παρέμενε ο ίδιος.

Καμιά δεκαριά μέτρα παραπίσω έρχονταν τα Ρήματα, άρχοντες από τους πιο παράξενους και θαυμαστούς που μπορεί να συλλάβει η φαντασία.

Ακαθορίστου φύλου, δεν ήταν δυνατόν να μετρήσει κανείς το ανάστημά τους ή να αποτυπώσει με χρώμα τα χαρακτηριστικά τους ή να υπολογίσει την ηλικία τους ή να τα περιγράψει με ακρίβεια και λεπτομέρεια. Αρκεί να γνωρίζουμε ότι κινούνταν πολύ και προς όλες τις κατευθύνσεις και πήγαιναν το ίδιο γρήγορα προς τα εμπρός όσο και προς τα πίσω και ότι καμιά φορά ενώνονταν δύο μαζί για να πηγαίνουν ζευγαρωμένα. Το σίγουρο της όλης ιστορίας, όπως με διαβεβαίωσε ο φίλος μου οι *Βίοι Αγίων*, είναι ότι δίχως τα εν λόγω πρόσωπα τίποτε δεν θα είχε γίνει σωστά σ' αυτή τη Δημοκρατία και ότι μολονότι τα Ουσιαστικά ήταν πολύ χρήσιμα, δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε από μόνα τους και ότι θα ήταν σαν τυφλά αν δεν τα διαφέντευε κάποιον Ρήμα. Παραπίσω έρχονταν τα Επιρρήματα που είχαν εμφάνιση βοηθού μαγείρου, μιας και το καθήκον τους ήταν να ετοιμάζουν και να σερβίρουν το φαγητό στα Ρήματα. Φήμες έλεγαν ότι ήταν συγγενείς των Επιθέτων, όπως καταμαρτυρούσαν παμπάλαιες γενεαλογικές περγαμινές· υπήρχαν μάλιστα Επίδετα που αναλάμβαναν την αποστολή των Επιρρημάτων, αρκεί να τους έβαζες ως ουρά την κατάληξη -ως.

Οι Προδέσεις ήταν βραχύσωμες και έμοιαζαν μάλλον με

πράγματα παρά με πρόσωπα, έτσι μηχανικά που κινούνταν: πήγαιναν μαζί με τα Ουσιαστικά για να μεταφέρουν μήνυμα σε κάποιο Ρήμα και τανάπαλιν. Οι Σύνδεσμοι πήγαιναν παντού προκαλώντας αναταραχή· ιδιαίτερα ένας απ' αυτούς, ονόματι *που*, ήταν αληθινός μπελάς και προκαλούσε σε όλους αποστροφή και αναστάτωση, επειδή έστρεφε τα Ουσιαστικά εναντίον των Ρημάτων και ενίοτε διαστρέβλωνε αυτά που έλεγαν, παραιοιώντας τελείως το νόημα. Πίσω από όλους πορεύονταν τα Επιφωνήματα, που δεν είχαν σώμα παρά μόνο ένα κεφάλι μ' ένα μεγάλο στόμα ορθάνοιχτο. Δεν ενοχλούσαν κανέναν και τα έβγαζαν πέρα μόνα τους· παρότι ήταν ολιγάριθμα, λέγεται πως ήξεραν να αναδεικνύουν την αξία τους.

Απ' αυτές τις λέξεις, κάποιες ήταν ευγενικής καταγωγής και έφεραν στις ασπίδες τους καλλιγραφικές επιγραφές, όπου γνωστοποιούσαν τη λατινική ή αραβική κληρονομιά τους· άλλες πάλι, που δεν μπορούσαν να καυχηθούν για την αρχαϊκή τους προέλευση, ήταν νεολογισμοί, λαϊκής ή κάπως ποταπής καταγωγής, και οι λέξεις ευγενικής καταγωγής τους φέρονταν με απαξίωση. Υπήρχαν και μερικές που είχαν μεταναστεύσει από τη Γαλλία και περίμεναν να αποκτήσουν την υπηκοότητα. Άλλες, αντίθετα, πέρα ως πέρα αυτόχθονες, έχοντας χάσει την παλιά τους αίγλη, κείτονταν παραγκωνισμένες, παρότι οι υπόλοιπες έτρεφαν σεβασμό στα χρόνια τους· υπήρχαν και κάποιες τόσο κενόδοξες και φαντασμένες που περιφρονούσαν τις άλλες και τις κοιτούσαν αφ' υψηλού.

Έφτασαν στο κέντρο του Ραφιού και το κατέλαβαν απ' άκρη σ' άκρη. Το ρήμα *Είμαι* έφτιαξε κάτι σαν πλατφόρμα ή εξέδρα, με δύο θαυμαστικά και κάτι κόμματα που περιφέρονταν εκεί γύρω, και ανέβηκε επάνω με σκοπό να διαμαρτυρηθεί· όμως του πήρε το λόγο ένα Ουσιαστικό πολύ απειδαρχο και ομιλητικό, που λέγεται *Ανδρωπος*, και το οποίο, σκαρφαλώνοντας στους ώμους των υπασιπιστών του, στα συμπαιδικτικά *Επίδετα Λογική* και *Ελευθερία*, χαιρέτησε το πλήθος, βγάζοντας το γράμμα *Α* που φορούσε για καπέλο, και άρχισε να λέει πάνω κάτω τα εξής:

— Κύριοι, η αναιδεια των Ισπανών συγγραφέων μας έχει συμπαράλεια και τα νεύρα και πρέπει άμεσα να αποδοθεί δικαιοσύνη και τιμωρία. Δεν φτάνει που εισάγουν λάδρα στα βιβλία

τους γαλλισμούς, εις βάρος του εθνικού πλούτου, αλλά ακόμα και όταν τυχαία μας χρησιμοποιούν, διαστρεβλώνουν το νόημά μας και μας κάνουν να λέμε το αντίθετο απ' αυτό που έχουμε την πρόθεση να πούμε. (*Μπράβο, μπράβο.*) Δεν λογαριάζουν ούτε καν την ευγενική λατινική καταγωγή μας, ώστε να δείξουν σεβασμό στη σημασία μας. Μας διαστρεβλώνουν με τρόπο εκνευριστικό και οδυνηρό. Συγχωρείστε τη συγκίνησή μου, μα τα δάκρυα κυλούν από τα μάτια μου δίχως να μπορώ να ελέγξω τα συναισθήματά μου. (*Ενδουσιώδη χειροκροτήματα.*)

Ο αγορητής σκούπιζε τα δάκρυά του με την άκρη του *τελικού του σίγμα* που χρησίμευε για ούγια στο μανίκι του και ετοιμαζόταν να συνεχίσει, όταν ο θόρυβος μιας λογομαχίας που είχε ξεσπάσει εκεί κοντά, του απέσπασε την προσοχή.

Ήταν το Ουσιαστικό *Λογική* που έριχνε χαστούκια στο Επίθετο *Κοινός* και του έλεγε:

— Άδλια, ξιπασμένη και βρωμερή λέξη· εξαιτίας σου με καταδιώκουν και με χρησιμοποιούν ως σανίδα σωτηρίας για κάθε είδους ανοησία. Όταν ο πρώτος τυχών συγγραφέας δεν καταλαβαίνει την τύφλα του σε μια επιστήμη καταφεύγει στην *Κοινή Λογική*, κι έτσι νομίζει ότι είναι ο πιο σοφός του κόσμου. Φύγε μακριά μου, μαύρο και χολεριασμένο Επίθετο, γιατί αλλιώς σου ορκίζομαι ότι δεν θα βγεις ζωντανό από τα χέρια μου.

Και λέγοντας αυτά, η *Λογική* ύψωσε το γράμμα γ και έριξε μια με το κοντάρι στον ιπποκόμο της, σακατεύοντάς τον σε τέτοιο βαθμό που έπρεπε να του δέσουν με επίδεσμο το γράμμα ο και να βάλουν κατάπλασμα στα πλευρά του γράμματος ν, γιατί αιμορραγούσε ακατάπανστα.

— Ειρήνη, κύριοι, είπε ένα δηλνκό Ουσιαστικό ονόματι *Φιλοσοφία*, το οποίο εμφανίστηκε μες στην αναταραχή με τα λευκά της πέπλα.

Μόλις όμως την είδε μια άλλη λέξη, η *Μουσική*, ρίχτηκε κατά πάνω της και άρχισε να της τραβά τα μαλλιά και να την κλωτσά, ψέλλνοντάς την:

— Βρε καλώς την πανούργα, την ανόητη, την τρελή, που θέλει να με κρατάει δεμένη με μια Πρόθεση, λέγοντας ότι έχω κι εγώ *Φιλοσοφία*; Να με συγχωρεί ή χάρη σου, αλλά το μόνο που έχω εγώ είναι *Μουσική*. Άσε με στην ησυχία μου κι άντε να σαπίσεις μαζί με τη *Γερμανική*, την άλλη θεότρελη γρια.

— Ός εδώ και μη παρέκει, σαματατζού, είπε η *Φιλοσοφία* αρπάζοντας τη *Μουσική* από το τσουλούφι ή την οξεία που ορθωνόταν πάνω από το γράμμα η. Ως εδώ και μη παρέκει, εσύ δεν αξίζεις φράγκο, ούτε καν για να περνούν μαζί σου την ώρα τους τα παιδιά.

— Με το μαλακό, κυρίες μου, φώναξε ένα ψηλό, αδύνατο, ξερακιανό, σχεδόν φθισικό Ουσιαστικό, ονόματι *Συναίσθημα*. Α, κυρία *Φιλοσοφία*, μη λες τέτοια πράγματα για την αδελφή μου, γιατί αλλιώς θα 'χεις να κάνεις μαζί μου. Κάτσε φρόνιμα και σταμάτα αυτό το τροπάρι, γιατί όλοι έχουμε τα άπλυτά μας κι αν εγώ βγάλω στη φόρα τα δικά σας, ούτε ο Ιορδάνης ποταμός δεν θα σας ξεπλένει.

— Για δείτε το μυξιάρικο, είπε η *Λογική*, που περιφερόταν λίγο πιο κάτω με τα εσώρουχα, κάπως αναμαλλιασμένη. Τι θα ήσασταν όλοι εσείς οι ανόητοι χωρίς εμένα. Μη μαλώνετε και πηγαίνετε όλοι στις θέσεις σας, γιατί με ζαλίζατε...

— Δεν είναι έτσι τα πράγματα, είπε το Ουσιαστικό *Κακό*, που ανακατευόταν σε όλα.

— Κι εσένα ποιος σου έδωσε το δικαίωμα να ανακατευτείς; Δεν πας στο διάολο, αφού στον κόσμο αυτό το *Κακό* φτάνει και περισσεύει.

— Όχι, κυρίες μου, να με συγχωρεί η μεγαλειότητά σας· δεν είμαι *Κακό* αλλά *καλό* και *περίκαλο*. Μπορεί να ήμουν σε παρακαμή, αλλά αφότου μου κόλλησε αυτός ο λακές που με εξυπηρετεί, ολοένα βελτιώνομαι.

Και έδειξε τον *λακέ*, που ήταν το Επίθετο *Αναγκαίο*.

— Πάρτε την από πάνω μου, γιατί θα την σκοτώσω, τσίριζε η *Θρησκεία*, που είχε έρθει στα χέρια με την *Πολιτική*. Πάρτε την από πάνω μου, που καταχράστηκε το όνομά μου για να κρύψει από τον κόσμο τα τεχνάσματα και τις δολοπλοκίες της.

— Φτάνει πια με τα υπονοούμενα. Ησυχία!, είπε το Ουσιαστικό *Κυβέρνηση*, που εμφανίστηκε για να συντονίσει τη συζήτηση.

— Αφήστε τις να χτυπιούνται, αδελφέ μου, παρατήρησε η *Δικαιοσύνη*. Αφήστε τις να βγάλουν τα μάτια τους, αφού η εξοχότητά σας γνωρίζει πολύ καλά τι λύσσα τις πιάνει όταν είναι μαζί. Ας φροντίσουμε να μην αναμειχθούμε κι εμείς στον καυγά και ας προχωρήσουμε μπροστά.

Ενώ συνέβαιναν αυτά, εμφανίστηκε ένα γενναίο Ουσιαστικό με αστραφτερά όπλα, το οποίο κρατούσε μια ασπίδα με φιγούρες προσκυνητών και επιγραφή από ασήμι και χρυσό. Λεγότανε *Τιμή* και ερχόταν για να παραπονεθεί για τις αναρίθμητες ανοησίες που έκαναν οι άνθρωποι στο όνομά του, χρησιμοποιώντας το στις πιο παράξενες περιστάσεις και προσδίδοντάς του τις πιο άσχετες σημασίες. Όμως το Ουσιαστικό *Ηθική*, που στεκόταν σε μια γωνιά και έραβε με μια κλωστή το γράμμα η που του είχε σπάσει στην προηγούμενη συμπλοκή, εμφανίστηκε, τραβώντας την προσοχή όλων. Παραπονέθηκε πως του φορτώνονταν διάφορα τυχαία Επίθετα, και κατέληξε λέγοντας ότι κάποιες παρέες δεν του άρεσαν και ότι θα ήταν καλύτερα μόνο του, γεγονός που προκάλεσε το γέλιο πολλών ματαιόδοξων Ουσιαστικών που δεν πήγαιναν πουθενά χωρίς να κουβαλούν μαζί τους λιγότερα από έξι Επίθετα υπηρέτες.

Στο μεταξύ, ο *Ιεροεξεταστής*, ένας παλιόγερος που δεν μπορούσε να σταθεί στα πόδια του, άναβε μια πυρά την οποία είχε φτιάξει με χαλασμένα ερωτηματικά, κοντάρια από το γράμμα *Τ* και σπασμένες παρενθέσεις, και στην οποία πυρά λένε πως ήθελε να κάψει την *Ελευθερία*, που χοροπηδούσε εδώ κι εκεί με πολύ μεγάλη χάρη και άνεση. Από την άλλη πλευρά στεκόταν το *Ρήμα Σκοτώνω* που, φωνάζοντας δυνατά και σφίγγοντας τη ροδιά του με οργή, έλεγε κάθε τόσο:

— Το νου σας, μην αρχίσω να κλίνομαι...!

Μόλις το άκουσε αυτό, το Ουσιαστικό *Ειρήνη* εμφανίστηκε απροσδόκητα τρέχοντας τόσο γρήγορα, ώστε σκόνταψε πάνω στο γράμμα η το οποίο φορούσε στα πόδια του κι έπεσε κάτω φαρδιά πλατιά χτυπώντας δυνατά.

— Έρχομαι, φώναξε το Ουσιαστικό *Τέχνη*, που είχε μεταμορφωθεί κιόλας σε τσαγκάρη. Έρχομαι να σου επιδιορθώσω τα παπούτσι, μιας κι αυτή είναι η αρμοδιότητά μου.

Και με μερικά κόμματα κάρφωσε το γράμμα η της *Ειρήνης*, που έβγαλε φτερά κι έφυγε για να κάνει τσαλίμια στο Ουσιαστικό *Κανόνι*, με το οποίο λέγεται ότι ήταν παράφορα ερωτευμένη.

Μη μπορώντας ούτε το *Ρήμα Είμαι*, ούτε το Ουσιαστικό *Ανδρωπος*, ούτε το Επίθετο *Λογικός* να βάλουν τάξη σ' εκείνο το πλήθος, και αφού κατάλαβαν ότι με τον τρόπο αυτό θα έχαναν την άνιση μάχη που έπρεπε να ξεκινήσουν με τους Ισπανούς

συγγραφείς, αποφάσισαν να επιστρέψουν στο σπίτι τους. Έδωσαν εντολή να μπει ο καθένας στο κελί του, όπερ και έγινε· χρειάστηκε βέβαια να καταβάλουν μεγάλη προσπάθεια για να κλείσουν μέσα κάποιους ταραξίες, οι οποίοι είχαν βαλθεί να τρομάζουν τον κόσμο, παριστάνοντας τους μπαμπούλες.

Από την αναταραχή αυτή προέκυψαν αρκετοί τραυματίες που ακόμα βρίσκονται στο νοσοκομείο αιμόφυρτοι, δηλαδή στο παράρτημα *Παροράματα* του Λεξικού. Καθορίστηκε μια νέα συνάντηση στην οποία θα μελετήσουν πώς θα μπορέσουν να επιβληθούν στον κόσμο των γραμμάτων. Τώρα συντάσσουν τους νόμους που θα ορίζουν τη σειρά με την οποία θα μιλήσει ο καθένας. Η εξέγερση δεν είχε επιτυχία, καθώς τα κλιτά μέρη σπατάλησαν το χρόνο τους σε στείρες συζητήσεις και μάχες για την μάχη, αντί να συγκεντρωθούν για να νικήσουν τον κοινό εχθρό: έτσι λοιπόν κατέληξαν σε μια τρύπα στο νερό.

Στο μεταξύ ο φίλος μου οι *Βίοι Αγίων*, με διαβεβαιώνει ότι η *Γραμματική* έχει στείλει στο *Λεξικό* μια αντιπροσωπεία από γέννη, αριθμούς και πτώσεις, για να δει αν με το καλό και χωρίς αιματοχυσίες μπορούν να διευθετηθούν τα στρεβλά ζητήματα της *Καστιλιάνικης Γλώσσας*.

Μετάφραση: PANIA ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Σημείωση της μεταφράστριας: Θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Γεωργία Ζακοπούλου για την υποστήριξή της, καθώς και για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και διορθώσεις της που συνέβαλαν καθοριστικά στο τελικό αποτέλεσμα της μετάφρασης.

Για τον Τάσο Ηλιάδη

της Αναστασίας Ζέππου

Τον ζωγράφο και ποιητή Τάσο Ηλιάδη μάς τον συνέστησε το Σεπτέμβριο του 2010 ο Γιώργος Χαρτοφίλης, επιμελητής και εκδότης της πρώτης ποιητικής συλλογής του Τάσου Ηλιάδη *Αίδριος Λόγος*. Από τότε εντρυνθήσαμε στην ποίησή του. Στο 10ο τεύχος του περιοδικού μας *Νησίδες* αποτυπώθηκε μια βιβλιοπαρουσίαση του *Αίδριου Λόγου* εμβαδύνοντας στο έργο του. Ο ποιητής ενθουσιάστηκε και συγκινήθηκε πολύ.

Στο αφιέρωμα που ακολουθεί, δοκιμάζουμε να μελετήσουμε, όσο είναι εφικτό, τον πολύπτυχο ποιητικό κόσμο του Κώου Τάσου Ηλιάδη μέσα από μια πρόσφατη συνοπτική, λιτή και σεμνή ωστόσο εισαγωγή του επιμελητή και εκδότη του *Αίδριου Λόγου* του Γιώργου Χαρτοφίλη, από μια συνέντευξη — φιλική εγχάρδια συνομιλία με τον φίλο του Μηνά Χατζηαντωνίου, από ανέκδοτη ποίησή του καθώς και μέσα από μια χειρόγραφη Αυτοβιογραφία του. Σε αυτήν την Αυτοβιογραφία τα σπαράγματα των γραμμάτων και η ιδιότυπη ορθογραφία τους τονίζουν τον ποιητή και ραψωδό. Ως επίγραμμα αρχαίο φθαρμένο φαίνεται η αυτοβιογραφία του. Η φυσική του αιδημοσύνη καθώς και η ενδόμυχη σοφία του δεν του επιτρέπουν να περιαιτολογεί. Σβήνοντας, γράφοντας, αυτοαναιρούμενος ο Ηλιάδης, με συστολή και δέος αναδύεται.

Ο πεπειραμένος και φωτισμένος απόμακρος ερημίτης κρύβεται εκούσια και αποστρέφεται τους διθυράμβους και τις επιδοκίμασιες, παρά τις προθέσεις μας να τον παρουσιάσουμε και να αναδείξουμε την αληθινή νησιωτική ποίηση του καιρού μας που γράφει ένας απόφοιτος γεννημένος ποιητής τής Κω, ο Τάσος Ηλιάδης.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους δύο Κώους που πάσχουν και αγωνίζονται για την καλλιτεχνική δημιουργία και ανάδειξή της στο νησί τους: τον Γιώργο Χαρτοφίλη, κυρίως όμως (για το παρόν αφιέρωμα) τον Μηνά Χατζηαντωνίου —ψυχή του πολιτισμού στην Κω— ο οποίος παρά τις έκτακτες συμπληγάδες και το θέρρος μόχθησε για να μάς χαρίσει ανιδιοτελώς μια ολοκληρωμένη προσωπογραφία του Τάσου Ηλιάδη.

Ένας άλλος ουσιαστικός ποιητής, ο Κώστας Καναβούρης, θα μάς εισάγει στη δύσκολη ειλικρίνεια της γραφής και του ερμηνευτικού συχνά περιεχομένου των στίχων τού Ηλιάδη. Παραπέμπουμε, λοιπόν, στα λόγια του Καναβούρη, από την Εισαγωγή του *Αίθριου Λόγου* του Τάσου Ηλιάδη (Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 2007, σσ. 9-10):

«Ο Τάσος Ηλιάδης, είναι φανερό ότι πορεύτηκε καταμόναχος στον δύσκολο δρόμο της γραφόμενης ποίησης της χειροποιημένης δηλαδή. Και είναι επίσης φανερό ότι προέρχεται από τον μεγάλο δρόμο της πεπραγμένης ποίησης, της ακατάγραπτης.

Η ποίηση του Τάσου Ηλιάδη μετριέται και αναμετριέται με το ύψος ακριβώς αυτού του ιδίου θανάτου και αναφλέγεται διαρκώς στην προσπάθεια να βρει τον ρυθμό: το μέτρον που δεν είναι μήκος αλλά διαχεόμενο βάθος. Η ποίησή του δηλαδή ανακαλύπτει βάθος και μέσα από αυτή τη διαδικασία γίνεται ποίηση. ...Πρόκειται για ποίηση όχι τόσο καθεαυτήν, όσο αφ' εαυτής. Ποίηση που αντιλαμβάνεται τον εαυτό της όσο γίνεται και, όσο γίνεται, τόσο περισσότερο εκπλήσσεται βλέποντας να αποκαλύπτεται ο εαυτός της. Πρόκειται με άλλα λόγια για αληθινό δημιουργημα. Όχι δηλαδή για τέλειο κατασκευάσμα, αλλά για τέλειο αποτέλεσμα δάμβους. Ο ποιητής γράφει, το ποίημα γεννάται και δια του ποιήματος ο ποιητής αναγεννάται και εξανθρωπίζεται. Και πια δεν θριαμβεύει, επωμίζεται τη λύπη.

Και το περίεργο είναι ότι αυτή η λύπη που είπαμε, ενδουσιάζεται ολίγο κατ' ολίγο από την λύπη της και μετατρέπεται σε ανάσα που ταξιδεύει ...λοιπόν, δεν θα πω καλή ανάγνωση. Θα πω καλή σας όρεξη στην ύπαρξη. Με τα ποιήματα του Τάσου Ηλιάδη. Αρχεί να μη σας γονατίσει η τόση ειλικρίνεια που έγινε ποίηση.»

Φτωχός της τέχνης γιος

Ο Τάσος Ηλιάδης είναι ένας σκεπτόμενος άνθρωπος που ξέρει κυρίως να σωπαίνει. Και να τολμά όμως να αρθρώνει τη δική του λαλιά, να λέει ανείπωτες σκέψεις στους ανθρώπους που εκτιμά ή που επιλέγει να μειώνει και να μηδενίζει τις αποστάσεις που τον χωρίζουν απ' αυτούς. Να αποφεύγει να παρουσιάζεται δημοσίως και όμως να τολμά να εκτίθεται τόσο προκλητικά. Η μια λέξη μετά την άλλη, η φράση, η κάθε ενότητα του λόγου του, να τοποθετούν τη σκέψη σου σε βάσεις τόσο στερεές και όμως τόσο απόμακρες. Και εκεί που πας να πάρεις μια ανάσα, νιώθεις να σε σπρώχνει σε βαθιές αναζητήσεις, σε άλλες διαστάσεις! Ο Τάσος Ηλιάδης τροφοδοτεί και κεντρίζει τη δική μας σκέψη. Είναι η σύγχρονη Πυθία, που αντί για φύλλα δάφνης και νερό από την Κασταλία, θέλει λίγο κρασί για να λυθούν οι δαίμονες που συνεχώς γεννιούνται μέσα του. Μια γεύση των πιστεύω του μπορούμε να πάρουμε εκτός από τα ποιήματά του και από την παρακάτω συζήτησή μας που αυθόρμητα γεννήθηκε σε μια από τις συνεντεύξεις μας.

ΜΗΝΑΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ

*Μια συζήτηση του Τάσου Ηλιάδη
με τον Μηνά Χατζηαντωνίου*

Φίλε Τάσο, γνωριζόμαστε και συνεργαζόμαστε από παλιά. Συζητάμε ελεύθερα όποτε βρεθούμε και αποχωριζόμαστε με μια μεγάλη επιθυμία να ξαναβρεθούμε. Να μιλήσουμε τώρα για τη ζωή, την πορεία σου και τη δημιουργική σου έκφραση, περισσότερο την ποιητική και μια άλλη φορά την εικαστική.

Γεννήθηκα το 1940. Παιδί του πολέμου. Θυμάμαι την Ενσωμάτωση, τις μοτοζάτες που έφεραν τους πρώτους Έλληνες χωροφύλακες.

Η πρώτη επαφή μου με τη ζωγραφική ήταν στο δημοτικό. Ζωγράφιζα με μολύβι ήρωες του '21 και ποιητές, τον Παλαμά, Κρυστάλλη, Σολωμό, Βαλαωρίτη. Στην 5η και 6η τάξη είχα δάσκαλο τον Ιωαννίκειο Συσκαμάνη, τον ζωγράφιζα την ώρα του μαθήματος και ενώ με είχε αντιληφθεί με άφηνε, το κράτησε το έργο. Μετά το δημοτικό, πήγα κατευθείαν στη δουλειά. Είχα να παντρέψω αρκετές αδερφές. Έζησα μέσα σε νευρώσεις και εντάσεις. Η παιδική ηλικία ήταν μονότονη. Ο πατέρας μου, ελαιοχρωματιστής, ζωγράφιζε λαϊκότροπα. Δεν επηρεάστηκα όμως απ' αυτόν. Ήθελα από νωρίς κάτι πιο προχωρημένο. Διάβαζα Ντοστογιέφσκι, ήθελα και αναζητούσα άλλο δρόμο. Τα τελευταία είκοσι χρόνια θα έλεγα ότι άρχισε να φαίνεται μια πιο συστηματική έκφρασή μου στα εικαστικά.

Με την ποίηση, εκφράζομαι τα τελευταία δώδεκα χρόνια. Μου έμενε και περισσότερος χρόνος όταν σταμάτησα να εργάζομαι επαγγελματικά.

Με τη ζωγραφική και την ποίηση υπάρχει ένας παραλληλισμός στην έκφραση, ο ένας τρόπος με τα χρώματα, ο άλλος με τις λέξεις.

Ωραία! Ας μιλήσουμε για την άποψη και τη διαδρομή σου στην ποίηση.

Οι λέξεις κρύβονται από το φως διότι δεν τολμούν να εκτεθούν.

Παλιά η ποίηση ήταν στην καθαρεύουσα και σε αυστηρή περιφρούρηση, που την καταδίκασε μεν, αλλά υπηρετούσε τάξεις, ενάντια στο γλωσσικό στερέωμα που έπρεπε να έχει τη δημοτική έκφραση. Οι λέξεις εναντιώνονται σε πολλά φράγματα που θέλουν τη σιωπή τους, δηλαδή την ανυπαρξία τους.

Οι λέξεις που ο καθένας καθημερινά μπορεί να λείει, δε χρειάζεται να είναι επιτηδευμένες, αλλά να ψάχνουν κάποια ρίζα και βαθιά μελετήματα να μετατρέψουν σε μορφές άλλες τα πράγματα. Δηλαδή όταν μιλάμε για ποίηση εννοούμε τη μεταλλαγή αυτού που φαίνεται σε ένα άλλο “είναι” το οποίο έχει τον τρόπο να στέκει, γιατί υπάρχει βαθύτερη ρίζα και η αξία που το θρέφει αυτό το πράγμα. Πλανιέται η ποίηση, αλλά θέλει να την τσακώσεις.

Να είσαι σε θέση να τη ντύσεις, να της βάλεις το φουστανάκι της, να της χτενίσεις τα μαλλιά! Αυτή είναι. Είναι κάποιες λέξεις που σου δίνουν την ευκαιρία να τις συνδέσεις, να παρουσιάσεις μια μορφή γραφής που θα έχει μια τάξη με συναισθήματα και ιδέες. Να είναι μια μαγική πράξη. Ο Ποταμίτης την έλεγε ηρωική πράξη.

Σ’ εμένα πώς λειτουργεί η ποίηση;

Κατ’ αρχήν εμένα με βοήθησε να μη δειλιάζω, να είμαι σε ένα τόπο που ξέρω ότι υπάρχουν γραμματιζούμενοι που θα διαβάσουν τα ποιήματά μου και θα με κρίνουν. Κι όταν ήταν να εκδώσουμε στο 2^ο Γεν. Λύκειο της Κω το βιβλίο με τα ποιήματά μου, είπα να μη διορθώσουμε ούτε τα λάθη.

Ήθελα να δείξω την απειρία μου. Δεν ήθελα να παρουσιαστώ προχωρημένος και αλάθητος αλλά να δηλώνω τη βαθμίδα της ύπαρξής μου. Να μην κρύβω πιθανές ατέλειες, οι οποίες θα μου δημιουργούν φόβο για την κριτική των άλλων. Και όλα καλά πήγανε. Και τώρα με τον ίδιο τρόπο γράφω.

Όταν μου έλθει εμένα μια ορμή για να γράψω ένα ποίημα, δεν κοιτάζω τα λάθη που κάνω. Έχω μια συνείδηση ότι το συντακτικό, που δε γνωρίζω, να είναι στην αισθητική που

να δημιουργεί ισορροπίες και αρχιτεκτονική τέτοια που να μη γκρεμίζεται το έργο. Δεν ξέρω εγώ κανόνες γραμματικής.

Βγαίνει λοιπόν ένα συντακτικό δικό σου, ισορροπίας. Βλέπεις το ρήμα, τη θέση του αντικειμένου για παράδειγμα και νιώδεις αν ισορροπεί ή όχι. Πολύ ωραίο, μα και το καθιερωμένο συντακτικό αυτό υπηρετεί.

Τα λάθη για μένα επιτρέπονται. Εναγωνίως δουλεύω, για να μπορώ να κάνω κάτι. Δεν ζητάω από κανένα τίποτα, δεν περιμένω ούτε θέλω τίποτα. Σέβομαι όσο το δυνατό το κείμενο που γράφω για να μη χαλάει την αισθητική του άλλου.

Τι εννοείς μ' αυτό που λες;

Δε ρισκάρω να μου πουν ότι είμαι δήθεν ή το κάνω γιατί είμαι ψώνιο.

Σου είπαν κάποιοι ότι δεν καταλαβαίνουν τα ποιήματά σου;

Αυτοί ήταν οι συμπαθέστεροι για μένα! Γιατί τόλμησαν ναβάλουν πάνω στο τραπέζι την άγνοιά τους και να τη συζητήσουν, να υπάρχει μια επαφή γιατί κάτι ένιωθαν γι' αυτό το αντικείμενο.

Άλλοι μου λένε, τώρα αρχίζω και καταλαβαίνω. Ή να περπατάς στο δρόμο και να σε σταματά μια γυναίκα και να σου λέει αυτό που της έκανε εντύπωση μέσα από τα ποιήματα. Υπάρχουν και οι κρυφοί! Που δεν είναι ακόμα ώριμοι να έλθουν να σου πουν το στιδήποτε. Κάποιος μου είπε, σε παρακολουθώ διακριτικά. Αυτά τα δείγματα είναι γονιμοποιά. Έχουν μολιάσει κάποια πράγματα.

Κανένας δεν ήλθε να μου πει κάτι απαξιωτικό. Έβλεπα ένα μεγάλο σεβασμό. Όχι σ' εμένα τόσο, όσο στο ίδιο το έργο. Όταν δε δημοσιοποιούσα ποιήματά μου έλεγαν: "Τάσο, τι έγινε, δε διαβάζουμε ποιήματά σου. Δε γράφεις πια; Στέρεις; Μέχρι εδώ ήτανε;" Όχι με ειρωνεία, αλλά με πολλή αγάπη.

Υπήρχε δηλαδή μια υπόγεια επικοινωνία που έβρισκαν σε αυτό τον καθρέφτη το πρόσωπό τους.

Είναι ένα ζητούμενο στις μέρες μας.

Δύσκολο αντικείμενο στην εποχή μας! Σα να διάβαζες παλιά

συγγραφείς όπως ο Ντοστογιέφσκι, ο Καζαντζάκης, ο Μπρεχτ. Έπρεπε να είχες τη δυνατότητα να τα ζήσεις, να συνταιριάζεις πράγματα μέσα σε ένα γίνεσθαι που δε σταματάει αλλά συνεχίζεται κι είσαι σαν πρωταγωνιστής μέσα σ' αυτό το γίνεσθαι. Μόνο αν θέλεις παίζεις το ρόλο σου. Αλλιώς είσαι απ' έξω και παίζεις άλλους ρόλους. Οι ρόλοι διαφέρουν αλλά η κίνηση δε σταματά.

Επομένως, αυτός που έρχεται και σου λέει δεν καταλαβαίνω, θέλει να καταλάβει. Αυτός που δεν έρχεται είναι αυτός που δε θέλει τίποτα, δεν τον ενδιαφέρει γιατί δεν έχει φτάσει σε ένα τέτοιο επίπεδο αναζήτησης. Δηλαδή αυτά τα κεντρίσματα δεν τα νιώθει.

Μ' αυτούς που συζητάς, μήπως μέσα στα ποιήματά σου βλέπουν τη δική τους αναζήτηση ή αγωνία;

Η λέξη αγωνία δεν έχει πέραση εδώ. Η καθημερινότητα είναι ένα ταλάντεμα που σε κινεί συνέχεια και σε πάει πολλές φορές εκεί που δεν θέλεις ή αν έχεις τη δύναμη, να πας τα πράγματα εκεί που θέλεις. Με τη λέξη αγωνία, είναι σα να είμαστε υποκείμενοι σε μια πίεση από το σύστημα που ζούμε κι όλο αυτό το πράγμα δηλώνει και μια απραξία, δηλαδή παραπονιόμαστε για κάτι και δεν κάνουμε τίποτα να το αλλάξουμε.

Έρχονται κάποιοι να σου διαβάσουν δικά τους ποιήματα;

Ελάχιστοι. Υπάρχουν και αυτοί που είναι απόμακροι. Αυτοί που δηλώνουν ποιητές, που θέλουν να είναι αριστοκράτες, φέρουν το σπέρμα της φεουδαρχίας μέσα τους. Δεν είναι λαϊκοί.

Δηλαδή σα να σου λένε, εντάξει Τάσο, κάνεις κι εσύ μια προσπάθεια.

Μπογιατζής είσαι, σπίτι βάφεις, είσαι λερωμένος.

Αυτή είναι η διάκριση και η ανάγκη του λαϊκού ανθρώπου. Να μπορείς δηλαδή, να κατανοείς το κατώτερο επίπεδο και να μπορείς να εκμαιεύσεις από κει πράγματα. Γιατί ακόμα σε αυτή τη βάση στέκονται πράγματα ανεκμετάλλευτα. Δε βλέπω πια λαϊκότητα, λαϊκισμός υπάρχει.

Σου τα αναφέρω αυτά επειδή σε μια κοινωνία όλοι συμβάλλουν σε κάτι και έχουν αναφορά σε κάτι, αλλά βλέπεις

υπάρχουν διαμελισμένες δυνάμεις. Ο καθέννας είναι ξέχωρος και ακόμα εχθρικά κείμενος προς τον άλλο. Τελικά θέλουν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους αλλά νομίζω δεν ωφελούν ούτε τους ίδιους.

Ποια ήταν η υποδοχή της ποιήσής σου από τον τοπικό τύπο;

Με τις δύο εφημερίδες της Κω είχα καλή συνεργασία. Ήθελαν ένα χώρο για πολιτισμό. Η κρίση έφερε μια αναγκαιότητα να έλθει στο προσκήνιο κάτι ουσιαστικό.

Τώρα τι κάνεις, γράφεις;

Δε σταματώ να γράφω. Όμως τώρα περνώ μια πιο χαλαρή περίοδο. Πάντως μου λένε όποτε θέλω να αρχίσω τις δημοσιεύσεις ποιημάτων μου. Έχω πολλά ανέκδοτα, προβληματίζομαι κάπως, αλλά θέλω να τα εκδώσω. Ίσως οι γραφές που έχω να είναι υλικό για δυο βιβλία.

Μακάρι να έχει η (δημοτική εταιρεία) Φαιναρέτη τη δυνατότητα και χαρά να συμβάλει στην έκδοσή τους. Φίλε Τάσο χάρηκα πολύ αυτή τη συνομιλία.

Κι εγώ τη χάρηκα, δεν υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που να αντέχουν να σε ακούνε. Ευχαριστώ και τους φίλους των Νησίδων για την τιμή που μου κάνουν να αναφερθούν σ' εμένα και το έργο μου.

Έχουν περάσει κοντά εφτά χρόνια από τον «Αίδριο Λόγο», την έκδοση των πρώτων ποιημάτων του Τάσου Ηλιάδη. Θυμάμαι ακόμα όταν τα περνούσα από το τετράδιο, όπου τα είχε γραμμένα πρόχειρα και βιαστικά, στον υπολογιστή, σταδιακά μου αποκαλύπτονταν τα γράμματα, οι λέξεις, τα σημεία, τα νοήματα. Κάθε ποίημα, πολλές διαδοχικές μικρές εκπλήξεις και μια μεγαλύτερη στο τέλος. Αυτό και αν ήταν περιπέτεια!

Η συνεργασία μας για την έκδοση μού έδινε την ευκαιρία να συζητώ μαζί του, πιο πολύ, να ακούω τις σκέψεις του. Ήταν πάντα ο λόγος του καταγιστικός, διεισδυτικός και αποκαλυπτικός, να αγκαλιάζει τη φύση, τη γη και τ' ανδρώπινα. Την ίδια τη ζωή.

Ο Τάσος Ηλιάδης είναι ένας ποιητής. Όχι γιατί κάποια ποιήματά του πέρασαν στο χαρτί και κατάφεραν να φτάσουν και στα δικά μας χέρια. Έτσι ήταν πάντα και δεν έπαψε ποτέ να είναι. Να παρατηρεί και να σκέφτεται, να νοιάζεται και να ανησυχεί. Και να τα εκφράζει όλα αυτά με αμεσότητα και ειλικρίνεια και με πολλούς τρόπους, πέρα από το λόγο και τη ζωγραφική.

Ο Τάσος Ηλιάδης είναι ένας ποιητής του καιρού μας. Αφουγκράζεται το σήμερα και μας μιλάει γι' αυτό. Και μεις χαιρόμαστε κάθε φορά, που μας δίνεται η ευκαιρία να μοιραζόμαστε με γνώριμους και άγνωστους φίλους τα μηνύματα που μας στέλνουν οι ποιητές του καιρού μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΡΤΟΦΙΛΗΣ

Τάσος Ηλιάδης

Ανατομία

Όταν η ανάσα του ποιητή δολώνει
του καθρέπτη το πρόσωπο,
τότε ψάχνουν κάποιοι
τα συρτάρια του για να πουν πως
δεν έφυγε ακόμη.

Άλλοι πως τον είδαν θα πουν
να κοιτά το μισό φεγγάρι μόνος του
τα βράδια.

Άλλοι στην αγορά των παπουτσιών
τον είδαν.

Κάποιοι τον άκουσαν να λέει πως ήξερε καλά
ότι μόνος θα έκανε τον γύρο του κόσμου
τόσο σύντομα πάλι.

Μέσα στον μεγάλο καθρέπτη
είπανε πως του ποιητή η ανάσα
ταξιδεύει.

Απολογισμός

Μου έμειναν τα αποφόρια
των ιδεών μου τριμμένα.
Μου πιάνουν χώρο ακόμη.
Της βίας γωνιές σκοτεινές.

Κοιτίδα παραμόρφωσης
του μέλλοντος.
Ζαχαροκάλαμα βουτηγμένα
στη λάσπη την ζίτρινη.
Ρίζες ποτισμένες με βαρβαρότητα.
Κατασκευασμένο μενού
για πλήθη.
Βγήκαν αβέβαιοι
από την περίοδο
του υπερανθρώπου
μέσα στον αιώνα
που θα λείψει
τους άκουσα
να λένε.

Αυτοβιογραφία

Μόνο για να πληροφορηθεί κανείς αξίζει και να ειπωθεί
 Από πού προκύπτει η πράξη του λόγου
 Της ζωής ιδέα υπήρξε πάντα υποσυνείδητα
 Ο σπόρος, το έδαφος
 Καλλιεργητής εκτεθειμένος από καιρούς,
 μικρότητες, φθαρμένο θάρρος, αναπνοές, φώτα, φωνές,
 αυγές και βράδια
 όνειρα και εφιάλτες ζυμάρι γερό για ψωμί
 του ήλιου τ' αλώνισμα τραγούδι
 στα χείλη το φέρναμε σαν φτερωτό πουλί
 και σάλεψαν χρόνοι και στεριώθηκαν
 και ο λόγος στερέωμα έγινε
 στέρνα με χρυσόψαρα να αγαλλιάζουν
 και έγινε περισσότερο φως
 πηγές να δείξει ξεδιψάστρες
 φτωχός της τέχνης γιος
 για ανεβάσματα τραχιά
 με φωνή στο πέρα να ακουστεί τα αγρίμια να τρομάξει.

Ξενάγηση

Περιπατητή όταν τον δρόμο πάρεις προς τα πέρα
πέτρες θα δεις να ξέρεις μοναχές.
Στην μικρή τους γεωγραφία ζώα σφαγμένα
επάνω τους θα δεις.
Πρόσωπα πουλιών, θαλασσινά κοχύλια.

Καλά αν προσέξεις νεράιδες θα δεις, φίδια,
οικόσημα θεών, γεύματα, ασπίδες αρχαγγέλων,
ακτές με λάβα απολιθώματα θρόνων.

Και αν από κει βγεις στην πόλη προχωρώντας,
ξένο από το όνειρο κρατήσου στον πρώτο
φοίνικα που θα δεις, γερά.

Είναι η είσοδος του μεγάλου τσίρκου
με τα θηρία τα πανύψηλα κλουβιά,
μάτια που κολυμπούν στην στέρνα του κενού.

Θα δεις τον Ορέστη γυμνό στο περιστύλιο
με απλανές το βλέμμα τσιγάρο να καπνίζει.

Εδώ είναι ο γύρος του θανάτου
που δίνει τα ρέστα, οι κουφοί, οι ζητιάνοι,
οι μονόφθαλμοι που γλύτωσαν τον Καιάδα.

Ευχαρίστησέ τους για την ξενάγηση
που σου έτυχε θα σούλεγα να δοκιμάσεις
για φυλαχτό μια πέτρα.

Γιατί η νύχτα και η πέτρα βαραίνουν
μόνο τα πόδια του θανάτου.

Μέσα στη νύχτα τρέχει η νύχτα
Το αόριστο αυλακώνουνε τροχοί
Μεγεθυμένα μάτια ακολουθούν την σιωπή
Βαδιά που οργώνει το λόγο

Εμείς πρωτόγνωροι από της φωτιάς
Την ώρα γεννημένοι μυρωδάτοι
Μέλλοντες θέλουμε να 'μαστε μιας
Άλλης τροχιάς του κόσμου

Ακόμα ένα ταξίδι της ελληνικής λογοτεχνίας στα ξένα

Της Γεωργίας Ζακοπούλου

Συνεχίζοντας το αφιέρωμά μας στους μεταφραστές της ελληνικής λογοτεχνίας, που ξεκίνησε στο 9^ο τεύχος των *Νησίδων*, δημοσιεύουμε το άρθρο *Ο Βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά της Ρέας Γαλανάκη στα βουλγαρικά κι ένα μικρό οδοιπορικό των μεταφράσεων της ελληνικής γραμματείας στη Βουλγαρία της Ζντράβκα Μιχάηλοβα*. Προτού παρουσιάσουμε το σημαντικό έργο της Ζντράβκα Μιλάηλοβα, παραθέτουμε, ως μικρό μείζον έργο της Ζντράβκα Μιλάηλοβα, ένα απόσπασμα από τον Πρόλογο στη νεότερη μετάφραση του *Σαίξπηρ* του Βίκτωρος Ουγκώ, σε μετάφραση Γεωργίας Ζακοπούλου.

Μια μετάφραση γίνεται δεκτή από τον λαό στον οποίο απευδύνεται σχεδόν πάντα σαν μια πράξη βίας. Η αστική αισθητική αντιστέκεται στο οικουμενικό πνεύμα. Μεταφράζοντας έναν ξένο ποιητή, διευρύνουμε την εθνική ποίηση και αυτή η διεύρυνση ενοχλεί εκείνους τους οποίους ωφελεί. Έτσι τουλάχιστον γίνεται στην αρχή. Πρώτη αντίδραση, η εξέγερση. Η γλώσσα στην οποία μεταγγίζουμε μ' αυτό τον τρόπο ένα ξένο ιδίωμα, κάνει ό,τι μπορεί για να το αποβάλει. Αργότερα θα την ενισχύσει, προς το παρόν όμως την κάνει να αγανακτεί. Απεχθάνεται τη νέα αυτή γεύση. Τις ασυνήθιστες εκφράσεις, τις απρόσμενες περιστροφές, την άγρια επιδρομή

άγνωστων τύπων, όλα αυτά τα θεωρεί πραγματική εισβολή. Τι θα απογίνει η δική της λογοτεχνία; Τι ιδέα κι αυτή, να έρθουν να αναμείξουν στο αίμα της το απόσταγμα άλλων λαών! Αυτό είναι ποίηση καθ' υπέρβαση. Εδώ γίνεται κατάχρηση εικόνων, σπατάλη μεταφορών, παραβίαση των συνόρων, βίαιη εισαγωγή μιας κοσμοπολίτικης αισθητικής στην τοπική. Που όταν είναι ελληνική, είναι χονδροειδής. Όταν είναι αγγλική, είναι βάρβαρη. Τραχιά η μία, στυγνή η άλλη. Όσο ευφυές κι αν είναι το έθνος που θέλουμε να εμπλουτίσουμε, αγανακτεί. Μισεί αυτή την τροφή. Την καταπίνει δια της βίας, με θυμό. Όπως ο Δίας, που όταν ήταν παιδί έφτυνε το γάλα της ιερής κατσίκας.

Στη Γαλλία αυτό επαληθεύτηκε με τον Όμηρο και ακόμη περισσότερο με τον Σαίξπηρ.¹

1. V. Hugo, *Shakespeare*, ed. Flammarion, Nouvelle bibliothèque romantique, Paris, 1973

Η Ζντράβκα Μιχάηλοβα είναι μεταφράστρια από και προς τα Βουλγαρικά. Έχει μεταφράσει πλήθος Ελλήνων συγγραφέων και το 2010 διακρίθηκε με το Κρατικό Βραβείο μετάφρασης ελληνικού λογοτεχνικού έργου σε ξένη γλώσσα για τη μετάφραση της ανθολογίας ποιημάτων του Γ. Ρίτσου με τίτλο «Γραφή του Παντόπτη». Αντί άλλων βιογραφικών στοιχείων, ας αφήσουμε να μας μιλήσει γι' αυτήν η Ρέα Γαλανάκη, συγγραφέας του *Βίου του Ισμαήλ Φερίκ Πασά*, που το έχει μεταφράσει στα βουλγαρικά η Ζντράβκα Μιχάηλοβα.

«Έχω γνωρίσει αρκετούς μεταφραστές και μεταφράστριές μου, αφού υπάρχουν μεταφράσεις έργων μου σε 15 γλώσσες. Αναλλοίωτη στο χρόνο φιλία με συνδέει κυρίως με κάποιες μεταφράστριες που, αφού αγάπησαν κάποιο μυθιστόρημά μου, το μετέφρασαν και συχνά φρόντισαν να εκδοθεί.

Η Ζντράβκα Μιχάηλοβα ανήκει στον αστερισμό τους, λόγω της αγάπης της για τον Βίο του Ισμαήλ Φερίκ πασά. Όταν την γνώρισα, εργαζόταν στην πρεσβεία της Βουλγαρίας στην Ελλάδα, κι έμενε στην Αθήνα. Αμέσως κάναμε παρέα. Για μεγάλα διαστήματα την έχανα, μα συναντιόμασταν πάλι, κάπου, καθώς δεν έκοψε ποτέ τη σχέση της με την Ελλάδα. Της οφείλω κι ένα αξέχαστο διήμερο, όταν με κάλεσαν για δυο τρεις μέρες στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας, κι επισκεφτήκαμε μαζί την ενδοχώρα της Βουλγαρίας. Της οφείλω επίσης μεγάλες συνεντεύξεις σε βουλγαρικές εφημερίδες, όταν κυκλοφόρησε εκεί η μετάφραση του παραπάνω μυθιστορήματος.

Η ελληνομάθεια της Ζντράβκας είναι εξαιρετικά σπάνια — δεν είναι τυχαίο ότι είναι διερμηνέας πρωθυπουργών. Για τη λογοτεχνική μετάφραση έχει μεγαλύτερη σημασία το ότι η Ζντράβκα γνωρίζει πάρα πολύ καλά τη νεοελληνική λογοτεχνία, γράφει άρθρα, ή μιλιά σχετικά. Γνωρίζει τη ζωή στην Ελλάδα και παρακολουθεί γεγονότα σχετικά με το λογοτεχνικό βιβλίο ή τη λογοτεχνία. Πραγματοποιεί τους μεταφραστικούς της στόχους επιμένοντας στις δυσκολίες, και γνωρίζοντας πώς να κινηθεί. Ο,τιδήποτε μεταφράζει είναι έγκυρο και καλό — για μένα όμως, εκτός από τη μεγάλη εκτίμηση, μετρά πολύ και η σχέση που, όπως είπα ήδη, αναπτύξαμε στο πέρασμα του χρόνου.»

ΡΕΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ

Ο Βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά της Ρέας Γαλανάκη στα βουλγαρικά

κι ένα μικρό οδοιπορικό των μεταφράσεων
της ελληνικής γραμματείας στη Βουλγαρία

της Ζντράβκα Μιχάηλοβα

Όλοι γνωρίζουμε πως η μετάφραση είναι επικοινωνία, πως οι μεταφραστές αποτελούν ένα ηλεκτρικό δίκτυο που συνδέει ηπείρους, χώρες, θεσμούς και ανθρώπους, πως συνιστούν τη σπονδυλική στήλη της μεταλαμπάδευσης γνώσεων και πολιτισμικών οσμώσεων. «Δεν πρέπει να εκφράζουμε τη λέξη με λέξη, αλλά το νόημα με νόημα», έλεγε ο άγιος Ιερώνυμος, ο οποίος θεωρείται προστάτης των μεταφραστών, και τα λόγια του αυτά παρατίθενται από τον Umberto Eco στο βιβλίο του «Εμπειρίες μετάφρασης. Λέγοντας σχεδόν το ίδιο». Αυτό άλλωστε δεν είναι και το ζητούμενο, να αντιμετωπίσουμε και να υπερβούμε τα φαντάσματα και τους μύθους του παρελθόντος -ειδικά εμείς οι Βαλκάνιοι- μέσω και της λογοτεχνικής τους αναδημιουργίας, ώστε να γνωρίσουμε καλύτερα το πνευματικό και πολιτιστικό υπόβαθρο των γειτόνων μας; Σ' αυτόν τον σκοπό συνεργεί και η τέχνη του «να λες σχεδόν το ίδιο», όμως «μέσα από τις διεργασίες που ανακαλύπτει παράφραση, ορισμό, εξήγηση, αναδιατύπωση», όπως επισημαίνει ο Eco, ώστε να γίνουν αντιληπτά στη γλώσσα πρόσληψης του άλλου.

Οι σχέσεις της βουλγαρικής με την ελληνική γραμματεία έχουν βαθιές ιστορικές ρίζες που ανάγονται στο μακρινό παρελθόν. Ανεξάρτητα από τους επανειλημμένους πολέμους μεταξύ

του Βυζαντίου και του νεοσύστατου το 681 μ.Χ. βουλγαρικού κράτους, ο βυζαντινός πολιτισμός αρχίζει να επηρεάζει ποικίλες πλευρές της ζωής στη Βουλγαρία. Τον 10^ο αιώνα, ο βασιλιάς Συμεών, που είχε σπουδάσει στη διάσημη σχολή της Μαγναύρας στην Κωνσταντινούπολη και η βασιλεία του οποίου είναι γνωστή ως ο Χρυσός αιώνας της παλαιάς βουλγαρικής γραμματείας, συγκέντρωσε στην αυλή του φωτισμένους και καλλιεργημένους ανθρώπους που κατείχαν την ελληνική γλώσσα, φιλοσοφία, γραμματεία και παιδεία. Αυτή η επαφή συνεχίζεται και στους επόμενους αιώνες, και μετά την υποδούλωση του βουλγαρικού κράτους από τους Τούρκους. Τα ελάχιστα παλαιότερα βουλγαρικά βιβλία που σώθηκαν από την εποχή εκείνη είναι μεταφρασμένα ως επί το πλείστον από τα ελληνικά.

Κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, οι Βούλγαροι ανώτατου μορφωτικού επιπέδου χρησιμοποιούσαν την ελληνική γλώσσα ως διάλυο επικοινωνίας με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Στην εποχή της βουλγαρικής παλιγγενεσίας (1763-1879) πληθαίνουν οι μεταφράσεις από την ελληνική γλώσσα. Τον 19^ο αιώνα, μάλιστα, δεν είναι λίγοι οι ποιητές που, σαν τον Π.Ρ. Σλαβέικοφ, μαθαίνουν την ποιητική τέχνη από τους τότε γνωστούς Έλληνες ποιητές (Χριστόπουλο, Βηλαρά), μεταφράζοντας τα ποιήματά τους. Την ίδια εποχή, ο Γκριγκόρ Παρλίτσεφ (Γρηγόριος Σταυρίδης, 1830-1893), ένας νεαρός Βούλγαρος που σπούδαζε στην Αθήνα, επηρεασμένος από την ελληνική κουλτούρα σε μια εποχή ρευστών εθνικών ταυτοτήτων, έγραψε στην ελληνική γλώσσα το ποίημα *Ο Αρματωλός*, για το οποίο το 1860 έλαβε το δάφνινο στεφάνι από την Ακαδημία Αθηνών. Ίσως κάτω από την επίδραση του Αλέξανδρου Πάλλη, ο Παρλίτσεφ άρχισε να μεταφράζει την *Ιλιάδα* στο μέτρο του βουλγαρικού δημοτικού τραγουδιού. Μετά την απελευθέρωση της Βουλγαρίας από την Τουρκοκρατία (1878) επέρχεται μια απομάκρυνση των δύο πολιτισμών, οφειλόμενη στο ότι οι Βούλγαροι άρχισαν ευρέως να μαθαίνουν ρωσικά, γαλλικά και άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, και να γνωρίζουν «από πρώτο χέρι» τους πολιτισμούς των χωρών αυτών, σπουδάζοντας εκεί και μεταφράζοντας απευθείας από τις γλώσσες τους. Πρέπει να περάσουν περισσότερα από 50 χρόνια για να αρχίσει να αναζωπυρώνεται το ενδιαφέρον των Βούλγαρων διανοομένων για την ελληνική γραμματεία.

Τα έργα των αρχαίων Ελλήνων κλασικών συγγραφέων και φιλοσόφων (η *Οδύσσεια* και η *Ιλιάδα* του Ομήρου, οι τραγωδίες του Αισχύλου, του Ευριπίδη και του Σοφοκλή, οι κωμωδίες του Αριστοφάνη, του Μενάνδρου κ.α., τα συγγράμματα του Αριστοτέλη) έχουν εκδοθεί στα βουλγαρικά σε επανειλημμένες εκδόσεις με λαμπρότερα δείγματα μεταφραστικού λόγου εκείνα των Α. Μπαλαμπάνοφ, Αλ. Νίτσεφ, Αλ. Μίλεφ, Βλ. Μπέσεβλιεφ, Γ. Μπατακλίες, Μπ. Μπόγκντανοφ. Η νεότερη γενιά Βούλγαρων μεταφραστών από τα αρχαία ελληνικά (Ντίμκα Γκίτσεβα, Ιβάν Χρίστοφ, Νικολάι Γκότσεφ, Γιάννα Μπούκοβα κ.α.) συνεχίζει με ζήλο αυτή την παράδοση.

Στη Βουλγαρία υπάρχει σοβαρή και μακρόχρονη παράδοση μετάφρασης της ελληνικής ποίησης. Η γνωριμία των Βούλγαρων αναγνωστών με τη σύγχρονη και αρχαία ελληνική ποίηση (*Παλατινή Ανθολογία*) οφείλεται κατά κύριο λόγο στο μεταφραστικό έργο του μεγάλου ελληνιστή, ποιητή και διανοούμενου Στέφαν Γκέτσεφ. Το 1963, με αφορμή τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του Κ.Π. Καβάφη, εκδόθηκε στα βουλγαρικά από τον μεγαλύτερο τότε κρατικό εκδοτικό οίκο *Narodna kultura*, στη σειρά «Ποιητές του κόσμου», μια μικρή συλλογή μεταφρασμένων ποιημάτων του σε σχήμα τσέπης, με πρόλογο του μεταφραστή, που είχε μεγάλη απήχηση στο κοινό. Η δεξίωση του καθαφικού έργου στη Βουλγαρία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με το όνομα του αφοσιωμένου μεταφραστή, ποιητή, στοχαστή, φιλόλογου και κριτικού Στέφαν Γκέτσεφ. Με τη βοήθεια μιας ομάδας ποιητών (Γ. Μίτσκοφ, Αλ. Ντάλτσεφ, Αλ. Μουράτοφ, Κρ. Στανίσεφ), ο Γκέτσεφ μετέφερε στα βουλγαρικά την πρωτοτυπία και τα βαθυστόχαστα πανανθρώπινα μηνύματα της ποίησης του Καβάφη. Εκτενές δοκίμιο για τον Καβάφη και την πνευματική διεργασία για την απόδοση του έργου του στα βουλγαρικά, με τίτλο *Ένας κόσμος χωρίς θεούς*, περιλαμβάνεται στο τελευταίο βιβλίο του Στ. Γκέτσεφ —μια δίγλωσση έκδοση στα βουλγαρικά και τα ελληνικά—, με τίτλο «Οι φίλοι μου οι Έλληνες». Σε βαθιά γεράματα ο Γκέτσεφ καταγράφει τις μνήμες του και καταδέτει σ' αυτό το βιβλίο τη σχέση του με το έργο των Ελλήνων δημιουργών και τις προσωπικές του στιγμές μαζί τους. Τα λογοτεχνικά πορτραίτα των Κ.Π. Καβάφη, Γ. Σεφέρη, Γ. Ρίτσου, Ο. Ελύτη, Ν. Καζαντζάκη, Κ. Βάρναλη, Κικής και Άδου Δημουλά, η παρουσίαση της *Παλατινής Ανθολογίας*, οι

εντυπώσεις του συγγραφέα από τις επισκέψεις του στο Άγιον Όρος τη δεκαετία του '30, από τη χιτλερική κατοχή (τα χρόνια εκείνα, 1937-1942, ο Στ. Γκέτσεφ υπηρετούσε στη διπλωματική αποστολή της Βουλγαρίας στην Αθήνα), από τις ελληνικές αρχαιότητες είναι μόνο μερικά από τα θέματα του βιβλίου απομνημονευμάτων του που αναμφισβήτητα παρουσιάζουν ενδιαφέρον και για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό. Συνομήλικος του Ελύτη, τον οποίο είχε επίσης μεταφράσει στα βουλγαρικά και με τον οποίο τον συνέδεε μια προσωπική φιλία, ο Γκέτσεφ έχασε τη μάχη με την επάρατη νόσο τις πρώτες μέρες του 2000, λίγο πριν κλείσει τα ενενήντα, πλήρης ημέρων και έργων.

Για τη βουλγαρική διανόηση, και όχι μόνο για τους ποιητές, η συνάντηση με την ποίηση του Κ.Π. Καβάφη και του Σεφέρη, αποτελεί μια συγκλονιστική εμπειρία. Χάρη σ' αυτή την πρώτη έκδοση του 1960, η βουλγαρική πνευματική ζωή γονιμοποιείται από το πνεύμα μοντέρνων ποιητών, από μια νέα θέαση των πραγμάτων. Προλογίζοντας την *Ανθολογία σύγχρονης ελληνικής ποίησης* του Στ. Γκέτσεφ, ο συγγραφέας Γκεόργκι Νταναήλοφ επισημαίνει για τον Κ.Π. Καβάφη και την επίδρασή του στους Βούλγαρους ποιητές ότι «ο ποιητής αυτός δεν είναι ένας νέος γαλαξίας που αποκαλύπτουμε με ένα υπερμοντέρνο τηλεσκόπιο. Ο Καβάφης είναι η αποκάλυψη ενός ολόκληρου φυσικού νόμου». Το σχόλιο αυτό αφορά τόσο στην ποίηση του Αλεξανδρινού, όσο και σε κείνη του άλλου μεγάλου Έλληνα ποιητή της διασποράς, του Γιώργου Σεφέρη. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι χάρη στην πρώτη αυτή ανθολογία και τις επανεκδόσεις της, κάθε μορφωμένος Βούλγαρος είναι εξοικειωμένος σήμερα με τους τέσσερις μεγαλύτερους σύγχρονους Έλληνες ποιητές –Καβάφη, Σεφέρη, Ελύτη, Ρίτσο. Η γραφή τους αφομοιώθηκε ως συστατικό στοιχείο του πνευματικού ιστού της διανόησης που, τότε, λόγω των κρατούντων ιδεολογικών σχημάτων, ήταν διψασμένη για γνωριμία με τον ποιητικό μοντερνισμό και βρήκε στην ελληνική ποίηση την ελευθερία δημιουργίας που ονειρευόταν. Η ποίηση του Γιάννη Ρίτσου, λόγω και των ιδεολογικών της καταβολών, έχει δημοσιευτεί σε πολλές εκδόσεις, καθώς και ορισμένα από τα πεζά του. Το λογοτεχνικό περιοδικό *Savremennik* τίμησε τα δέκα χρόνια από τον θάνατο του ποιητή, δημοσιεύοντας στο τελευταίο τεύχος του 2000 το

πεζό κείμενο *Αρίστος ο προσεκτικός αφηγείται στιγμές του βίου και του ύπνου του* (μτφρ. Ζ. Μιχάηλοβα). Η έκδοση με τίτλο *Η γραφή του παντόπτη* (εκδ. Stigmati, 2009, μτφρ. Ζ. Μιχάηλοβα), επιλογή φιλοσοφικών μονολόγων σε μυθολογικά μοτίβα από την *Τέταρτη διάσταση*, καθώς και ποιημάτων του Γ. Ρίτσου, τιμήθηκε το 2010 με το Κρατικό βραβείο μετάφρασης, την ανώτατη διάκριση που απονέμει η ελληνική πολιτεία για τη διάδοση των σύγχρονων ελληνικών γραμμάτων.

Το 2001, ο δεύτερος Έλληνας νομπελίστας ποιητής, ο Οδυσσέας Ελύτης, ευρύτερα γνωστός στη Βουλγαρία μετά τη διάκρισή του με το Βραβείο Νόμπελ τόσο για την ποίησή του (το *Αξιον Εστί* κυκλοφόρησε τη δεκαετία του '80 (εκδ. Narodna kultura, 1987, μτφρ. Βλ. Λέβτσεβ και Τζ. Πανιτσίδου), όσο και για τα πεζά του (*Ανοιχτά χαρτιά*), θα επανεμφανιστεί στη βουλγαρική αγορά βιβλίου, αυτή τη φορά με μια έκδοση με τίτλο *Ιδιωτική οδός*, η οποία περιλαμβάνει το ομώνυμο δοκίμιο και επιλογή ποιημάτων (εκδ. Balkani, 2003, μτφρ. Στέφαν Γκέτσεφ και Ζ. Μιχάηλοβα). Η ελληνική πεζογραφία μεταφράζεται κατά κόρον στη Βουλγαρία την περίοδο 1960-1990, αλλά και μετά τις πολιτειακές μεταβολές του 1989, υπό τις νέες συνθήκες αγοράς του βιβλίου. Δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι παράλληλα με τους τέσσερις Έλληνες ποιητές που αναφέραμε, ο Ν. Καζαντζάκης είναι ο πιο γνωστός, μεταφρασμένος, πολυδιαβασμένος και ευπώλητος στη χώρα Έλληνας συγγραφέας. Έχοντας δοκιμαστεί σε όλα τα είδη του γραπτού λόγου, ανήσυχος και πολυταξιδεμένος, ο Καζαντζάκης υπήρξε ένας αντιπροσωπευτικός εκπρόσωπος της εποχής του, μιας εποχής κοσμογονικών αλλαγών, στις οποίες συμμετείχε είτε ως πνευματικός άνθρωπος είτε ως δρων πολίτης. Η ανίχνευση του πυρήνα μιας ρωμαλέας σκέψης, της περιπετειώδους ζωής και του βαθύ ψυχισμού της πληθωρικής προσωπικότητας του μεγάλου Κρητικού, καθώς και η απόδοση του έργου του στη βουλγαρική γλώσσα, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το όνομα του αφοσιωμένου μεταφραστή και γνώστη του έργου του Γκεόργκι Κούφωβ, ο οποίος έχει μεταγράψει τα μυθιστορήματα του κρητικού συγγραφέα σε γλώσσα που εκφράζει απόλυτα το πνεύμα του. Τα έργα *Όφης και χρίνος*, *Αλέξης Ζορμπάς*, *Καπετάν Μιχάλης*, *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, *Ο τελευταίος πειρασμός*,

Αναφορά στο Γκρέκο, Ο φτωχούλης του Θεού, Στα παλάτια της Κνωσσού έχουν εκδοθεί επανειλημμένα σε δική του μετάφραση σε τираάζ πάνω από ένα εκατομμύριο αντίτυπα. Σήμερα, οι ειδικοί θεωρούν τις μεταφράσεις αυτές ως λογοτεχνική αναδημιουργία και τις χαρακτηρίζουν ως μια κορυφαία δεύτερη γραφή που έχει εμπλουτίσει τη βουλγαρική γλώσσα. Ο Γ. Κούφωβ θεωρείται όχι μόνο ο μεταφραστής με τη μεγαλύτερη προσφορά στην παρουσίαση της ελληνικής πεζογραφίας μεταπολεμικά, αλλά και ο κατ' εξοχήν μεταφραστής του έργου του Καζαντζάκη.

Εκτός από την επιτυχία της ταινίας του Μ. Κακογιάννη *Zorba the Greek* (1964), στη διεθνή φήμη του Καζαντζάκη συνέβαλαν και οι δύο ακόμα κινηματογραφικές μεταφορές του έργου του: *Εκείνος που πρέπει να πεθάνει* (βασισμένη στο *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*) του Ζυλ Ντασσέν (1957) και *Ο τελευταίος πειρασμός* (1988) του Μάρτιν Σκορσέζε. Και γι' αυτό το λόγο ο Καζαντζάκης είναι κυρίως γνωστός εκτός Ελλάδας για τα μυθιστορήματά του. Τα έξι σημαντικότερα απ' αυτά -*Βίος και πολιτεία του Αλ. Ζορμπά, Ο Χριστός ξανασταυρώνεται, Οι Αδερφοφάδες, Ο Καπετάν Μιχάλης, Ο τελευταίος πειρασμός, και ο Φτωχούλης του Θεού*- εκδόθηκαν μέσα σε μία δεκαετία περίπου (1952-1964) προκαλώντας μια έντονη μεταφραστική δραστηριότητα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Στις πρώτες αγγλικές μεταφράσεις του Καζαντζάκη, ωστόσο, συναντάμε πολλά μεταφραστικά αποπήματα αφού δεν έγιναν από το πρωτότυπο ελληνικό κείμενο, αλλά είτε από τη γαλλική τους μετάφραση —η περίπτωση του *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*—, είτε από τη γερμανική — οι περιπτώσεις των *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται και Καπετάν Μιχάλη*. Το γεγονός ότι η μετάφραση όλων των μυθιστορημάτων του Καζαντζάκη, καθώς και σχεδόν όλων των έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας έχουν γίνει από το ελληνικό πρωτότυπο, τιμά τη βουλγαρική εκδοτική πολιτική των δεκαετιών του '70 και '80.

Το μεταφραστικό έργο του Γ. Κούφωβ περιλαμβάνει επίσης την απόδοση έργων του Βάρναλη (*Το ημερολόγιο της Πηνελόπης και τους Διχτάτορες*), του Εμ. Ροΐδη (*Πάπηςσα Ιωάννα*), της Διδώς Σωτηρίου (*Ματωμένα χώματα και Οι νεκροί περιμένουν*), του Στρατή Δούκα (*Ιστορία ενός αιχμαλώτου*), του Μενέλαου Λουντέμη (*Η φυλακή του κάτω κόσμου*), της Μελίνας Μερκούρη

(Γεννήθηκα Ελληνίδα) και πολλών άλλων. Οι Βούλγαροι αναγνώστες έχουν εξοικειωθεί εδώ και δεκαετίες με κλασικά έργα της ελληνικής γραμματείας όπως είναι: *Η ζωή εν τάφω* και *Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια* του Στρ. Μυριβήλη, *Πλούσιοι και φτωχοί* του Γρηγόρη Ξενόπουλου, *Τα λόγια της πλώρης* του Καρκαβίτσα, *Το αμάρτημα της μητρός μου* του Γ. Βυζιηνού. Μετά τις πολιτειακές μεταβολές του 1989, παρότι το αναγνωστικό κοινό της Βουλγαρίας στρέφεται προσωρινά προς τα έργα των απαγορευμένων μέχρι τότε συγγραφέων της Δύσης, το ενδιαφέρον για τη σύγχρονη ελληνική γραμματεία δεν αργεί να αναζωογονηθεί, αν κρίνουμε από την ανταπόκριση του αναγνωστικού κοινού και των φιλολογικών κύκλων σε κάθε νέα έκδοση βιβλίου μεταφρασμένου από τα ελληνικά. Οι παρουσιάσεις Ελλήνων συγγραφέων και ποιητών σε εκδηλώσεις οργανωμένες από την Έδρα Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Σόφιας (Ρ. Γαλανάκη, Δ. Καλοκύρη, Ι. Καρυστιάνη, Γ. Υφαντή κ.α.) και σε λογοτεχνικά φεστιβάλ (Δ. Νόλλα σε μετάφραση της Γιάννα Μπούκοβα) συνηγορούν γι' αυτό το αμείωτο ενδιαφέρον.

Το 2002, το λογοτεχνικό περιοδικό *Sezon* (έκδοση της Εταιρείας Βουλγάρων Συγγραφέων) θα αφιερώσει ένα τεύχος στη σύγχρονη ελληνική γραμματεία, με επιλογή κειμένων συγγραφέων και ποιητών στην πλειοψηφία τους άγνωστων έως τότε στη Βουλγαρία. Παρουσιάστηκαν κείμενα των Θ. Βαλτινού, Ρ. Γαλανάκη, Ζ. Ζατέλη, Μ. Καραπάνου, Π. Μάτεσι, Κ. Τσιτσέλη, κριτικά κείμενα του Ν. Βαγενά, ποίηση των Γ. Βαρβέρη, Γ. Υφαντή κ.λπ., που μαζί με πολλούς άλλους δίνουν το στίγμα του σύγχρονου ελληνικού λογοτεχνικού τοπίου.

Προσωπικά για μένα η συναρπαστική περιπέτεια της λογοτεχνικής μετάφρασης από τα ελληνικά ξεκίνησε με το μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη *Ο Βίος του Ισμαήλ Φερίκ πασά*, (Σόφια, εκδ. Lada, 1998). Αν και είχα αρχίσει πολύ νωρίτερα, από τα μέσα της δεκαετίας του '80, να συνεργάζομαι με δημοσιεύσεις σε λογοτεχνικά περιοδικά της Βουλγαρίας, παρουσιάζοντας τη σύγχρονη ελληνική γραμματεία, η εμπειρία αυτή σφραγίστηκε για πρώτη φορά με αυτοτελή έκδοση σε βιβλίο με τον *Ισμαήλ Φερίκ πασά*, ένα έργο που μέχρι και σήμερα παραμένει από τα πιο αγαπημένα μου. Μου δίνει μεγάλη ικανοποίηση και χαρά το γεγονός ότι αυτή τη στιγμή, που συνολικά διάφορα

μυθιστορήματά της Γαλανάκη έχουν μεταφραστεί σε δεκαπέντε γλώσσες, μία απ' αυτές είναι και τα βουλγαρικά. Το 2000, το Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Σόφιας διοργάνωσε εκδήλωση για την παρουσίαση του βιβλίου, όπου παρέστη και η συγγραφέας, και η οποία καλύφθηκε επαρκώς από τα βουλγαρικά μέσα μαζικής ενημέρωσης με συνεντεύξεις και κριτικά κείμενα. Το αναγνωστικό κοινό της Βουλγαρίας είναι επομένως αρκετά εξοικειωμένο με το όνομα της Ελληνίδας συγγραφέως, αφού εκτός από το εν λόγω μυθιστόρημα έχουν δημοσιευτεί διηγήματά της από τη συλλογή *Ομόκεντρα διηγήματα* στο λογοτεχνικό περιοδικό *Sezon* (Σόφια, 2000, επιμ. και μτφρ. Ζ. Μιχάηλοβα). Ο *Βίος του Ισμαήλ Φερίκ* πασά θέτει την αρχή μια σειράς δημιουργιών της Ρ. Γαλανάκη που πραγματεύονται το θέμα της διττής, διπλής ταυτότητας: τη σχέση κέντρο-περιφέρεια, Ανατολή-Δύση, άντρας-γυναίκα, χριστιανός-μουσουλμάνος... Το μοτίβο αυτό για ανθρώπους διχασμένους ανάμεσα σε δύο κοινότητες, δύο θρησκείες, δύο φύλα διακρίνεται αρχικά στο διήγημά της *Η Ιστορία της Όλγας* και ξαναδουλεμένο εμφανίζεται στον *Βίο του Ισμαήλ Φερίκ Πασά*, στην *Ελένη και ο Κανένας*, στο *Ο Αιώνας των Λαβυρίνθων κ.α.*

Ο ήρωας της Γαλανάκη, ο Ισμαήλ Φερίκ πασάς, γεννήθηκε στην Κρήτη, αλλά αιχμαλωτίστηκε και οδηγήθηκε στην Αίγυπτο, όπου εξισλαμίστηκε, ανέβηκε στην ιεραρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και επέστρεψε το 1866 στην ιδιαίτερη πατρίδα του ως επικεφαλής στρατιωτικού εκστρατευτικού σώματος, που ήλθε για να καταστείλει την επανάσταση των ντόπιων. Και έτσι στο πεδίο της γενέθλιας νήσου «διασταυρώνεται η μητέρα-πατρίδα με τη δοσμένη πατρίδα, η γη που τον γέννησε με αυτή που τον μεγάλωσε».

Η Ρέα Γαλανάκη πραγματεύεται το ερώτημα τι είναι ο άνθρωπος: το αίμα ή το θρέμμα; Αυτό που γενετικά τον καθόρισε ή αυτό που παιδευτικά τον διαμόρφωσε εκ των υστέρων; Κι όπως πολύ σωστά, κατά τη γνώμη μου, διατυπώνει στον ιστότοπό του ο blogger που υπογράφει με το όνομα Πατριάρχης Φώτιος: «*Η έννοια της πατρίδας είναι μια από αυτές που καθορίζουν την προσωπικότητα και προσδιορίζουν την ταυτότητα κάθε ανθρώπου. Και μέσα στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία που ζούμε το βίωμα ή η αναπόληση είναι αυτά που καθορίζουν την έννοια της πατρίδας;*»

*«Οι μύθοι της Κρήτης έχουν εγγραφεί
στον σκληρό δίσκο της μνήμης μου»*

Συνομιλία με τη Ρέα Γαλανάκη

Για να μπορέσω να αποδώσω καλύτερα στη γλώσσα μου αυτό το ιστορικό αφήγημα, να μπορέσω να μεταφέρω το κλίμα, την ιδιαίτερη γεύση και το άρωμα μιας άγνωστης ιστορικής εποχής για τον μέσο Βούλγαρο αναγνώστη, και δεδομένου ότι η συγγραφέας είχε την καλοσύνη να δεχτεί την πρόσκλησή μου να κάνουμε μια εφ' όλης της ύλης συζήτηση για το έργο της, αποφάσισα να εκμεταλλευτώ την περίπτωση στο έπακρο και να μοιραστώ με τους αναγνώστες των *Νησίδων* ένα τμήμα της συνέντευξης αυτής.

Ζντράβκα Μιχάηλοβα: Κυρία Γαλανάκη πώς μεταβάλλεται και πώς εξελίσσεται το θέμα των ρευστών ταυτοτήτων που θα σας απασχολήσει τόσο και στα μεταγενέστερα έργα σας;

Ρέα Γαλανάκη: Ο διχασμός κάποιων ηρώων μου είναι ορατός. Σ' αυτόν τον θεμελιακό διχασμό εντάσσεται συχνά κι άλλο ένα κυρίαρχο μοτίβο στα έργα μου, δηλαδή ο νόστος. Δεν ξέρω αν εξελίσσονται γραμμικά: διαφοροποιούνται ωστόσο από έργο σε έργο λογοτεχνικά, καθώς σε κάθε μυθιστόρημά μου η αρχιτεκτονική και το ύφος διαφοροποιούνται ανάλογα με το θέμα, τα πρόσωπα, και διάφορα άλλα. Κάθε θέμα έλκει κατά κάποιο τρόπο τον δικό τρόπο, αλλά η σφραγίδα του συγγραφέα είναι πάντα ευανάγνωστη. Θα πρόσθετα ότι από παλιά είναι γνωστό πως το ανθρωπινό δράμα προκαλείται από τη σύγκρουση δύο καταστάσεων, στην τραγωδία λόγου χάριν από τη σύγκρουση του θεϊκού και του ανθρωπίνου νόμου. Δεν πρόσθεσα κάτι,

απλώς ριψοκινδύνευσα να τοποθετήσω ορισμένα τέτοια πολύ σύγχρονα αλλά και αναπάντητα —ή απαντημένα με διαφορετικούς τρόπους στη διάρκεια του χρόνου— ζητήματα σε ιστορικό χρόνο, μετά από πολλά χρόνια απουσίας του ιστορικού χρόνου από τη νεοελληνική πεζογραφία. Ξεκίνησα από ιστορικό χρόνο για να φθάσω να διερευνώ αυτά τα ζητήματα, όσο και άλλα, ακόμη και σε σύγχρονες κοινωνίες. Και στηριζόμουν πάντα στη βαθιά, τη βαθύτατη συγκίνησή μου από ένα πρόσωπο, από ένα γεγονός, από μια αποσιώπηση ή αδικία ίσως, για να χτίσω γύρω τους το δικό μου σκηνικό.

Z.M.: Κάπου λέτε ότι «από πολύ νωρίς υπήρξατε δύμα των παραμυθιών». Μήπως γι' αυτό φταίει και η Κρήτη με τους πολλούς μύθους της;

P.Γ.: Κάθε παιδί μπορεί να γίνει «δύμα των παραμυθιών», όπως κάθε ενήλικας μπορεί να γίνει «δύμα ενός έρωτα». Παντού συμβαίνει αυτό, δεν χρειάζεται να έχει κάποια ειδική σχέση με την Κρήτη, παρόλο που οι μύθοι της γειτονικής Κνωσού έχουν εγγραφεί ανεξίτηλα στο σκληρό δίσκο της παιδικής μου ηλικίας, όπως αποδεικνύεται από κάποια γραπτά μου. Η απόφαση να σπουδάσω Αρχαιολογία και Ιστορία μάλλον θα σχετίζεται με τη γοητεία των παραμυθιών, των μύθων, αλλά και των αφηγήσεων γύρω από το οικογενειακό τραπέζι για τις περιπέτειες του σογιού σε πόλεμο και σε ειρήνη.

Z.M: Οι μνήμες της Κρήτης και η σύγχρονή τους διαπραγμάτευση αναδύονται στα περισσότερα μυθιστορήματά σας: Ο Αιώνας των λαβυρίνθων (2002), Αμίλητα, βαθιά νερά (2006), Φωτιές του Ιούδα, στάχτες του Οιδίποδα (2009). Στο τελευταίο η άφιξη μας νεαρής Ελληνοεβραίας δασκάλας σε ένα ορεινό χωριό της Κρήτης το 2000, όσο και το πασχαλινό έδιμο της καύσης του Ιούδα, σας δίνουν την αφορμή για μια τομή στο «άβατον» των σύγχρονων ορεινών κλειστών κοινωνιών της νήσου. Το σκηνικό είναι γεμάτο συγκρούσεις και αντιφάσεις, νόμους και παρανομίες, έρωτα και τελετουργίες, φονικά και αποσιωπήσεις. Πώς και γιατί η παλιά κρητική παράδοση αποδίδει στο πρόσωπο του βιβλικού Ιούδα τη μοίρα του μυθικού Οιδίποδα;

Ρ.Γ.: Στο τελευταίο μου μυθιστόρημα *Φωτιές του Ιούδα*, *στάχτες του Οιδίποδα* συνδύασα δύο πράγματα. Από τη μια τη γνώση μου ότι μέσα σε ένα λόγιο κρητικό ποίημα του 15^{ου} αιώνα (εκδόθηκε μόλις πριν από λίγα χρόνια), φορτώνονται στον Ιούδα εκτός από τις δικές του και οι αμαρτίες του Οιδίποδα, δηλαδή η εν αγνοία πατροκτονία και η αιμομιξία με τη μάνα του. Προφορικές παραλλαγές του ποιήματος σώζονταν στην Κρήτη μέχρι τον 20^ο αιώνα. Έτσι ο Ιούδας, και κατά συνέπεια όλοι οι Εβραίοι, εκπροσωπούσαν το απόλυτο κακό όχι μόνο στην Κρήτη της εποχής, αλλά ευρύτατα, αφού αυτός ο μύθος είχε τεράστια διάδοση σε όλη τη Μεσόγειο. Ένας νέου τύπου αντισιημτισμός και ρατσισμός, ωστόσο, ήταν ήδη ορατός στην Ελλάδα στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, προτού θεριέψει στις μέρες μας. Όσο για τις Φωτιές του Ιούδα, πρόκειται για το έθιμο να καίγεται πανηγυρικά ένα ομοίωμα του Ιούδα κάθε Πάσχα σε πολλά χωριά, για να τιμωρηθούν έτσι συμβολικά οι Εβραίοι. Έπλασα λοιπόν ένα μυθιστόρημα όπου συνδύασα τον παραπάνω μύθο με τη σύγχρονη Κρήτη, ειδικότερα με το «άβατον» ορισμένων ορεινών χωριών της, στα οποία ανθούν εντελώς παράνομες και πλουτοφόρες επιχειρήσεις. Έγινε μεγάλος θόρυβος όταν αποκαλύφθηκε η ύπαρξή τους, όμως η μονολιθική άποψη των ΜΜΕ γι' αυτά τα χωριά δεν με κάλυπτε. Γνώριζα την εσωτερική ποικιλομορφία τέτοιων κοινωνιών. Γι' αυτό και στάθηκα στις εσωτερικές κρυφές συγκρούσεις τους, στους διαφορετικούς ρόλους ανδρών και γυναικών όσο και στην αναπάντεχη ανατροπή τους, σε ό,τι λειτουργεί υπόκωφα μα αποφασιστικά κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων. Με κινητοποίησε μια μικρή πληροφορία, ότι «σ' αυτές τις κοινωνίες δεν μπορούσε να μείνει κανείς δάσκαλος πάνω από ένα χρόνο». Έπλασα, λοιπόν, μιαν ελληνοεβραία δασκάλα, μια πολλαπλά «ξένη», που η άφιξή της σε μια τέτοια «άβατη» ορεινή κοινωνία αναμοχλεύει κάποιες αποσιωπημένες τοπικές ιστορίες από τη γερμανική κατοχή, κινητοποιεί τα έθιμα τιμωρίας και εκδίχησης, προκαλεί έρωτα και θάνατο, συνεχίζει τη σύγκρουση των άγραφων με τους γραμμένους νόμους. Ωστόσο, αυτό το μυθιστόρημα δεν θα είχε γραφτεί ποτέ χωρίς το ακριβώς προηγούμενο βιβλίο μου, το *Αμίλητα βαδιά νερά* (2006), όπου είχα μελετήσει σε βάθος και είχα αναδιατυπώσει με τη μορφή μυθιστορηματικού χρονικού

μια πασίγνωστη, ιστορική απαγωγή στην Κρήτη του 1950. Θα πρέπει να διαβάζονται αντικριστά. Ο μεταξύ τους καθρέφτης έχει ηλικία πενήντα χρόνων. Τα είδωλα των ορεινών κλειστών κοινωνιών φαίνονται πεντακάθαρα με τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, η σύγκρουση του άγραφου και του γραμμένου δίκαιου καλά κρατεί διχάζοντας τον κόσμο, ο χρόνος περνά παραμένοντας ακίνητος σαν τα ψηλά βουνά.

Ζ.Μ.: Το τελευταίο σας βιβλίο με τίτλο Από τη ζωή στη λογοτεχνία (εκδ. Καστανιώτη) είναι μια συλλογή άρθρων που δημοσιεύσατε το διάστημα 1992-2011 και πρόκειται για ένα βιβλίο που απαρτίζεται από αποσπάσματα ζωής, εξομολογητικές αναδρομές στο χρόνο, στα πρόσωπα και στους τόπους, σκέψεις για τη λογοτεχνία, την Ιστορία και τον σύγχρονο «γυναικείο λόγο». Θα μπορούσε κανείς να το δει και σαν «ψήγματα αυτοβιογραφίας».

Ρ.Γ.: Το βιβλίο περιλαμβάνει άρθρα που σχετίζονται με κάποιους ανθρώπους που υπήρξαν σημαντικοί για τη ζωή μου, άρθρα όμως που γράφτηκαν επειδή, με κάποια αφορμή, μου ζητήθηκε από διάφορα έντυπα να γράψω γι' αυτούς τους θαυμάσιους νεκρούς. Με άλλα λόγια, δεν κάθισα εγώ η ίδια να θυμηθώ και να αφηγηθώ τη ζωή μου, απλώς έγραψα λίγα πράγματα για μένα μιλώντας για άλλους. Μια αυτοβιογραφία δεν θα ήταν γραμμένη έτσι. Σαν «αυτοβιογραφικά» πρέπει να δούμε και τα υπόλοιπα άρθρα του βιβλίου που αφορούν λογοτεχνικά ζητήματα, όπως για παράδειγμα ο ρόλος του γενέδλιου τόπου στα γραπτά μου, ο τρόπος που ανέπτυξα την σχέση Ιστορίας και Λογοτεχνίας, η «μαστορική» των χειμένων, ο σύγχρονος «γυναικείος λόγος» κ.λ.π. Άλλα απ' αυτά μου ζητήθηκαν, άλλα όχι. Τα θεωρώ κι αυτά «αυτοβιογραφικά», επειδή η ζωή του καθενός μας δεν αποτελείται μόνο από γεγονότα και μοιραίες συναντήσεις, αλλά και από ιδέες, απόψεις, ανησυχίες, ερωτήματα, αναθεωρήσεις, συμπεριφορές. Και η λογοτεχνία δεν αποτελείται μόνο από γεγονότα, αλλά τα σκηνοθετεί μέσα στις ιδέες, τις νοοτροπίες και τις συγκρούσεις μιας ορισμένης εποχής.

Ζ.Μ.: Το 2011 στο Μουσείο Μπενάκη (Πειραιώς 138) έγινε μια μεγάλη έκθεση έργων του θαλασσογράφου Ιωάννη Αλτα-

μούρα, ο οποίος ήταν γιος της πρώτης ελληνίδας ζωγράφου του 19^{ου} αιώνα, της Ελένης Μπούκουρα-Αλταμούρα. Πρόκειται για μια γυναίκα η οποία ανέτρεψε όλες τις ισχύουσες συμβάσεις της εποχής της. Παράλληλα, στην Ταινιοθήκη της Ελλάδας, προβλήθηκε το ντοκιμαντέρ σε σκηνοθεσία της Κλεώνης Φλέσσα για τη ζωή της Ε. Αλταμούρα. Η Ελένη Μπούκουρα ήταν κόρη του Ιωάννη Μπούκουρα, ήρωα της Επανάστασης του 1821, καραβοκύρη από τις Σπέτσες, ο οποίος διέθεσε μέρος της περιουσίας του στον Αγώνα. Με σπουδές στη Ρώμη και στη Φλωρεντία, στο διάστημα που έζησε στην Ιταλία, δίπλα στον άνδρα της τον ζωγράφο Σαβέριο Αλταμούρα, η Ελένη μετείχε στις ζυμώσεις των επαναστατών για την ένωση της Ιταλίας.

Κυρία Γαλανάκη, αυτή η κινηματογραφική βιογραφία ρίχνει κατά την άποψή σας αρκετό φως στον δημιουργικό, ποιητικό και επαναστατικό τρόπο με τον οποίο η πρωτοποριακή αυτή γυναίκα και ζωγράφος έζησε τη ζωή της; Από ποιά σκοπιά παρουσιάζετε εσείς τη ζωή της Ελένης Αλταμούρα στο βιβλίο σας «Ελένη ή ο Κανένας»; Και τέλος, ο τίτλος που δώσατε στο μυθιστόρημά σας παραπέμπει στην απάντηση που έδωσε ο Οδυσσέας στον Κύκλωπα όταν τον ρώτησε «Ποιός είσαι;» και εκείνος απάντησε «Ούτις» (ο Κανένας);

Ρ.Γ.: Το μυθιστόρημά μου προηγήθηκε αρκετό καιρό της ταινίας. Διαφέρουν, όπως θα έχετε διαπιστώσει, και είναι φυσικό. Η διαφορά μάλιστα εντοπίζεται ήδη από τον τίτλο, που όντως παραπέμπει στο «Ούτις», στο «Κανένας», που απάντησε ο Οδυσσέας στον Κύκλωπα. Η διαφορά δηλαδή εντοπίζεται στα πολλαπλά επίπεδα που έχει το μυθιστόρημα. Προσπάθησα να δω τη ζωή της Ελένης Αλταμούρα σαν μια γυναικεία Οδύσσεια, γι' αυτό και χωρίζω το κείμενο σε είκοσι τέσσερα μέρη. Το Κανένας απηχεί πρώτον τη γυναικεία Οδύσσεια, δεύτερον τη λησμονιά που σκέπασε τη ζωγραφική της Αλταμούρα και σχεδόν ακόμη σκεπάζει τη γυναικεία δημιουργία, τρίτον το ότι η ζωγράφος ντύθηκε σαν άντρας για δύο χρόνια, προκειμένου να σπουδάσει ζωγραφική στην Ιταλία, στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Το μυθιστόρημά μου γράφτηκε επιδιώκοντας να συνδυάσει πολλά γνωστικά πεδία, πολλές σκέψεις για το τι σημαίνει γυναικείος βίος και δημιουργός γυναίκα, τον προβληματισμό μου για την είσπραξη της «πατρίδας» και της

«Ιστορίας» από τις γυναίκες, το βάρος της εξέγερσής τους και της ματαιώσής της, αλλά και το βάρος που έχει στη ζωή τους προπαντός ο θάνατος, ή την οριακή ακόμη συμβίωσή τους με τα φαντάσματα αγαπημένων, με το πρόβλημα της «γυναικειάς τρέλας». Το μυθιστόρημα είχε μιαν αυστηρή και απαιτητική αφηγηματική σύνθεση. Ας προσθέσω ότι από την προσωπική μου ιστορική έρευνα, προέκυψαν πολλά νέα στοιχεία για τη ζωή της Ελένης Αλταμούρα. Και δυο λόγια ακόμη. Για την Ελένη Αλταμούρα υπήρξε και μια άλλη ταινία πριν από το μυθιστόρημά μου και το 2012 έγινε μια επιτυχημένη μεταφορά του μυθιστορηματός μου στο θέατρο, με τη μορφή μονολόγου. Στον κατάλογο της σημαντικής έκδοσης που αναφέρατε έχω γράψει ένα άρθρο σχετικά με την ζωγράφο, με καθαρά ιστορικά κριτήρια. Ένα απόσπασμα του μυθιστορήματος έχει ενταχθεί στα Νεοελληνικά της Γ' Γυμνασίου, και μιλώ συχνά με μαθητές για το βιβλίο. Αλλά το πιο σημαντικό, πιστεύω, είναι ότι, κατά πως λένε, το μυθιστόρημα *Ελένη*, ή ο *Κανένας* συνέβαλε ώστε να «αναστηθεί» η περίπτωση της τραγικής ζωγράφου και να κατανοηθεί σαν ένα πρότυπο που αφορά και τη δική μας εποχή.

Κόμικς: από τη δημιουργία, στην πρόσληψη και την παιδαγωγική τους αναπλαισίωση

Της Ευαγγελίας Μουλά

Τα κόμικς, ως μέρος της παραλογοτεχνίας, θεωρούντο μέχρι πρόσφατα ανάξια λόγου εύπεπτα ψυχαγωγικά αναγνώσματα και γι' αυτό δεν συγκέντρωναν το ενδιαφέρον του σοβαρού κριτικού λόγου, δεν έχαιραν ακαδημαϊκής νομιμοποίησης ούτε και κοινωνικής αναγνώρισης. Σήμερα, παρά τους αναρίθμητους φανατικούς οπαδούς τους, τα εκατομμύρια αντίτυπων πωλήσεων τους και το εκδηλωμένο ενδιαφέρον ολοένα και αυξανόμενης μερίδας θεωρητικών και μελετητών, τα κόμικς ακόμα δεν τυγχάνουν καθολικής αποδοχής. Πρόκειται για μια τέχνη της οποίας αμφισβητήθηκε η αξία εξαιτίας πολλών ανυπόστατων επιχειρημάτων. Αρχικά τα κόμικς περιφρονήθηκαν λόγω της καταγωγικής σχέσης τους με την κωμωδία, επειδή απευθύνονταν κυρίως στα παιδιά και είχαν κατεξοχήν ψυχαγωγικό χαρακτήρα, αλλά και διότι η ανάγνωση κόμικς από μεγάλους συνιστούσε νοσταλγική καταφυγή στις απολαύσεις της παιδικής ηλικίας. Έτσι κατηγορήθηκαν ότι υποδάλπουν πάσης φύσεως συμπεριφορική νοσηρότητα, μαλθακότητα μέχρι και τη νεανική εγκληματικότητα. Συμπληρωματικά, λόγω του υβριδικού τους χαρακτήρα, μεταξύ λογοτεχνίας και ζωγραφικής, υποστηρίχθηκε ότι υστερούσαν σε πρωτοτυπία και δε συνιστούσαν αυτόνομη τέχνη.

Στην πραγματικότητα βρέθηκαν στο μάτι του κυκλώνα, λόγω της διαπιστωμένης απήχυσής τους στη νέα γενιά, κάτι που αργότερα υποκαταστάθηκε διαδοχικά από την τηλεόραση,

τον κινηματογράφο, το ροκ εντ ρολ, τα βιντεοπαιχνίδια και το διαδίκτυο. Η ουσία της διαμάχης έγκειτο ανέκαθεν στην προσπάθεια ελέγχου της πολιτισμικής εξουσίας και του νοήματος του κοινωνικού κόσμου, μέσα από το οποίο διακυβεύεται η διατήρηση ή η αντροπή του status quo.

Κεντρικό άλλοθι στην πολεμική που δέχθηκαν τα κόμικς υπήρξε η σχέση τους με τις εικόνες. Μολονότι η κοινωνία μας κυριαρχείται από εικόνες, η επίσημη κριτική επιμένει σε μια μονοδιάστατη αντίληψη περί λογοτεχνικότητας, βασισμένη στις ιδιότητες του λόγου, εξαιτίας της επικρατούσας προδιαθέσης υπέρ της γραπτής κουλτούρας.

Η μακρά εδραιωμένη γλωσσική υπεροχή σε κάθε πτυχή της επίσημης κριτικής και λογοτεχνικής θεωρίας κατέληξε στην υπερεκτίμηση του μέσου του λόγου και στην συνεπακόλουθη υποτίμηση των εικόνων και συνεπώς, κάθε μέσου που τις χρησιμοποιεί επικοινωνιακά. Η πριμοδότηση του γραπτού λόγου βέβαια είναι ιδεολογική επιλογή που δεν νομιμοποιείται επιστημονικά αλλά κοινωνικο-πολιτισμικά.

Πολλοί ερευνητές προασπιζόμενοι τα κόμικς, προβάλλουν το επιχείρημα της αυτοδυναμίας της εικονικής αφήγησης και της ικανότητάς της να αποδίδει νόημα, πολλές φορές υποβαθμίζοντας το ρόλο του λόγου.

Στην πραγματικότητα τα κόμικς είναι πολυσημειακά, υβριδικά πολιτισμικά προϊόντα, που διαρρηγνύουν τα όρια των κατηγορικών διακρίσεων ανάμεσα στις λέξεις και τις εικόνες, εξ ου και απαιτούν μια κριτική προσέγγιση που να λαμβάνει υπόψιν την μορφική τους ιδιαιτερότητα, η οποία παράγει μια ξεχωριστού τύπου λογοτεχνικότητα. Τα κόμικς είναι αφηγήσεις που συνδυάζοντας εικόνες και λόγο διαμορφώνουν ένα χράμα ετερογενών σημείων με εξίσου αναφορική και συμβολική διάσταση.

Είναι εμφανές ότι από τη μία η πολυδιαστατότητα του μέσου και από την άλλη η προσπάθεια υπεράσπισής του, προκαλεί προβλήματα, που ξεκινούν από τη δυσχέρεια ακριβούς ορισμού του μέχρι την αποχρυστάλλωση της θεωρίας και των εργαλείων κριτικής του προσπέλασης.

Ερευνητές από πολλές και διαφορετικές θεωρητικές αφετηρίες καταπιάνονται με τη μελέτη των κόμικς: σημειωτική, αφη-

γματολογία, ρητορική, ποιητική, κοινωνιολογία συμβάλλουν στην αποτύπωση του φαινομένου, προσθέτοντας στο παζλ της ανάγνωσής τους, ψηφίδες κατανόησης. Καθώς τα κόμικς είναι τόσο πολιτισμικές δημιουργίες όσο και εμπράγματα προϊόντα, που σχεδιάζονται, δημιουργούνται, παράγονται, κυκλοφορούν και καταναλώνονται, απαιτείται εξίσου μια αναλυτική ματιά τόσο επί της δημιουργίας και της παραγωγής όσο και επί της πρόσληψής τους. Τα κόμικς μπορεί να είναι προϊόντα μαζικής παραγωγής μεγάλων οικονομικών κολοσσών όσο και μικρών ανεξάρτητων παραγωγών ή αυτοεκδόσεων. Μπορεί να δημιουργούνται από ομάδα συνεργαζόμενων καλλιτεχνών (συγγραφείς, pencillers, inkers, letterers, colorists) ή από έναν και μόνο καλλιτέχνη. Επίσης, υπάρχουν καλλιτέχνες που έχουν αναπτύξει ένα εντελώς προσωπικό στυλ, όπως ο Alan Moore ή ο Frank Miller αλλά και άλλοι, που ακολουθούν την τυποποιημένη συνταγή ευρύτερων παραδειγμάτων, όπως των υπερηρωικών κόμικς.

Επιπλέον, οι θεωρητικές αναλύσεις διχάζονται ανάμεσα σε εκείνες που εστιάζουν στη μορφή και σε εκείνες που δίνουν έμφαση στο περιεχόμενο. Κάποια κόμικς αξιοποιούν τις μορφικές δυνατότητες του μέσου στο έπακρο, επιτυγχάνοντας αυτό που ο Σκλόφσκι αποκαλεί παραξένισμα, δηλαδή την υπογράμμιση της καλλιτεχνικής τους φύσης μέσα από την κατάδειξη των μορφικών τους δυνατοτήτων, ενώ άλλα προτιμούν την ασφάλεια της μορφικής σύμβασης, τονίζοντας μέσα από αυτήν την επιλογή άλλα στοιχεία τους και δη αυτά της ιστορίας, όπως συμβαίνει στα *bande dessinée*.

Αναμφισβήτητα, οι μορφικές ιδιαιτερότητες του μέσου είναι καθοριστικής σημασίας. Η χωρική τοποθέτηση των πάνελς στη σελίδα και η ροή τους, τα στοιχεία που συνδέουν το εσωτερικό τους, ο λόγος και τα μπαλόνια, το σχήμα και το μέγεθός των πάνελς και των γραμμάτων, ο συμβολικός κώδικας, το κενό ανάμεσα στα πάνελς, ο τρόπος μετάβασης, το χρώμα και πολλά άλλα διαμορφώνουν μια ξεχωριστή ποιητική του μέσου που χρήζει συστηματικής προσέγγισης.

Όσον αφορά δε τις συνθήκες πρόσληψης και ανάγνωσής τους, απουσιάζουν σημαντικές εμπειρικές έρευνες, που θα έπρεπε στη συνέχεια να εμπλουτιστούν με στοιχεία ερμηνευτικής ή

ίσως, και ακόμα περισσότερο ιδιοσυγκρασιακών προσεγγίσεων όπως η ψυχοσημειωτική. Εξίσου σε αυτό το πεδίο απαραίτητες θα ήταν ποιοτικές μετρήσεις που θα κατέγραφαν την κοινωνιολογική διάσταση της ανάγνωσης των κόμικς: ποιοι αγοράζουν κόμικς, τι είδους κοινότητες οπαδών δημιουργούνται και τι είδους πρόσληψη υποθάλλουν; Πόσο προσβάσιμα είναι και πού αγοράζονται, πώς κυκλοφορούν, ποιες αντιλήψεις τα συνοδεύουν, τι πολιτισμικές διαφορές αποτυπώνουν και πολλά άλλα.

Αυτό που πρέπει να θυμόμαστε πάντα όμως, είναι ότι ως πολιτισμικά προϊόντα εντάσσονται σε συγκεκριμένο ιστορικό συγκείμενο, το οποίο τόσο απορροφούν, όσο και διαμορφώνουν. Είναι παροδικές πραγματώσεις, χειρονομίες μιας κουλτούρας.

Η ερευνητική εργαλειοθήκη συνεπώς, μέσα από την οποία αντλούμε πόρους για την κατανόησή τους, περιέχει ποικίλα και διαφορετικού προσανατολισμού και στόπευσης εργαλεία και λαμβάνει υπόψη τα πολιτισμικά συμφραζόμενα παραγωγής και πρόσληψής τους. Η πολυσχιδία του μέσου όμως, όχι μόνο δεν πρέπει να μας αποθαρρύνει, αλλά, αντιθέτως, να αποτελεί πρόκληση για εμβριθέστερες προσεγγίσεις.

Εξάλλου, η ετερογένεια των αναλύσεων και ο επί μακρόν επίσημος εξοστρακισμός των κόμικς από το χώρο της τέχνης δεν είναι εξ ορισμού αρνητικός. Πολλοί καλλιτέχνες των κόμικς θεωρούν πλεονέκτημα το να μην εντάσσονται σε κάποια μορφή αναγνωρισμένης τέχνης, καθώς όπως δήλωσε χαρακτηριστικά ο Art Spiegelman, το 1993: «Τα κόμικς πετούν κάτω από την εμβέλεια των ραντάρ της κριτικής». Από την εποχή αυτής της δήλωσής του μέχρι σήμερα οι εξελίξεις έχουν τρέξει με ιλιγγιώδη ταχύτητα.

Σημαντικά έργα της λογοτεχνίας διασκευάζονται ήδη από την εποχή των Κλασικών εικονογραφημένων στη γλώσσα των κόμικς, ενώ σήμερα οι καλλιτεχνικές παρεμβάσεις των δημιουργών-σεναριογράφων-διασκευαστών δεν αρκούνται στην απλή, πιστή μεταφορά. Προβαίνοντας στην αναλογική αξιοποίηση τους ή ακόμα και την ανατροπή τους, χρησιμοποιούν το αφετηριακό έργο ως πρόσχημα για τη διατύπωση απόψεων ή την κατάθεση μιας νέας δημιουργικής πρότασης. Τα graphic novels εξάλλου, —μεγάλου μήκους αυτοτελείς ιστορίες κυρίως για ενήλικες εφάμιλλες της γλωσσικής λογοτεχνικής έκφρασης,

που έχουν αναβαθμίσει ουσιαστικά τη λειτουργία του μέσου—, συχνά τροφοδοτούν τη βιομηχανία του κινηματογράφου με μεγάλη μάλιστα επιτυχία. Από την πρώτη φιλική μεταφορά ενός ένθετου σε εφημερίδα κόμικς του Frederick Burr Oppen, Happy Hooligan στην ταινία Happy Hooligan Interferes μέχρι σήμερα, το ενδιαφέρον της βιομηχανίας του θεάματος για τα κόμικς αυξάνεται σταθερά, όπως συνέβη στις περιπτώσεις των: V for Vendetta των Alan Moore and David Lloyd, Sin City του Frank Miller, The League of Extraordinary Gentlemen των Alan Moore and Kevin O'Neill, The Road to Perdition του Max Allan Collins και της μεγαλύτερης ποτέ εμπορικής επιτυχίας των 300 του Frank Miller.

Ακόμα, στα Graphic novels αφιερώνονται πλέον σοβαρές εκδόσεις, που ασχολούνται με την αξιοποίησή τους στην εκπαίδευση. Την ίδια στιγμή, μεγάλες βιβλιοθήκες φιλοξενούν σε ειδικούς τομείς κόμικς, μουσεία διοργανώνουν περιοδικές εκθέσεις κόμικς, και Πανεπιστήμια διδάσκουν κόμικς ή μέσω αυτών. Μερικά χτυπητά παραδείγματα από την αξιοποίηση των κόμικς στην ακαδημαϊκή κοινότητα είναι το The Physics of Superheroes (2005) του James Kakalios, καθηγητή φυσικής στο Πανεπιστήμιο της Minnesota, ή το The Periodic Table of Comic Books, που διδάσκεται στο τμήμα Χημείας στο Πανεπιστήμιο του Kentucky από τους John P. Seleque και F. James Holler. Επίσης ο Γερμανός καθηγητής δικαίου Felix Herzog ξεκίνησε να διδάσκει ποινικό δίκαιο μέσω ενός βιβλίου κόμικς στο οποίο περιγράφονται 30 χαρακτηριστικές περιπτώσεις.

Αναφορικά με τη χρήση τους στην εκπαίδευση δε, πολλές ευφάνταστες προτάσεις έχουν κατατεθεί και πολλά επιχειρήματα έχουν κατά καιρούς επιστρατευθεί για την υποστήριξή τους, εκ των οποίων και τα εξής:

- Πρώτα από όλα, σε μια εποχή που ο λόγος παύει να είναι το αποκλειστικό μέσο κωδικοποίησης και διαμεσολάβησης της εμπειρίας, τα κόμικς ως πολυμεσικά υβριδικά προϊόντα ισορροπούν ανάμεσα στο λόγο και την εικόνα και είναι πρώτης τάξεως εργαλεία για την ανάπτυξη ενός ευρύτερου γραμματισμού. Έτσι, προωθούν τον οπτικό γραμματισμό, ενώ ταυτόχρονα προσφέρονται και για μελέτη των στοιχείων της αφήγησης.

- Συνδυάζοντας χαρακτηριστικά και τεχνικές λογοτεχνίας, ζωγραφικής και κινηματογράφου συνιστούν γέφυρα ανάμεσα στα παραδοσιακά και τα πιο σύγχρονα μέσα.
- Είναι ιδανικά για διαθεματικές εργασίες που εμπλέκουν ποικίλα αντικείμενα, αλλά και για την εκμάθηση της γλώσσας, μητρικής και ξένης.
- Τα ξένης προέλευσης κόμικς προσφέρονται για την κατανόηση άλλων κουλτούρων.
- Γενικότερα είναι κατάλληλα για τη διαπραγμάτευση των κοινωνικών και εθνικών στερεότυπων.
- Δεν εξαρτώνται από εξωτερικούς παράγοντες εκτέλεσης, π.χ. ηλεκτρονικά μέσα και νέες τεχνολογίες.
- Καθώς είναι δημοφιλή στους νέους, προσφέρουν κίνητρα μάθησης. Συχνά δε, πραγματεύονται θέματα του άμεσου ενδιαφέροντος των νέων, που προσιδιάζουν στην ηλικία τους.
- Το χαμηλό τους κόστος και η πλατιά κυκλοφορία τους, καθιστά εύκολη σχετικά την απόκτησή τους, οπότε είναι ένας σχετικά προσβάσιμος μαθησιακός πόρος.
- Μπορούν να διαβάζονται στον ατομικό ρυθμό του κάθε μαθητή και σε οποιοδήποτε χώρο.
- Ως προϊόντα της μαζικής κουλτούρας αποτελούν εργαλεία κριτικής προσέγγισης και μελέτης της κουλτούρας των μέσων και του τρόπου που αυτή κατευθύνει και διαμορφώνει την κοινή γνώμη.
- Τέλος, θα προσθέταμε ότι το γράψιμο και η δημιουργία κόμικς είναι άριστη παιδαγωγική δραστηριότητα που ενεργοποιεί και ενισχύει ποικίλες δεξιότητες στους μαθητές.

Γι' αυτό και η αξιοποίησή τους στην εκπαίδευση όχι μόνο νομιμοποιείται αλλά και επιβάλλεται. Η υβριδική φύση των κόμικς γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στην αισθητηριακή σύλληψη της οπτικής εικόνας και στην εγκεφαλική σύλληψη της διανοητικής εικόνας που προκαλείται από το γραπτό κείμενο και γι' αυτό φέρουν το πλεονέκτημα της διπλής κωδικοποίησης του μηνύματος που επιτυγχάνει την αποτελεσματικότερη επίτευξη των διδακτικών στόχων. Τα κόμικς γενικότερα θα άνοιγαν την πόρτα της διδασκαλίας στην ευχαρίστηση, την έκπληξη και την

ανατροπή, στοιχεία απολύτως απαραίτητα για το ξύπνημα της δημιουργικότητας των μαθητών και την ουσιαστική εμπλοκή τους.

Παρότι όμως τα κόμικς δεν έχουν πλέον κανένα λόγο για να απολογούνται, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που ανέκαθεν τα στιγματίζουν, εξακολουθούν να αποτελούν τον κανόνα.

Γι αυτό και εμείς, με την παρούσα ημερίδα, θα προσπαθήσουμε να ρίξουμε φως στο πολυδύναμο φαινόμενο των κόμικς μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες, επιχειρώντας να θίξουμε ποι- κίλες πτυχές τους, που να καλύπτουν ένα σημαντικό εύρος της εμβέλειάς τους και τις παιδαγωγικές προεκτάσεις τους. Εξ ου και ομιλητές μας θα είναι άτομα που υπηρετούν το μέσο από διαφορετικά μετερίζια: ένας ολοκληρωμένος δημιουργός που συλλαμβάνει και υλοποιεί ο ίδιος τα έργα του, ο Σπύρος ο Δερβενιώτης, θα μας μιλήσει για τα Motion Comics, τα κόμικς μετά το χαρτί, ένας πολύ σημαντικός διασκευαστής λογοτεχνικών κειμένων, ο Δημήτρης ο Βανέλλης, θα μας μεταφέρει την εμπειρία του από τη διαδικασία μεταφοράς ενός λογοτεχνικού κειμένου σε κόμικς κι ένας ακόμα σημαντικός ζωγράφος και κομξάς, ο εκπαιδευτικός Νίκος Γιαμαλάκης, θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τη γλώσσα των κόμικς. Από την άλλη, η γράφουσα και υπεύθυνη Σχολικών Δραστηριοτήτων Β/θμιας Εκπ/σης Δωδεκανήσου (Ευαγγελία Μουλά), θα κάνω μια ευρεία εισαγωγή στο μέσο που να καταδεικνύει την ιστορική πορεία και τις προοπτικές του, η ερευνήτρια, Πατρίτσια Γερακοπούλου, θα αναφερθεί στους υπέρ- ήρωες και τη σχέση κόμικς, ταυτότητας και μετανεωτερικότητας και η ερευνήτρια και εκπαιδευτικός, Παναγιώτα Φεγγερού, θα μιλήσει με θέμα, βιογραφία και κόμικς

Προσεγγίζοντας πολυπρισματικά το πολιτισμικό φαινόμενο των κόμικς, θέλουμε να ελπίζουμε ότι το γεγονός θα καλύψει ικανοποιητικά μεγάλο μέρος των αναζητήσεων του κοινού μας.

Το κείμενο αυτό είναι μια συνοπτική απόδοση της ομότιτλης εισήγησης που παρουσιάσθηκε στην ημερίδα για τα κόμικς (17/10/2014).

Κόμικς και Λογοτεχνία

Ημερίδα
για τα κόμικς
και τη λογοτεχνία

Ρόδος, Συνεδριακό
Κέντρο Αχταίων

Οργάνωση: Τμήμα σχολικών δραστηριοτήτων Β/θμιας εκπ/σης Δωδ/σου, με την υποστήριξη του περιοδικού λόγου και τέχνης *Νησίδες*.

Παρασκευή 17 Οκτωβρίου:

Ευαγγελία Μουλά: Κόμικς, μια πολυδιάστατη και παραγνωρισμένη τέχνη.

Νίκος Γιαμαλάκης: Κατανοώντας της ένατη τέχνη και τη γλώσσα της.

Σπύρος Δερβενιώτης: Motion comics — οι τελευταίες εξελίξεις στην τέχνη.

Πατρίτσια Γερακοπούλου: Μεγαλώνοντας με υπερήρωες: κόμικς, ταυτότητα και μετανεωτεριστικότητα.

Δημήτρης Βανέλλης: Μεταφορά λογοτεχνικών κειμένων σε κόμικς.

Παναγιώτα Φεγγερού: Κόμικς και βιογραφία: από τα παλιότερα στα σύγχρονα.

Σάββατο 18 Οκτωβρίου: ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ (Διεύθυνση: Νίκος Γιαμαλάκης).

Δημήτρης Χριστόπουλος

Δημόσιες Ιστορίες

Διηγήματα

εκδ. Πηγή

Θεσσαλονίκη 2013, σελ. 162

Δημόσιες Ιστορίες τιτλοφορεί **Δ**ο Δ. Χριστόπουλος τη συλλογή των διηγημάτων του, ορίζοντας ως καταστατική αρχή του υπό εξέταση βιβλίου -και αντίθετα από την επικρατούσα άποψη- τον αντίκτυπο που έχουν στη δημόσια σφαίρα οι φαινομενικά ασήμαντη ιδιωτική πλευρά της ζωής μας. Η μικροσκοπική εξέταση της καθημερινότητας των ηρώων του αναπλαισιώνεται στο ευρύτερο κάδρο της Ελλάδας της κρίσης και επανασημασιοδοτείται. Οι ιστορίες δεν είναι παρά τεμάχια του θρυμματισμένου καθρέφτη της καθημερινότητας της κρίσης, με προεξάρχουσα παράμετρο την ταξικότητα,

ως τον καταλύτη που καθορίζει την ταυτότητα και την ιδεολογική και πνευματική σκευή των ατόμων. Η ορίζουσα της πολιτικής και υπαρξιακής στάσης ζωής του Χριστόπουλου είναι η αγωνιστική ιδεολογία της εργατικής τάξης, που ενοφθαλμίζει σε όλο το φάσμα της διηγήσής του. Άλλοτε παίρνει τη μορφή ευθείας παράθεσης γνώμης και άλλοτε μεταμφιέζεται σε σκηνικό βάθος ενός γεγονότος, όπως τα πανό διαμαρτυρίας των αγροτών έξω από το ποδοσφαιρικό γήπεδο. Άλλοτε μετατρέπεται σε έναν αντιφωνικό ελεύθερο πλάγιο λόγο, που αποστασιοποιείται και παρωδοποιεί υφολογικά τον κυνισμό, την ιδιοτέλεια, την επιδερμικότητα ή τη σκαιότητα των πρωταγωνιστικών προσώπων, όπως του διεφθαρμένου νεόπλουτου Νικήτα στο «Να 'στε καλά», της Βάσως της κομμώτριας στο «Κόντρα στον άνεμο» ή του ιδιοκτήτη του Ρόλεξ στο «Ματωμένο μέταλλο» και άλλοτε αποτελεί κομμάτι του παρελθόντος των ηρώων του και μέσο σκιαγράφησης του προφίλ τους, όπως του «Σδρου, του «Διαχειριστή», ή του Άρη στο «venceremos». Άλλοτε παρεισφρεί με ανεπαίσθητες παρεμβολές σε ανύποπτες στιγμές, όπως στο σχόλιο του Καραγκιόζη στην παράσταση του Μιχάλη, όταν ευχαριστεί τους εξ Εσπερίας φίλους μας και άλλοτε αναδεικνύεται η υπεροχή της έμμεσας, στην σύγκρισή της με νοσηρά κοινωνικά φαινόμενα που προ-

σιδιάζουν σε ακροδεξιές πολιτικές και επιλογές, όπως στα «Μπιφτεκάκια», το «GOAT» και το «Rotweiler».

Η ιδεολογία που διαποτίζει την αφήγηση όμως, δεν αρθρώνεται μετωπικά ούτε επιβάλλεται μονολογικά, αλλά διαμεσολαβείται ενσυναισθητικά μέσα από τις ατομικές ιστορίες των ηρώων του. Ο Χριστόπουλος κατέχει την ποιότητα της καλής λογοτεχνίας που δεν λείει αλλά δείχνει. Εμψυθίζεται στα ανθρώπινα και «διαβάζει» με εμπαθητική ικανότητα ακόμα και τα αποκρουστικά αποβράσματα της νοσούσας κοινωνίας μας.

Και μολονότι η αριστερή ιδεολογία είδισται να εκφράζεται λογοτεχνικά μέσα από μια θριαμβικά αισιόδοξη μαχητικότητα και βρίσκεται —όπως υποστηρίζει ο Barthes— σε ακήρυχτο πόλεμο με πάσης φύσεως ηδονισμό, ο Χριστόπουλος με παρρησία και ειλικρίνεια αποκλίνει από το καθιερωμένο μοντέλο. Έτσι, στη θέση της επιθετικής πίστης στον προλεταριακό αγώνα και την ανατροπή αχνοφαίνεται η παραδοχή της ήττας ή έστω της προσωρινής επισπορώρησης από το όραμα, καθώς η σημερινή κρίση του συστήματος έχει αναστείλει τις συλλογικότητες. Εξίσου, στη θέση της άνευ όρων κομματικής αφοσίωσης στο αγώνα για το κοινό καλό, αναγνωρίζει το δικαίωμα στη βαθιά ανθρωπινή ανάγκη για ατομικές στιγμές απόλαυσης και ψυχικής πληρότητας, όταν οι ήρωές του μονολογούν: «η συναισθηματική

στέρξη σε εκμηδενίζει» ή ακόμα: «όσο λιγοστεύουν οι απολαύσεις, λιγοστεύει και η ζωή».

Μέσα από όλα τα διηγήματα αναδύεται αβίαστα η προσήλωση του Χριστόπουλου στα ιδανικά της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης και η αγανάκτησή του απέναντι στις παντοειδείς ανισότητες. Ταυτόχρονα υψώνεται ένα υπόκωφο, εξ ου και εκκωφαντικό Γιατί, απέναντι στην άδικη κι απρόβλεπτη, όχι μόνο κοινωνία, αλλά και μοίρα, που μοιάζει να συμμαχεί με την αδικία και να επιβεβαιώνει τη ρήση «όπου φτωχός κι η μοίρα του».

Οι ιστορίες του λαμβάνουν χώρα σε ένα αμιγώς αστικό τοπίο. Στην περίοδο κρίσης ολόκληρο το αστικό τοπίο μετατρέπεται σε ετεροτοπική συνθήκη, μια παραλλαγή των γκέττο. Οι κοινωνικές νόρμες ανατρέπονται κατ'εξακολούθηση και ισχύουν μόνο κατά τα φαινόμενα. Το αστικό περιβάλλον γεννά τερατογρήματα πέρα από κάθε έννοια κοινωνικής αρμονίας και ηθικής, επιβάλλοντας νέους νόμους συνύπαρξης. Οι νέες συμβιωτικές συνθήκες βασίζονται όχι στην αλλοτινή συλλογικότητα και την αλληλεγγύη, αλλά δημιουργούν μια νέα οικολογία του φόβου, της ματαίωσης, της δυσπιστίας και της ανασφάλειας. Είναι η υποστασιοποίηση της «μετανεωτερικής ομοιοματικής μορφής της ιστορικής συλλογικότητας»

Οι χαρακτηριστές του θα μπορούσαν να διακριθούν στις εξής κατηγορίες:

Αρχικά, είναι εκείνοι που είτε από τη θέση του απόκληρου της ζωής, είτε του ανεργάτιστου, αδαούς και παραπλανημένου «αγανακτισμένου», εκτονώνουν το συσσωρευμένο θυμό τους με πράξεις τυφλής βίας, όπως οι πρωταγωνιστές στο «Rotweiler», τα «Λιπάσματα» και τα «Μπιφτεκάρια» και στον αντίποδα, εκείνοι που γίνονται, χωρίς να φταίνε, αποδέκτες της ωμής αυτής βίας, όπως ο Αχιλλέας ο αστυνομικός στα «Λιπάσματα» και ο Αλβανός στο «GOAT».

Μια άλλη σημαντική κατηγορία είναι οι κυνικοί, αλαζόνες και επιδερμικοί αριβίστες, που κατρακύλησαν από τη δόξα στην απελπισία, όπως ο γιάπης στο «Ματωμένο μέταλλο», ο νεόπλουτος έγκλειστος στο «Να στε καλά», ο εισαγγελέας και η φιλόδοξη κόρη του στο «citius, altius fortius», η Βάσω η χομωτρία στο «Κόντρα στον άνεμο» και ο πρώην αριστερός που αλλοτριώθηκε από το σύστημα στο «Χεριών αφηγήσεις», και κοντά σ αυτούς, εκείνοι οι κοντόφθαλμοι που εν πλήρη απουσία ταξικής συνείδησης, ενστερνίζονται το νόμο της ανταγωνιστικής ανθρωποφαγίας του συστήματος, όπως οι εργαζόμενοι στους «Αλευρόμυλους».

Η πολυπληθέστερη όμως κατηγορία, που απαρτίζεται τόσο από τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα όσο και από περαστικές ή παρασκηνιακές φιγούρες, είναι οι σημαδεμένοι από τη μοίρα, εκείνοι που με μια ιδιαίτερα συγκινητική

ευαισθησία βιώνουν τη φθορά με αξιοπρέπεια και βουβό πόνο, όπως: ο ηλίκιωμένος κύριος στο «501» που διαχειρίζεται σιωπηλά τον επερχόμενο θάνατό του, ο απόμαχος πυγμάγχος στους «Αλευρόμυλους» που υφίσταται την κοινωνική περιθωριοποίηση, ο Άρης, ο παθιασμένος επαναστάτης του ποδοσφαίρου που τυφλώθηκε άδοξα στο «Venceremos», ο Μαραμπού ο αταξίδευτος που χάθηκε στην αιώνια ερωμένη του, τη θάλασσα, στο «Ancre de misericorde», ο «Σδρου», που ταγμένος στον αγώνα για μια πατρίδα ελεύθερη και μια κοινωνία δικαιότερη, προσδοκά πλέον μεταφυσικά τη δικαίωση, ο ηρωικός στην αποστεγνωμένη από χαρά πεζότητα της καθημερινότητας και της μοναξιάς του «διαχειριστής», η γιαγιά Πηνελόπη στο «Πουαντερί», γόνος μιας μακράς αλυσίδας ταλαιπωρημένων ιδεολόγων, η οποία «διαχειρίζεται το χρόνο και την αμηχανία της με το πλεκτό», ο ήρωας στο «Κόντρα στον άνεμο», που βίωσε μαρτυρικά τη σταδιακή απώλεια της ταυτότητάς του και άνεργος πια αναζητά ερείσματα στις νεανικές του αναμνήσεις, ο Ναντέρ ο μετανάστης που συνελήφθη από το μεράκι του να επισκεφθεί την Ακρόπολη, ο Μιχάλης ο Καραγκιοζοπαίκτης που ο Καραγκιόζης του έπεσε θύμα του εκφασισμού της δημόσιας σφαίρας, ο Νικήτας ο καρχινοπαδής, που δεν μπορεί να εξασφαλίσει τη θεραπεία του στο «Να στε καλά»,

η πλειονότητα των απελπισμένων πελατών του ταχυδρομείου στο «501» ή των ενοίκων της πολυκατοικίας στο «Διαχειριστή» συνθέτουν το αφηγηματικό σύμπαν της πολυπρόσωπης κρίσης της εποχής μας μέσα από το βλέμμα του Χριστόπουλου.

Κοινός παρονομαστής, leit-motif και πρώτη ύλη της αφήγησης είναι το αίσθημα της φθοράς, της απώλειας, της έκπτωσης, μιας γενικότερης «υποστολής».

Ένα εξίσου επανερχόμενο αφηγηματικό στρατήγημα είναι η ανάδειξη ενός σημείου-συμβόλου σε μικρογραφία της ύπαρξης. Έτσι, άλλοτε ένα αντικείμενο, π.χ. ένα ρολόι, ένα τζην παντελόνι, ένα κομπολόι ή μια αγωνιστική μηχανή και άλλοτε μια τελετουργική επαναλαμβανόμενη πράξη, όπως το ζύγισμα του αλευριού, το κέντημα ή η κατασκευή αλυσίδων για άγκυρες ανάγονται σε άξονα γύρω από τον οποίο περιελίσσεται κάθε ιστορία.

Στην πλειοψηφία της η διηγηματική αφήγηση του Χριστόπουλου υπακούει στην «—ητική αρχή» του λόγου¹. Μας εισάγει σταθερά σε ένα περιβάλλον που

μοιάζει να απευδύνεται σε αναγνώστη ειδότα. Η αναφορική απροσδιοριστία (ένα άγνωστο υποκείμενο χωρίς να ονομάζεται, του οποίου αγνοούμε τις ιδιότητες, εμφανίζεται σε δράση) και οι αναπόδοτες αρχικά αντωνυμίες, δημιουργούν ένα κλίμα αναμονής και προσδοκίας, μέχρι να αποκαλυφθεί σταδιακά η ταυτότητα των προσώπων και να αποδοθούν οι ρόλοι τους.

Ως προς τους αφηγηματικούς τρόπους κυριαρχεί η τριτοπρόσωπη προσωποπαγισμένη αφήγηση, που επιτρέπει τη διπλή-διφωνική θέαση των γεγονότων μέσα από τον ελεύθερο πλάγιο λόγο. Έτσι ο λόγος του αφηγητή συχνά διαποτίζεται από τη φωνή του προσώπου στο οποίο εστιάζει, άλλοτε συνηχώντας αρμονικά κι άλλοτε αποκλίνοντας δυσαρμονικά, επιλέγοντας την τεχνική της ειρωνικής αποστασιοποίησης, όπως παρακάτω:

«Αυτούς τους απασχολούσαν μόνο τα άλευρα, τα κιλά κι οι συνταγές. Α, ναι! Και η παραγωγικότητά τους. Πόσα κιλά μπορούν να ζυγίζουν τη βδομάδα. Μια βιομηχανική νόρμα είναι η ζωή».

Μια ακόμα συχνά εμφανιζόμενη τεχνική είναι αυτή της εγκιβωτισμένης ιστορίας που λειτουργεί παραδειγματικά και συνειρμικά. Έτσι, ο μύθος του Χαλίλ του παπουτσή στο «Να στε καλά» από το στόμα του Ναντέρ, διατρανώνει τη ζωτική ανάγκη του ανδρώπου να ονειρεύεται και την ελπίδα που κινητροδοτεί τη ζωή.

1. Θεωρία του Kenneth Pike (1959). Στη —ητική (σύντηξη του «φωνητική» αρχή των κειμένων, που προσιδιάζει μόνο στα μυθοπλαστικά κείμενα, εφόσον κυριαρχεί αναφορική ασάφεια, ο αναγνώστης καλείται να αποσπάσει από τα ενδοκειμενικά συμφραζόμενα της ενδοσκοπούσας μορφής τα δεδομένα και να συνθέσει το νόημα.

Η παραβολή των Αποστόλων στο «Σδρου» λειτουργεί παραμυθιακά ως αντίβαρο στην απελπισία του ήρωα, ενώ η ένθετη επιστολή από τα χρόνια της ελληνικής επανάστασης υπογραμμίζει την εντιμότητα και γενναιοφροσύνη των γνήσιων αγωνιστών που προδόθηκαν. Η ιστορία του Νασρεντίν Χότζα που καυτηριάζει την υποκρισία και την επιτήδευση λοιδορεί το χρεωκοπημένο τρόπο ζωής του στυγνού νεόπλουτου στο «Ματωμένο μέταλλο», ενώ τα βόδια του Γηρύνη στα «Μπιφτεκάρια» μετατρέπονται σε αλληγορία της νοσηρής επιθυμίας για δύναμη και για έναν κακώς νοούμενο «ηρωισμό», που διαρρηγνύει τα όρια της αβάσταχτης και οδυνηρής καθημερινότητας.

Οι ήρωες διαγράφουν σταθερά μια καμπύλη από την άνοδο και την ακμή στην πτώση και την παρακμή, που φέρει τη σφραγίδα της ψυχικής ερήμωσης και της απόγνωσης. Ο μηχανισμός μέσα από τον οποίο πραγματοποιείται αυτή η τροχιά είναι συνήθως τα Flash backs από εποχές δόξας κι ανεμελιάς και οι επιστροφές στο καθιμαγμένο τώρα της καταρρωμένης περηφάνειας ή της παρπλανημένης αφέλειας.

Ο χώρος αποδίδεται όχι με την τεχνική του φωτογραφικού φακού, αλλά μέσω της συνείδησης της ενδοσκοπικής μορφής. Αντιλαμβανόμαστε το προοπτικό βάθος μέσα από τον προσωπικό ψηλαφισμό του από την ατομική συνείδηση των ηρώων του. Έτσι

η επιλογή του σκηνικού φόντου και των στοιχείων που το συνθέτουν, και δη αυτών που εξάιρονται, είναι σημειωτικά αναβαθμισμένη, καθώς αυτά αποτελούν τα σημάδια της βιωμένης εστίασης και της συνεκδοχικής πρόσληψης της πραγματικότητας των προσώπων. Με αποτέλεσμα, κάποιες περιθωριακές και αδιάφορες για τους πολλούς λεπτομέρειες να αναδεικνύονται σε κομβικά σημεία του ψυχισμού ή ακόμα και του πεπρωμένου.

Κορυφαία στιγμή στη διακριτική — στα περισσότερα διηγήματα- καταγγελία της ηδικής εξαχρείωσης, της έρπουσας διαφθοράς και του ξεπουλήματος της συνείδησης που επιπολάζει στην εποχή μας είναι στο διήγημα: «Χεριών αφηγήσεις». Εδώ, ο Χριστόπουλος με εκφραστική και επινοητική δεινότητα, υφαίνει όλη την ιστορία με μεταφορικές φράσεις που περιέχουν τη λέξη χέρι, το οποίο και ανάγεται σε μετωνυμία της ζωής του ήρωα. Έτσι από την εποχή «των αριστερών χεριών που διαφέντευαν» και τα βασανιστήρια στην ΕΣΑ, έφτασε να κάνει τους άλλους του χεριού του, μέχρι που η επιχείρηση καθάρα χέρια δεν του άφησε άλλη επιλογή από ένα χειροποίητο φέρετρο. Πρόκειται για τη θλιβερή τροχιά ενός έντιμου αριστερού στην αλλοτρίωση, την εκποίηση της ιδεολογίας του και την τελική του συντριβή.

Εικόνες της Ελλάδας της κρίσης διασπείρονται παντού:

στα ενεχυροδανειστήρια και τα καταστήματα αγοράς χρυσού στο «Ματωμένο μετάλλο», στις σκληρές βίαιες ενάντια σε μετανάστες στο «Goat», στα σκάνδαλα υψηλόβαθμων στελεχών, όπως του εισαγγελέα στο «citius altius fortius», στην αδυναμία των ενοίκων της πολυκατοικίας να πληρώσουν τα κοινόχρηστα στο «Διαχειριστή», στην απελπισία του άνεργου στην αναμονή του Ταχυδρομείου στο «501», στην έλλειψη αλληλεγγύης των εργαζομένων στους «Αλευρόμυλους», στη μικρο-τεχνολογία που μετατρέπεται σε αλληγορία της συρρίκνωσης της πραγματικής ζωής.

Δε λείπει βέβαια και η ευθεία παράθεση σχολίων που αντηχούν ελεγειακά ή προφητικά, στην Ελλάδα της κρίσης, όπως τα παρακάτω:

«Αλλοίμονο σ' εκείνους οπού χύσανε το αίμα τους και θυσιάσανε το δικόν τους να ιδούνε την πατρίδα τους να είναι το γέλασμα όλου τον κόσμου»

«Κανείς μας σε λίγο δε θα 'χει πατρίδα, τόπο για να ζήσει, να ερωτευτεί, να δουλέψει και να κλείσει ήσυχα τα μάτια του... Το οξυγόνο λιγοστεύει επικίνδυνα. Δε

φτάνει για όλους. Πνιγόμαστε. Ο πλανήτης τους δε χωράει πια τόσα παράσιτα. Όσοι επιβιώσουν θα 'χουν την αντοχή της κατσαρίδας και την εργατικότητα του τερμίτη».

Ως κατακλείδα, η εικόνα της κρίσης συνοψίζεται περισσότερο εύγλωττα και ανάγλυφα στην ανορθόγραφη και ακαλαίσθητη ανακοίνωση:

«Αινικιάζοντε κάδοι αποριμμάτων. Φτινές τιμές» που υπαινίσσεται το μέγεθος της κατάρπτωσης και της εξαχρείωσης.

Ωστόσο, παρά την αποκαρδιωτική στο σύνολό της αποτύπωση της κρίσης, επιλέγω για το τέλος δύο φράσεις ελαφρά παραλλαγμένες, η μία του Μαραμπού του Δραπετσώνα και η άλλη της γιαγιάς Πηνελόπης, που συνδυαστικά, αφήνουν περιθώρια ελπίδας, σε πείσμα όσων δυσκολιών και αν περάσαμε την τελευταία πενταετία ή ακόμα και όσων έπονται:

«Ένα τραβέρσο είναι όλη η ζωή. Τώρα θα κλωώσουμε;» εξάλλου... «η περιστροφή είναι η δημιουργία συνθήκης της ύπαρξής μας»... Ας ελπίσουμε οι επόμενες Δημόσιες ιστορίες να είναι περισσότερο φωτεινές!

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΟΥΛΑ

Χαρά Κοσεγιάν
Η λοχεία της απουσίας
 αφηγήματα, Οδός Πανός
 Αθήνα 2013, σελ. 128

Η λοχεία της απουσίας του τίτλου του βιβλίου συνθέτει σε ένα φραστικό σύμπλοκο δυο λέξεις αμφίσημες που γεννούν προσδοκίες και αναμονές. Από μόνες τους, αξιολογικά ουδέτερες, περιμένουν να σημασιοδοτηθούν από τον αναγνώστη. Από τη μία πρόκειται για μια λοχεία, μια υποχρεωτική περίοδο απόσυρσης και ανασύστασης, στην οποία όμως κυοφορείται το καινούριο, και από την άλλη, μια απουσία που αποδεικνύεται εσκεμμένη σιωπή, μια αδύρυστη παρουσία που βγαίνει ξαφνικά από τη σκιά στο φως. Μολονότι ένα βιβλίο αποτελεί ένα οργανικό όλο που γίνεται αντιληπτό μόνο στο σύνολό

του, καθώς τα μέρη διαλέγονται μεταξύ τους και αλληλοφωτίζονται, στην παρούσα βιβλιοκριτική εστιάζουμε στα πεζά πονήματά του. Επίσης, πρέπει να ειπωθεί ότι η προσωπική μου σχέση με τη συγγραφέα μου παραχωρεί το γνωστικό προνόμιο της πρόσληψης του έργου της μέσα από το πρίσμα των εμπειριών της.

Η συγγραφέας καταθέτει και εκθέτει με παρηγσία ένα σημαντικό κομμάτι του εαυτού της σε αυτό το βιβλίο, συστήνοντάς μας απροσχημάτιστα και ανενδοίαστα έναν καινούριο εαυτό. Αποφασισμένη να εκτεθεί μπροστά στον αναγνώστη και να ρίξει τις μάσκες των κοινωνικών ρόλων και των συμβάσεων, επιλέγει το δρόμο της αποκαλυπτικής ειλικρίνειας. Κρατάμε στα χέρια μας ένα έργο αυτοβιογραφικό, στο βαθμό που προδίδει τα ίχνη της προσωπικής της πορείας στην αυτογνωσία και που υποδηλώνει τη συνειδητή καινούρια στάση ζωής που υιοθετεί. Ταυτόχρονα βλέπει μια δοκιμασία στον αναγνώστη της, τον οποίο καλεί να εμβυθιστεί στον κόσμο της και να προσπαθήσει να τον κατανοήσει, χωρίς πάντα να του δίνει τα ερμηνευτικά κλειδιά. Έτσι, κάποιες στιγμές η συμπύκνωση του νοήματος αγγίζει τα όρια του αινιγματικού, ενός συμβολισμού που αναγάγει το γεγονός στην εννοιακή του διάσταση και το συγκεκριμένο σε γενίκευση, ρευστή και εύπλαστη, πρώτη ύλη στα μέτρα του αναγνώστη.

Αφετηριακό σημείο επανεκκίνησης της έμπνευσης, απ' όπου το κοντέρ όλης της προγενέστερης συναισθηματικής εμπειρίας μηδενίζεται και γενεσιουργός πηγή του κυρίαρχου συναισθήματος του βιβλίου είναι η πρόσφατη περιπέτεια της υγείας της συγγραφέως, που ανάγεται αναμφίβολα σε ορόσημο μετάβασης της προσωπικής της νέας εποχής. Σε τι συνίσταται τώρα αυτό το καινούριο λογοτεχνικό και πραγματικό πρόσωπο της Κοσεγιάν;

Η απάντηση μπορεί να δοθεί συγκριτικά και σε σχέση με την προηγούμενη λογοτεχνική της ταυτότητα, απέναντι στην οποία αντιπαράθεται. Συνίσταται σε μια διάχυτη αίσθηση και μια πλανώμενη παραδοχή ότι η ζωή είναι γεμάτη απρόοπτα και αναίρετες τροπές που δεν υπόκεινται στον έλεγχό μας, μια απομάκρυνση από την αλλοτινή κραταιά πίστη της στην απόλυτη εξουσία της ανθρωπίνης θέλησης και στην ικανότητά της να ελέγχει τις αντιξοότητες και να θριαμβεύει. Είναι τρόπο τινά μια υποχώρηση, για να μην πω υπόκλιση μπροστά στις αδυναμίες, που τους αναγνωρίζει το μερίδιό τους στη ζωή, ίσως και την εξουσία τους στα ανθρώπινα. Ένα μαλάκωμα, ένα κατεύνασμα της μια φορά κι έναν καιρό επιθετικής αυτοτεπείσθησης.

Σ' ένα διήγημά της, καθισμένη στο mall κάνει σκέψεις πάνω στην τρομακτική εμπειρία της μαγνητικής τομογραφίας. Της εξέτασης εκείνης που καλείται να

γνωμοδοτήσει για το αν η επικείμενη απειλή για τη ζωή σου θα είναι και καθοριστική. Η σκόπιμη ένταση και η αδιαφάνεια του λόγου, αποτέλεσμα της σφοδρότητας της εμπειρίας, αποτελούν και την έμπρακτη απόδειξη της ειλημμένης απόφασής της για αλλαγή πορείας. Μια αλλαγή που σημαίνει απαλλαγή από φτιασιδώματα και ξόμπλια, μια απελευθέρωση από τα δεσμά του μέτρου, του μετρημένου και του συνετού, με όποιο τίμημα.

Αλλά ας γίνουμε πιο σαφείς, κοιτώντας προς τα πίσω το λογοτεχνικό της αποτύπωμα. Μέσα και από τα τρία προηγούμενα μυθιστορήματά της, αναδυόταν αβίαστα, έστω και αδρά μια φιλοσοφία ζωής. Τα πρόσωπά της βρίσκονταν προσωρινά παγιδευμένα σε φαινομενικά αδιέξοδα, δονούνταν από εσωτερικές συγκρούσεις, είχαν αγωνίες και ενδοιασμούς, ανασφάλειες και ευαισθησίες. Σε αυτήν την πάλη οι ήρωες δεν έβγαιναν αλώβητοι ή ατσαλάκωτοι αλλά στο τέλος η προσπάθειά τους επιστεγαζόταν από ένα αίσιο αποτέλεσμα. Η κοσμοθεωρία του μυθιστορηματικού σύμπαντος της Κοσεγιάν ήταν η κατάφαση στη ζωή, την οποία εξάλλου απερίφραστα διατράνωνε επανειλημμένα. Έτσι οι προσωρινές μυθιστορηματικές περιπλοκές της πλοκής κατέληγαν πάντα στην κάθαρση και τη λύση, επαναφέροντας μια νέα, αν και διαφορετική από την αρχική ισορροπία.

Η προηγούμενη Χαρά όμως, μόλις που διακρίνεται πίσω από τις προσχώσεις της πρόσφατης καταλυτικής της περιπέτειας, που αποτίναξε την προσωπίδα της αλλοτινής, πεισματικής και ανυποχώρητης αισιοδοξίας, σχεδόν τελεολογικής, που ήθελε τα πράγματα να πηγαίνουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, πάντα καλά.

Τώρα, τα ίχνη της πρόσφατης συνταρακτικής εμπειρίας της είναι εμφανή και διάσπαρτα σε όλο το βιβλίο. Σε κάποια σημεία χειροπιαστά, σε άλλα διακριτικότερα.

Διαβάζουμε κάπου: «Επαφή με το θάνατο: κάθε λεπτό που περνάει μας φέρνει κοντύτερά του».

Και αλλού: «Σαν το Ρουβίκωνα φαντάζομαι το χώρο. Κι ακόμα πιο μεγάλο. Σαν το Μισισσιππή ή το Νιαγάρα. Η ζωή, η γη, είναι η μια του όχθη. Ο θάνατος, η άλλη. Το μεσοδιάστημα είναι το κενό, ο χρόνος που κυλάει, το ρευστό που μας τριγυρίζει, τα πάντα ρει, η υγρή μας ζωή, το στίγμα μας. Υπάρχει αιώνια ζωή; Ποιος θα απαντήσει «ναι» ποιος «όχι»;

Είναι κρίσιμο να αισθάνεσαι υγής. Πολύ περισσότερο βέβαια, να είσαι...»... «Άμα βγω από δω μέσα ζωντανή θ' αλλάξω...»

Η εφιαλτική προοπτική του πιθανού τέλους αυξάνει τη δόση αυτοκριτικής: «Οι άνθρωποι βαδίζουν στη ζωή τους με στόχο και πρόγραμμα. Ζουν για να εκπληρώσουν τους στόχους και να

εφαρμόσουν το πρόγραμμα. Δεν υπάρχει χρόνος για τίποτε άλλο. Δεν υπάρχουν περιθώρια».

Αυτό το καινούριο σύμπαν αποκλύπτεται σε μια ολότელτα διαφορετική διάσταση με έναν πρωτόφαντο τρόπο πρόσληψης των πραγμάτων, γεμάτο υποδοχές ευαισθησίας και κατανόησης. Λέει χαρακτηριστικά αναφερόμενη σε κάποιο από τα φανταστικά της πρόσωπα: «Της χρωστώ την τρυφερότητα που μου ξύπνησε και τα αισθήματα για τους ανδρώπους τους εύθραυστους. Τους από αλλού. Τους διαφορετικούς».

Η νέα αυτή κατάσταση δε χωρά τα απομεινάρια του αμαρτωλού παρελθόντος, το οποίο το αποτάσσει: «Όλα αυτά τα ένοιωσα γιατί φοβήθηκα πως χάνω τη θέση μου και δεν μπορώ και -το χειρότερο- δεν θέλω, ναι δεν θέλω, πια να την ξαναβρώ...».

Αυτή η νεοαναδυθείσα ειλικρίνεια έχει χώρο για στιγμές παραδοχής της ανθρωπίνης αδυναμίας και των παθών: «Η πιο μεγάλη ευχή: να μπορείς να γελάς στις χαρές των άλλων και να λυπάσαι στη λύπη τους. Έκανα το αντίθετο. Ντρέπομαι».

Μιλά, και λέω μιλά και όχι γράφει, γιατί η γραφή της σχεδόν συνειρμική, μοιάζει να αντιστέκεται στο κόσκινο της αυτολογοκρισίας και της αναστοχαστικής επίπονης προσπάθειας τακτοποίησης και επανεπεξεργασίας, όπως συμβαίνει στο εργαστήριο κάθε συγγραφέα. Παρόλα αυτά, μιλά στην

καρδιά, μεταφέροντας άμεσα το συναίσθημα, άλλοτε γλυκά, με μια μεταδοτική σαν κύμα ευαισθησία, σα νοτισμένη αναπνοή, σαν ανεπαίσθητο χάδι κι άλλοτε σκληρά, σα χαστούκι, σαν ορμητική ριπή ανέμου, σαν εκκωφαντική κραυγή.

Η γραφή-φωνή της κινείται στον άξονα μιας αέναης παλίνδρομης κίνησης. Μία προς τα έξω και μία προς τα μέσα. Με εκρήξεις και ενδορρήξεις. Άλλοτε εκσφενδονίζοντας σαν τιμωρία, σαν κατηγορώ και σαν καταδικαστική ετυμγορία προς τον αναγνώστη θυμό και πόνο για το κραυγαλέο άδικο της ζωής και την υποκρισία, κι άλλοτε εμβάλλοντας τον πόνο και μετατρέποντάς τον σε εσωτερικό μονόλογο με μια βαριά αίσθηση ματαιότητας αλλά και συγχώρεσης. Κομμάτια ιστορίας και κομμάτια ενδοσκόπησης εναλλάσσονται, μια γραφή που θυμίζει κέντημα σταυροβελονιά, μια καλή και μια ανάποδη.

Παραβιάζοντας τακτικά τη μυθοπλαστική ψευδαίσθηση, το κείμενο είναι διάσπαρτο με αυτοαναφορικά σχόλια και προβληματισμό για την ίδια τη διαδικασία και την ποιότητα της συγγραφικής προσπάθειας. Έτσι μιλώντας στο αφηγηματικό της προσώπείο, την Έλενα λέει για τις ιστορίες της: «Είναι μικρές, αδούλευτες, ατελείωτες, σταματημένες κάπου στη μέση. Κάποιες δεν έχουν αρχή, άλλες δεν έχουν τέλος, άλλες έχουν αρχή και κορύφωση, αλλά μένουν εκεί. Σε πάνε στην κορ-

φή του βουνού και σ' αφήνουν πάνω. Ανυπεράσπιστο. Μετέωρο.» Αλλού πάλι, περιγράφει την απόρριψη ενός πρωτόλειου έργου της και συνειδητοποιεί τη ματαιοδοξία πίσω από κάθε απόπειρα γραφής και δημοσίευσής της:

«Μου το απέρριψαν το πρωτόλειό μου. Και πού το περιέργο; πώς θα μπορούσε να ήταν διαφορετικά; δεν ήταν άλλωστε δέκα χρόνια που το είχα γράψει; δηλαδή το ήξερα; δικαιολογίες... Τότε γιατί το έστειλα; μήπως δεν υπήρχαν καλύτεροι; τέτοια διεκδίκηση της μετριότητας; μόνη να επιπλέει; κι ο ανταγωνισμός, η ηδονή του καλύτερου ...Κι αν δεν είμαι;».

Και καταλήγει: «Αναζητούμε αιτίες για να υποφέρουμε, λόγους για να σερνόμαστε».

Η φιλοσοφίζουσα διάθεση, διάχυτη στα γραπτά της και χαρκτηριστική της προσωπικότητας της συγγραφέως, απελευθερώνεται δια στόματος των ηρώων της και προσαρμόζεται στην προσωπικότητά τους. Το διήγημα εναλλάσσεται με το στοχαστικό δοκίμιο και με την νοητή ημερολογιακή ή επιστολική γραφή.

Η συνεχής λοιπόν εναλλαγή, το αντικαθρέφτισμα του έξω με το μέσα, οι συχνές λοξοδρομήσεις από το αφηγηματικό κέντρο και οι φυγόκεντρες παρορμήσεις, σε συνδυασμό όμως με μια τακτή κεντρομόλα αφηγηματική έλξη, σχηματίζουν ένα σύνολο που θυμίζει τον «ρεαλιστικό κινηματογράφο» του Βερτόφ.

Βέβαια, ο ρεαλιστικός κινηματογράφος είναι η μια απίθανη ουσία, γιατί πίσω απ' την κάμερα κάθεται πάντα ένας ανθρώπινος νους. Οι πρωταγωνιστές της είναι κυρίως καθημερινοί άνθρωποι των οποίων η ζωή καταγράφεται όσο το δυνατόν αφιльтρῶριστη στο φακό, μέσα από αλληλοδιαδόχες εικόνες σε αέναη ροή, χωρίς εναλλαγές στην ένταση, κορυφώσεις και πτώσεις, διότι απλά η όλη καταγραφή είναι σταθερά οξυκόρυφη. Φράσεις ορφανές, κατακερματισμένες σκέψεις που πιάνονται από το χέρι και χορεύουν άλλοτε ξέφρενα κι εκρηκτικά κι άλλοτε με συγκρατημένη δύναμη και αυτοκυριαρχία.

Η αποδιάθρωση του λόγου, η πρωθυστερη γραφή, με τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς να προηγούνται του ρήματος και τα κατηγορούμενα των υποκειμένων, αναλογούν στην συναισθηματική εκχύλιση που προκαλεί η αφήγηση ή στην αίσθηση του επείγοντος και της πίεσης χρόνου υπό την οποία γράφονται οι σκέψεις. Η ένταση του λόγου διατράνώνει την πολυτιμότητα κάθε στιγμής της ζωής! Μέσα στην ίδια πρόταση-περίοδο η σκέψη εξακτινώνεται, διακλαδίζεται και εξελίσσεται σε πολλές παράλληλα διαφορετικές κατευθύνσεις, άλλοτε με εξάρσεις, κάνοντας απότομες στροφές και γωνίες κι άλλοτε ομαλά, καμπύλα και μαλακά. Έτσι η αφήγηση αναπτύσσει διαρκώς αποκλίνουσες τάσεις και περιπλανάται σε

διάφορα θεματικά κέντρα. Η συνειρμικότητα όμως των συλλογισμών και οι τεθλασμένες διαδρομές του νου δεν καταλήγουν σε έναν ατέρμονα και αδιέξοδο λαβύρινθο. Ταυτόχρονα, η διαρκής απευθυνσιμότητα του λόγου προκαλεί και προσκαλεί τον αναγνώστη να τοποθετηθεί κριτικά και να στοχαστεί απέναντι στο εκάστοτε ζητούμενο.

Κορυφαία στιγμή της αναγνωστικής περιπέτειας είναι όταν οι καταγωγικές και προσωπικές μνήμες της, στην κολυμπήθρα της εξιλέωσης, ανασύρουν στην επιφάνεια την ιστορία του Αρμένι Καραμπέτ. Η Κοσεγιάν αφηγούμενη τη βασανισμένη ζωή του, τη χτυπημένη από τα τερτίπια μιας άδικης και άστατης μοίρας συμπάσχει και καθαίρεται, σα να πληρώνει ένα παλιό χρέος στην ξεχασμένη πατρίδα, σε όλους τους κακοπαθισμένους αυτής της ζωής, στις ναυαγισμένες υπάρξεις που αμείλιχτα η ιστορία χάραξε ανεξίτηλα πάνω τους τα σημάδια της, σε ό,τι άδικο αυτή η νεοαφυπνισμένη ευαισθησία της προκαλεί την ανάγκη ν' αγκαλιάσει και να παρηγορήσει.

Η συγγραφέας στο νέο της αυτό πόνημα μοιάζει να αποζητά την κάθαρση. Περιγράφοντας τα πιο ταπεινά και σκοτεινά συναισθήματα μιας πλατιάς ανθρωπογεωγραφίας είναι σαν να τα ομολογεί ως αναπόδραστο κομμάτι των εγγενών αντιφάσεων της ίδιας της ανθρώπινης φύσης γενικότερα, και της δικής της ειδικό-

τερα. Παραδέχεται και απορεί για την ενδιάθετη δυσαρμονία ανάμεσα στη λογική και τη γνώση του σωστού και στην συναισθηματική επιλογή του λάθους. Σωστό και λάθος, κενά νοήματος, μάχονται σε μαρμαρένια αλώνια, χωρίς όμως το σωστό να διεκδικεί το φωτοστέφανο του ηρωικού, του υψηλού ή του αγαθού. Και τα δύο δεν αποτελούν παρά παρελκυστικές εκδοχές του μάταιου. Τα όρια μεταξύ τους θολά και δυσδιάκριτα. Μια μελαγχολία πλανάται πάνω από τις λέξεις, μελαγχολία που δεν κατρακυλά στην απελπισία, αλλά φλερτάρει και συνδιαλέγεται με τη συνειδητοποίηση. Αν και υψώνει κραυγή πόνου, διαμαρτυρίας, αγωνίας, κραυγή γυναικείας

ευαισθησίας, δεν ακυρώνει, δε μηδενίζει, δεν οδηγείται στην απελπισία, αλλά επικοινωνεί τη θεμελιώδη και βαθιά ανθρωπινή ανάγκη για νοηματοδότηση της ζωής μέσα από τον έρωτα.

Γιατί όπως η ίδια λέει, επισημαίνοντας το δίλημμα του συγγραφέα ανάμεσα στην ευθύνη της δημιουργίας και στο κάλεσμα της ζωής: «Ο συγγραφέας παραβιάζει τη ζωή όταν χτίζει δομές και χαράσσει τα όρια. Δεν υπάρχουν όρια στην αληθινή ζωή. Σε εκείνη που ήρθες για να τη ζήσεις κι όχι για να περάσεις θεατής από μπροστά της»... καθώς επίσης και ότι «Τα πράγματα έχουν το νόημα που τους δίνουμε».

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΟΥΛΑ

Λέσχη
Ανάγνωσης Ρόδου
Lesxirodou.pblogs.gr

Ματίνα Μόσχοβη
Αειφυγία
 Ποιήματα, Γαβριηλίδης
 Αθήνα 2012, σελ. 63

Διαβάζοντας την *Αειφυγία*, το τελευταίο βιβλίο της Ματίνας Μόσχοβη, μας αποκαλύπτεται ένας ιδιαίτερος τρόπος της σύγχρονης ποίησης, εκείνος που θα τον ονομάζαμε σκηνικό ποίημα. Ο χαρακτηρισμός «σκηνικό» οφείλεται στα διαλογικά μέρη της σύνθεσης αλλά και σε ορισμένους εκτεταμένους μονόλογους, γραμμένα θαρρείς για να επωθούν επί σκηνής. Ποίημα παρόλ' αυτά, εφόσον το κείμενο διαπερνάται από πλέγματα γλωσσικής γοητείας, νοηματικές πυκνώσεις δια των λέξεων, έντονες μεταφορές και συμβολικά στοιχεία.

Όμως τέτοιες διακρίσεις κιούνται σε ολισθηρό έδαφος, όπως συμβαίνει ενώπιον κάθε κει-

μένου που κινείται στα όρια διαφορετικών ειδών λογοτεχνικής έκφρασης. Σκηνικό ποίημα ή ποιητική αφήγηση; Ή μήπως ποιητικό θέατρο; Η ασφαλέστερη οδός είναι η ανάγνωση του ίδιου του κειμένου. Μέσα από τις σελίδες του εκτυλίσσεται μία περιγραφή της ανθρωπίνης κοσμογεωγραφίας. Η περιγραφή ετούτη είναι διαρθρωμένη σε πέντε ενότητες. Για την ακρίβεια σε πέντε φωνές: φωνή Αγγέλου, φωνή πρώτη, φωνή δεύτερη, φωνή τρίτη, φωνή τέταρτη. Η φωνή Αγγέλου μας εισάγει στο τοπίο της ανθρωπίνης περιπέτειας επί της γης.

Τινάγματα φτερών μορφών ιπτάμενων, με απροσδόκητες φωνητικές ικανότητες θα αποδίδουν την κοσμική μουσική σε συνδυασμούς νέων συχνοτήτων. (σελ. 9)

Στη συνέχεια εμφανίζονται μία αντρική και μία γυναικεία φιγούρα.

Εκείνη μισοξύπνησε. Τον κοιτάζει. Στέκεται γυμνός στο παράθυρο. Βλέπει το χιόνι. Μέσα, γαλακτώδες σκοτάδι. Με το αριστερό της χαράζει κύματα στο σεντόνι. (σελ. 11)

Τα λόγια που εκφέρουν οι δύο φιγούρες εναλλάσσονται στο μεγαλύτερο μέρος του υπόλοιπου σκηνικού ποιήματος, είτε υπό μορφή διαλόγου είτε ως δύο εκτενείς μονόλογοι. Παρεμβάλλονται σκηνές με άλλα πρόσωπα, όπως η σκηνή του Ανήξερου ΤΟΤΟΤΕ, του Ανήμπορου ΜΕΤΑ και του Ανυπόμονου ΤΟΤΩΡΑ, είτε ατόφια ποιήματα.

Η ενότητα «Φωνή Πρώτη» έχει δύο ενότητες με τους εξής υπό-τιτλους: (αναμένοντας, μη αναμένοντας) και (μη αναμένοντας, αναμένοντας). Η πρώτη φωνή σταχυολογεί περιστατικά από την ανθρωπινή διαδρομή, με ύφος αποφθεγματικό, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει πόσο εύθραυστες είναι οι αξιολογήσεις μας, ακόμα και μέσα από τη διόπτρα του χρόνου και την ασφάλεια που παρέχει η όποια απόσταση.

Όλοι μιλούν για το νόστο του Οδυσσέα και λίγοι για τον Παλαμήδη και το χαίρε αλήθεια προ εμού γαρ τέδνηκας (σελ. 12)

Όπως μας πληροφορεί στις Σημειώσεις η Μόσχοβη, ο Παλαμήδης ήταν ήρωας του Τρωικού κύκλου, ονομαστός για την ευφυΐα, την εφευρετικότητα και τη σοφία του, με τέτοιο σημαντικό ρόλο που ο Αϊάντας και ο Αχιλλέας τον θεωρούσαν ισάξιο τους. Όμως είχε να αντιμετωπίσει τον φθόνο και την έχδρα του Οδυσσέα, με αποτέλεσμα να πέσει θύμα μιας δολοπλοκίας και να θανατωθεί με λιθοβολισμό.

Και πόσα τα γεγονότα στην ανθρωπινή διαδρομή ανά τους αιώνες, αντάξια της περιφρόνησης, όπως μας υπενθυμίζει η πρώτη φωνή, αλλά και πόσες οι φωτεινές εξαιρέσεις. «Μόνον όταν αναγνωρίζεις το Μεγάλο, βρίσκει την πραγματική του διάσταση το Μικρό».

Η διάσταση του χρόνου και τα αισθήματα που γεννά είναι καταλυτική στην ανθρωπινή κοσμογε-

ωγραφία της Μοσχόβη, καλύπτοντας ποικίλες αποχρώσεις στο φάσμα από την προσμονή και την ελπίδα, έως το άκρο της απογοήτευσης και παραίτησης. Εξαιρετικής σύλληψης είναι ο διάλογος του Ανήξερου ΤΟΤΟΤΕ, του Ανήμπορου ΜΕΤΑ και του Ανυπόμονου ΤΟΤΩΡΑ (ή αλλιώς Στιγμή). Οι φιγούρες αυτές και η στιχομυθία τους σα να έχουν βγει από ένα μονόπρακτο του Μπέκετ, και κάλιστα αυτό το κομμάτι στο βιβλίο της Μόσχοβη, ως μια σπουδή στο χρόνο και το πώς διαπερνά τον ανθρωπινό βίο, θα μπορούσε να σταθεί αυτόνομα επί σκηνής.

ΜΕΤΑ: Το ΤΩΡΑ νέμεται το ΤΟΤΕ και ΜΕΤΑ

ΤΟΤΟΤΕ: Το ΤΟΤΕ και ΜΕΤΑ είναι μηρυκαστικά (σελ. 25)

Η δεύτερη φωνή (το θεώρημα της μη πληρότητας) συνεχίζει την αναδρομή σε περιστατικά της ανθρωπίνης παρουσίας, προσπαθώντας να απομονώσει το ουσιώδες.

Όπου κι αν σταθείς ο αντίλαλος μιας κραυγής που ΔΕΝ σβήνει. (σελ. 35)

ή αλλού
τόσο χονδροειδείς στην ισχύ μας

τόσο καταχθόνιοι στην οριή μας (σελ. 37)

Στην τρίτη φωνή (μη αναμένοντας), δίνεται σταδιακά χώρος σε απλά καθημερινά περιστατικά που συνθέτουν ένα μεγάλο κομμάτι της καθημερινότητάς μας, είτε κατά μόνας είτε κατά τη συναναστροφή με πρόσωπα του άμεσου φιλικού περιγύρου.

Έπειτα τον ρούφηξε το ανδρωπομάνι (σελ. 47)

Εκεί όμως, ανάμεσα στους ανδρώπους είναι και ο χώρος των συναισθημάτων. Εκεί είναι και ο έρωτας.

Ο ερωτευμένος είναι φερέοικος. φέρει μαζί του το σπίτι του. δηλαδή τον άλλον. Σε μια διαφορετική όμως πραγματικότητα είναι εξόριστος. θέλω να πω, εκτεθειμένος εκτός ορίων. Κι εκεί ακριβώς σ' αυτό το εκτός, μεταξύ αγωνίας και έκστασης, συντελείται μια ακαριαία φανέρωση (σελ. 53)

Στην τέταρτη φωνή, μετά την αφήγηση μικρών καθημερινών λεπτομερειών, ο λόγος ακολουθεί και πάλι μια πύκνωση, καθώς σμιλεύεται από τη σιωπή μέσω στη φόρμα της στιχουργικής:

«Συνθλίβονται οι μάσκες του χρόνου στη ριπή της στιγμής» (σελ. 54)

«Και μαθήτεψε και τελειώσου στην αιωνιότητα / Της σκόνης και του σπινθήρα» (σελ. 56)

Στο παρόν βιβλίο, έχει γίνει και μια κινηματογράφηση των λεγομένων, κάτι που δίνεται ως δώρο σε όσους παρευρίσκονται στις παρουσιάσεις του βιβλίου. Επέκταση της πειραματικότητας στην έκφραση, αλλά δυστυχώς δεν συνοδεύει και την έκδοση του βιβλίου.

Η Αειφυγία της Ματίνας Μό-

σχοβη, όπως και προηγούμενα βιβλία της, δοκιμάζεται στα όρια των λέξεων. Σα να τις ψηλαφίζει, σα να δοκιμάζει μέχρι πού μπορούν να φτάσουν την ανθρωπινή έκφραση.

Ο λόγος της διαπνέεται από κάτι το συμπαντικό, το μεταίχμιακό, μία αίσθηση υπαρξιακή. Αυτή η ακροβασία, ενέχει εκ των πραγμάτων κινδύνους, αφού ταλαντεύεται μεταξύ του οικείου και του ανοίκειου. Επιδιώκει να τραβήξει στο χώρο των λέξεων κάτι από το άρρητο.

Αν προσπαθούσε κανείς να ανιχνεύσει συγγένειες, θα μπορούσε να ανατρέξει στον Μπέκετ ή στον Ελύτη των *Ελεγείων της Οξώπετρας* και του *Δυτικά της Λύπης*.

Η γραφή της έχει έντονα τον χαρακτήρα μιας αναζήτησης τόσο γλωσσικής όσο και υπαρξιακής. Ανατρέπει τη συνήθη ροή των λέξεων ή μια νοηματική συνοχή. Κείμενο ανοιχτό, λέξεις εκτοξεύονται και αναρωτιέσαι από ποιες γωνιές της ανθρωπίνης στάσης προέρχονται. Ο λόγος της Ματίνας Μόσχοβη ψάχνει, σμιλεύει και σμιλεύεται με μια προσήλωσή μοναδική. Ένας σύγχρονος μύστης που μας καλεί στα μυστικά της γλώσσας, μακριά από την αγορά και τον συρφετό.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΟΛΥΜΕΝΗΣ

Χόρχε Λουίς Μπόρχες

Ποιήματα

Ανθολόγηση-Μτφρ.:

Δημήτρης Καλοκύρης

εκδ. Πατάκη, 2014, σελ. 304

Όταν ο Χ.Λ. Μπόρχες έλεγε, πως «η δουλειά του θα έχει ξεχαστεί μετά από 100 χρόνια», γνώριζε κάπου πως έλεγε ψέματα ή τουλάχιστον αυτό ήλπιζε. Ακόμα και ο πιο ταπεινός ποιητής επιθυμεί να διαβασθεί το έργο του από έναν κάποιον. «Έχω την τάση να μετατρέπω τα πάντα σε λογοτεχνία. Δεν θα έλεγα πως είναι το επάγγελμά μου. Είναι η μοίρα μου. Ζω μέσα στη λογοτεχνία», είχε πει. Και το απέδειξε όντας πολυγραφότατος. Αυτή η ταύτιση του συγγραφέως με το ίδιο το αντικείμενο του πόθου του, δηλαδή τη συγγραφή, φανερώνει, αν όχι προδίδει, στοιχεία της προσωπικότητάς, αλλά

και του τρόπου με τον οποίο ο Χ.Λ. Μπόρχες φαίνεται να λειτουργούσε τόσο στη ζωή, όσο και στη γραφή του.

Αν πράγματι η ταύτιση με τις ιδέες ή τους ήρωες που περιγράφει ή τους αντικατοπτρισμούς του ίδιου του εαυτού του, είναι ο τρόπος βάσει του οποίου ο ποιητής δρούσε, τότε, θα έλεγε κανείς, έχουμε να κάνουμε με μια πολυσχιδή προσωπικότητα που επιδιώκει μια μέδεξη ιδεών, αλλά και προσώπων. Όπως πολύ ορθά επισημαίνει ο Αχ. Κυριακίδης «όταν διαβάζεις, μεταφράζεις, εκδίδεις τα Άπαντα του Μπόρχες, δεν επικοινωνείς απλώς με ένα έργο ζωής, αλλά με ένα έργο-ζωή, αισθάνεσαι ότι εισδύεις σε έναν κόσμο που σου φαίνεται ανοίκεια οικείος».

Στον τόμο με την ανθολογία των ποιημάτων του παρουσιάζονται με χρονολογική σειρά όλα σχεδόν τα ποιήματα από τα βιβλία του, πολλά εξ αυτών έμμετρα. Για να μπορέσει κανείς να ξετάσει τόσο τη δομή όσο και το περιεχόμενο των ποιημάτων του Χ.Λ. Μπόρχες θα πρέπει να γνωρίζει το βίο του. Εκείνον πριν και εκείνον μετά την τύφλωσή.

Ι. Η ποίηση των γριφών

Διαβάζοντας τα ποιήματα του Χ.Λ. Μπόρχες και το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί καθιλώνοντας τον αναγνώστη να μεταβεί στον επόμενο στίχο κι από εκεί στον μεθεπόμενο, καταναλώ την εσχεμμένη ή μη χρήση των λέξεων. Και

πώς άλλωστε θα εκφράσεις ποιητικά μια ιδέα ή τα υποπροϊόντα μιας ιδέας, αν δεν κάνεις χρήση της κατάλληλης λέξης ή εκείνης της λέξης που θα εμποτίσει το ποίημα με άλλες ιδέες περιπλέκοντάς τις στο σχήμα ενός όλου;

Οι αινιγματικές φράσεις ή λέξεις που χρησιμοποιεί ο ποιητής είναι τόσο σημαντικές για τη ροή του λόγου, όσο και για τη νοηματοδότηση των λοιπών λέξεων. Το ποίημα Εσύ αμέσως μας μυεί στην δυσνόητη σημασία και ερμηνεία των λέξεων:

Μονάχα ένας άνθρωπος γεννήθηκε, μονάχα ένας άνθρωπος πέθανε σ' ολοκληρη τη γη.

Υποστηρίζοντας το αντίθετο, κάνεις απλώς στατιστική, μια ανέφικτη προέκταση.

Ανέφικτη, σα να εξισώνεις τη μυρουδιά της βροχής με το χτεσινοβραδινό σου όνειρο. [...]

Μονάχα ένας άνθρωπος πέθανε στα νοσοκομεία, στα καράβια, σ' αβάσταχτη ερημιά ή στην κρεβατοκάμαρα της ρουτίνας και των ερώτων.

Μονάχα ένας άνθρωπος κοίταξε την απέραντη αυγή.

Μονάχα ένας άνθρωπος αισθάνθηκε στον ουρανό του τη δροσεράδα του νερού, τη γεύση των καρπών και της σάρκας.

Μιλώ για τον έναν, τον μοναδικό, αυτόν τον πάντα μόνο'.

Ο'πάντα μόνος άνθρωπος' είναι άραγε όλοι οι υπόλοιποι άνθρωποι, όσοι αισθάνονται μόνοι κι έρημοι ή όσοι βιώνουν το σκληρό τίμημα της αποξένωσης;

Μήπως ο Χ.Α. Μπόρχες εξαπατούσε, ίσως άδελά του, τον ίδιο του τον εαυτό, ώστε να πιστέψει πως έχει ανακαλύψει την πραγματική απάντηση στα ερωτήματα που θέτει; Καθώς, όταν περνάς ένα μεγάλο μέρος της ζωής σου γράφοντας, αναλύοντας, ανακαλύπτοντας νέους τόπους (που, δυστυχώς ή ευτυχώς, δεν μπορείς να δεις με τα μάτια σου) είτε δεν έχεις να προσφέρεις νέες αποκαλύψεις, είτε προσπαθείς απλώς να το απολαύσεις. Και εδώ τίθεται ένα σοβαρό θέμα περί της ηθικής της ποίησης, αλλά και των ιδίων των ποιητών. Ο Χ.Α. Μπόρχες είχε δηλώσει, πως «ζει για τη λογοτεχνία και την ηθική». Το να ζεις ηθικά είναι δύσκολο. Όμως ένα πειστικό μέσο της ποίησης στο να ξερχίσει αυτή τη δυσκολία είναι η φαντασία. Στο *Βιβλίο των Φανταστικών όντων* (μτφρ. Γ. Βέη, εκδ. Libro, Αθήνα 1983) αναφέρει στον πρόλογο την εξής απίθανη φράση, η οποία στοιχειώνει όλο το ποιητικό του έργο:

Άγνοούμε τη σημασία του δράκοντα, όπως αγνοούμε και τη σημασία του σύμπαντος, αλλά υπάρχει κάτι στην εικόνα του δράκοντα, που εξάπτει τη φαντασία του ανθρώπου και σ' αυτό οφείλεται η εμφάνισή του σε διάφορους τόπους και περιόδους'.

Το στοιχείο, λοιπόν, της φαντασίας συγκερασμένο με εκείνο μιας ιδιότυπης ποιητικής ηθικής (της ηδονής) και ενός αινιγματικού γλωσσικού πλαισίου, χαρακτηρίζουν σύνολη την ποίηση

του Χ.Α. Μπόρχες. Τα τρία αυτά στοιχεία συνυφαίνονται μέσα στο χρόνο και εκφράζονται διά μέσου της ποίησής του. Κάθε φορά που έρχεται αντιμέτωπος με μια σελίδα, βρίσκει τον εαυτό του. Προκαλεί το παρελθόν το δικό του ή άλλων και θέτει στο χαρτί τις αμφιβολίες και τα βάσανά του. Πολλές φορές ο ποιητής χρειάζεται να γράψει μερικές χιλιάδες λέξεις, για να ανακαλύψει ένα πρόβλημα και άλλες τόσες για να το λύσει.

Ήταν η ποίηση πάθος για τον Χ.Α. Μπόρχες; Σίγουρα, ναι. Ήταν χαρά; Η αισθητική με την οποία ξεδιπλώνει αργά και ρυθμικά τις σκέψεις του μέσα από τα ποιήματά του, οδηγεί και την ποίησή του. Η αινιγματική δε φύση των λέξεων που χρησιμοποιεί στα ποιήματά του, δίνει μορφή και χρώμα στις έννοιες, κάνοντάς τις κατανοητές στον αναγνώστη. Μια ποίηση αλλοδαπή και οικουμενική που αφορά όλους. Το μέσον της ποίησης αυτής δεν είναι άλλο από τη γλώσσα, η οποία δίνει την εντύπωση πολλές φορές πως είναι πέτρα για πέτρα αληθινή. Είναι όμως πράγματι έτσι; Μήπως παραμένει αινιγματική και νεφελώδης;

Μια πρώτη ανάγνωση των ποιημάτων του Χ.Α. Μπόρχες δίνει αυτήν ακριβώς την εντύπωση: μοιάζει να είναι πολύ καλή για να είναι αληθινή. Όχι ασφαλώς υπό μια κριτική στάση απέναντι στην ποίησή του, αλλά υπό μια εννοιολογική και ερμηνευτική βάση. Και εξηγηθεί. Οι αυταπάτες που μπορεί να δημιουργ-

γούνται μέσω των αισθήσεων, του ισχυρού αυτού όπλου της φαντασίας, δημιουργούν κάποιες φορές την πεποίθηση ή την εντύπωση πως τα πράγματα στο ποίημα 'κάπως έτσι έχουν'. Κάτι τέτοιο δεν μεταφράζεται άλλως παρά ως σύγχυση των εννοιών ή σύγχυση του πραγματικού με το φανταστικό. Με άλλα λόγια, ένα δείγμα επιτυχημένης ποίησης, σαν αυτής του Χ.Α. Μπόρχες, είναι η δημιουργία ενός τεχνάσματος στη μνήμη του αναγνώστη, το οποίο δημιουργείται κατά την ανάγνωση. Αυτό μπορεί να μεταφράζεται είτε ως απλή σύγχυση ανάμεσα στο πάθος που νιώθουμε κατά την ανάγνωση, είτε σε ένα πάθος που ανήκει στο παρελθόν και πλέον δεν υπάρχει ή δεν μπορεί να βιωθεί ή έχει ξεπεραστεί. Έτσι, ο Χ.Α. Μπόρχες κάνει την ποίησή του αφενός αινιγματική και αφετέρου προσδίδει στον αναγνώστη μια νέα εμπειρία τη φορά. Κάθε ποίημα και μια διαφορετική εμπειρία. Αυτή που συνέβη, αυτή που συμβαίνει και αυτή που ενδέχεται να συμβεί στο μέλλον.

II. Η ποίηση

του ανθρώπινου πόνου

Όπως μια ταινία έχει γρήγορη εναλλαγή των εικόνων, έτσι και στην ποίηση του Χ.Α. Μπόρχες οι εικόνες γίνονται αισθητές στο συνειδητό μέσα από μια αναπαράσταση. Το συστατικό όμως που κάνει την ποίησή του Χ.Α. Μπόρχες αγαπητή είναι αυτό του ανθρώπινου παράγοντα. Ο άνθρω-

πος είναι εδισμένος σχεδόν στον πόνο προτού καν υπάρξει. Ο Χ. Λ. Μπόρχες κατάφερε μέσα από προσωπικά βιώματα να απαλύνει τους δικούς του πόνους, αλλά και των συνανθρώπων του τεντώνοντας ευαίσθητες, συχνά εύθραυστες, χορδές της ανθρωπίνης ψυχούσνης.

Μέσα στο θάνατο να βλέπεις τον ύπνο· μέσα στο ηλιοβασίλεμα

Να βλέπεις ένα πένδιμο χρυσάφι: τέτοια και η ποίηση.

Που είναι αδάνατη και φτωχή. Η ποίηση

Που ξανάρχεται σαν την αυγή και σαν τη δύση...

Μέσα από μια προσπάθεια να ορίσει την ποίηση, καταφεύγει σε ολοκληρωτικές εικόνες, όπως αυτή της αυγής και της δύσης ή του θανάτου. Λέξεις που είναι σύμφυτες με το συναίσθημα αντηχούν στα αυτιά του αναγνώστη γνώριμα. Ο Χ. Λ. Μπόρχες γίνεται οικείος. Γνωρίζει επίσης πολύ καλά, πως η ποίηση δεν ορίζεται ή είναι πολύ δύσκολο να οριστεί. Δεν ορίζεται μέσω ενός στερεοτυπικού ορισμού, ενός μοτίβου, ενός αλγορίθμου ή μιας φιλοσοφικής ή δεατρικής *quotas*. Έτσι τη συμβολοποιεί μέσω των εικόνων και με προσεκτικά παραδείγματα μέσα από τη ζωή. Γνωρίζει επίσης, πως ο θάνατος ή η αυγή, δεν είναι προσδιοριστικές έννοιες της ποίησης, αλλά μάλλον ενεργήματα που υπενθυμίζουν στον αναγνώστη από πού προήλθε. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως συναισθηματική επί-

κληση πράγμα το οποίο δεν είναι. Αντιθέτως, είναι μια δυνατότητα (ή μια αδυναμία) να εκφραστεί ο ανθρωπίνος πόνος μέσω της ποίησης. Είναι ακόμη μια προσπάθεια να δικαιολογήσει την αμηχανία του μπροστά σε διεπύλτα προβλήματα της ανθρωπίνης ύπαρξης ή ένας τρόπος να 'τελειώνει' με τα δύσκολα της ζωής χρησιμοποιώντας στη θέση τους κάτι δύσκολο π.χ τη ζωή ή το θάνατο.

Τέτοια ερωτήματα φέρνουν τον αναγνώστη του ποιητή σε άλλα περαιτέρω ερωτήματα: Τί είναι τελικώς ευτυχία; Γιατί πονάμε και γιατί χαιρόμαστε με το ίδιο πάθος; Γιατί είμαστε άλλοτε παρόντες και άλλοτε απόντες;

Η Αυτοκτονία

Όυτε ένα αστέρι δεν θα υπάρχει στον ουρανό

Η νύχτα δεν θα μείνει

Θα πεθάνω, και μαζί μου,

το βάρος του ανυπόφορου πλανήτη

Θα εξαλείψω τις πυραμίδες, τα μέταλλα,

τις ηπείρους και τα πρόσωπα

Θα σβήσω το συσσωρευμένο παρελθόν

Θα φτιάξω σκόνη από την ιστορία, σκόνη απ' την σκόνη

Τώρα κοιτάζω το στεγνό ηλιοβασίλεμα

Κληροδοτώ την ανυπαξία στον κανένα'.

Ο Χ.Λ. Μπόρχες απελπίζεται και μιλά για ένα μελετημένο τέ-

λος και, μαζί με αυτό, μιλά για τις ανησυχίες του. Έχει την αλήθεια με το μέρος του και δεν είναι άλλη από την αλήθεια των ονείρων του. Όσπου να καταλήξει να εφεύρει ανθρώπους σαν εκείνον, τυφλούς.

Εγώ Είμαι

Έγώ είμαι αυτός που ξέρει τον εαυτό του όχι λιγότερο φιλάρεσκα

από εκείνον τον ματαιόδοξο παρατηρητή που στον καθρέφτη από γυαλί και σιωπή ακολουθεί την αντανάκλαση ή το σώμα (το ίδιο και το αυτό) του αδελφού του

Εγώ είμαι, σιωπηλοί μου φίλοι, εκείνος που γνωρίζει πως δεν υπάρχει άλλη συγγνώμη ή εκδίκηση

από την διαφάνεια της λήθης. Κάποιος θεός έχει παραχωρήσει αυτή την παράξενη λύση για όλα τα ανθρώπινα μίσση.

Παρά τις πολλές μου υπέροχες περιπλανήσεις,

εγώ είμαι εκείνος που ποτέ δεν κατάφερε να ξεδιαλύνει τον λαβύρινθο του χρόνου, ενικό, πληθυντικό, εξαντλητικό, παράξενο, μόνος του και του καθένα

Είμαι ο κανένας. Ποτέ δεν κράτησα σπαθί σε μάχη

Είμαι ηχώ, κενό, τίποτα '.

Λόγος προφητικός και επικίνδυνος που προκαλεί πόνο άμα τη αναγνώσει του, αλλά και μια ενδόμυχη επιθυμία να αφοπλίσει τον άνθρωπο από τις μικρές και ευτελείς του επιδιώξεις, θυμίζοντάς του πόσο στ' αλήθεια μικρός είναι.

Αυτό είναι το χρυσάφι που κουβαλά η ποίηση του Χ.Λ. Μπόρχες. Το χάρισμα να μετατρέψει τη στάχτη σε χρυσό και το χρυσό σε στάχτη. Να εκμηδενίζει το πομπώδες και να στεφανώνει τη λεπτομέρεια. Ένας παραμυθιάς αποφασισμένος να ταξιδέψει μαζί με τους συνεπιβάτες του, ακόμα κι αν εκείνοι τον μισούν.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

Προβολές

Κωστής Β. Ζαχαρίων
Συμαϊκά ενδυμήματα
 Αθήνα 2014, σελ. 230

Στο βιβλίο αυτό είναι συγκεντρωμένες μελέτες που δημοσιεύθηκαν κατά καιρούς σε περιοδικά και εφημερίδες. Αφορούν όλες την ιστορία και τον πολιτισμό της Σύμης, γενέθλιο τόπο του συγγραφέα, ειδικά της περιόδου ακμής του νησιού, γύρω στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και τα πρώτα λίγα χρόνια του 20^{ου}.

Χωρίζεται στις ενότητες, Η Σύμη παλιά και τώρα, ένα ιστορικό σχέδιασμα με πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες και εύστοχες αναλύσεις για την ακμή και παρακμή της νησιωτικής κοινότητας. Οι σφουγγαράδες της Σύμης, μια συγκλονιστική διήγηση της πολύπαθης και βασανισμένης ζωής των βουτηχτάδων στις μακρινές θάλασσες της Μπαρμπαριάς, της Καραμανιάς και της Κύπρου, Η Σύμη εργοτάξιο προκοπής και ανάτασης, εξαντλητική περιγραφή αυτού που θα λέγαμε παραγωγική υποδομή του νησιού, με τις βιοτεχνικές και εμπορικές δραστηριότητες που εντυπωσιάζουν με το εύρος τους το

σημερινό αναγνώστη, και τέλος, οι Ψυχαγωγικές δραστηριότητες στη Σύμη του παλιού καιρού, οι γιορτές και τα παιχνίδια, στεριανά και θαλασσινά, των έφηβων και νέων νησιωτών.

Με γλαφυρότητα και αφηγηματική άνεση που αναδίδει γοητεία, ζωντανή και ανδόρμητη η γλώσσα του συγγραφέα, συνεπάρνει τον αναγνώστη που θα βρει στις σελίδες του βιβλίου ένα θησαυρό ιστορικών και λαογραφικών μελετημάτων που δίκαια διεκδικεί τις ποιότητες αυθεντικού λογοτεχνήματος.

Θα ήταν παράλειψη να μην πούμε λίγα λόγια για την προσωπικότητα του συγγραφέα. Γεννημένος το 1896, καθηγητής μαθηματικών για 40 χρόνια, στο Κάιρο, την Αθήνα και τη Ρόδο, με ευρύτατο πεδίο ενδιαφερόντων, είναι από τους καλύτερους εκπρόσωπους της δωδεκανησιακής λογοσύνης του πρώτου μισού του περασμένου αιώνα. Και από την άποψη αυτή λοιπόν, χρωστάμε χάρη στους εκδότες που μας έδωσαν τη δυνατότητα να γνωρίσουμε μια ενδιαφέρουσα όψη της τοπικής μας πνευματικής κληρονομιάς.

Εργαστήριο
 δημιουργικής ανάγνωσης και γραφής
 "ΤΟ ΚΟΧΥΛΙ"

Ελευθέριος Καβαλιέρος
Ερυσίχθων
 σάτιρα
 Τέχνη, Ρόδος 2014, σελ. 64

Το έργο βασίζεται στο μύθο του Ερυσίχθωνα, που βασίλευε στο Δώτιο, μικρή πόλη της Θεσσαλίας. Κάποτε, για να επεκτείνει την τραπεζαρία του, έκοψε τα ιερά δέντρα της Δήμητρας. Για το λόγο αυτό η θεά τον καταδίκασε σε αιώνια πείνα. Η ακόρεστη όρεξή του εξάντλησε την περιουσία του ανακτόρου, οπότε αναγκάστηκε να πουλάει την κόρη του Μήστρα, που ήταν μάγισσα, και μπορούσε να μεταμορφώνεται κι έτσι να ξεφεύγει από τους αγοραστές και να επιστρέφει για νέα πώληση. Ούτε αυτό όμως άρχισε, και στο τέλος από την πείνα του

έφαγε τις ίδιες του τις σάρκες.

Πάνω σ' αυτό το μύθο, που εύκολα αναγνωρίζουμε πως ειδικά στην εποχή μας με την αυξανόμενη καταστροφή του περιβάλλοντος και ανδρώπινη απληστία γίνεται ιδιαίτερα επίκαιρος, ο συγγραφέας στήνει το σκηνικό του και δημιουργεί ένα γοητευτικό κόσμο φανταστικών προσώπων που περιστρέφονται γύρω από τον πρωταγωνιστή, μάγισσες και ακολούθους που επιστρατεύουν όλη την επινοητικότητα τους για να ικανοποιήσουν την ακόρεστη όρεξη του αφέντη τους, αξιωματούχους σε ειδικές αποστολές ανά τον κόσμο προς εύρεση των πιο απίδανων και εξωτικών εδεσμάτων. Πιο πολύ από σάτιρα, θα μιλούσαμε ίσως για μια τραγικωμωδία, για την τιμωρία της υπέρβασης των ορίων.

Παναγιώτης Νικολαΐδης
Οινοποίηση
 66 χαϊκού για το κρασίν
 τζαι την ποίησην
 Λευκωσία 2014, σελ. 44

Έναν ποίημαν / Τζι έναν μπουκ-
 Κάλλιν κρασίν / Καλόν σκέ-
 φτουνται, υποστηρίζει ο Κύπρι-
 ος ποιητής Παναγιώτης Νικολαΐ-
 δης στο πρώτο χαϊκού της συλλο-
 γής του. Ένα γοητευτικό ταξίδι,
 εκεί όπου ο οίνος ερωτεύτηκεν την
 ποίησην τζαι συντυχάνουν.

Σε τρεις ενότητες αναπτύσσε-
 ται αυτή η συνάντηση οίνου και
 ποίησης, ευτυχής τόπος της ποι-
 ητικής δημιουργίας και της οίνο-
 χαρούς ευδαιμονίας: Η πρώτη,
 Ορεκτικόν, Πίννε κρασίν να' σεις
 ποίησην, η δεύτερη το Κυρίως
 κρασίν, In vino veritas και η τε-
 λευταία το αναμενόμενο Επιδόρ-

πιον με το περίφημο του Τόμας
 Φούλλερ, Ο Διόνυσος έπνιξεν πιο
 πολλούς που τον Ποσειδώναν.

Δείγματος χάριν, παραθέτου-
 με τα “Τρία Παραμύθκια που
 ήπιαν κρασίν”.

Έναν ποίημαν
 Μιαν φοράν τζι έναν τζαιρόν
 Έγινεν ξίδιν

Έναν βαρέλλιν
 Έπεσεν που την βάρκαν
 Τζι έγινην ποίμαν

Έναν ποίημαν
 Έμεινεν στο συρτάριν
 Τζι έγινην κρασίν

Και μία αυστηρή προειδοποί-
 ηση, στοιχείο οφειλόμενης αυτο-
 κριτικής: “Πίννε ούισκιν / Τζι ας
 με πίννουν οι ξένοι / Που κατα-
 λάβουν”.

Εργαστήριο
δημιουργικής γραφής και ανάγνωσης
"Το Κοχύλι"

Η Φωτογραφική Ομάδα Photorion
σε συνεργασία με το
Εργαστήριο δημιουργικής γραφής και ανάγνωσης "Το Κοχύλι"
παρουσιάζει την έκθεση Φωτογραφίας

Δες ένα Ποίημα

Μια συνομιλία φωτογραφίας και ποίησης

Επιμέλεια Έκθεσης Πόλυ Κατσημάκου

Εγκαίνια 12 Δεκεμβρίου 2014 20:00
Διάρκεια έκθεσης 12/12/2014-04/01/2015

Rock 'n' Roll Music Diner
Πλατεία Αρίωνος 2-3
Παλιά Πόλη Ρόδου

Χορηγός Επικοινωνίας

Βιβλία & περιοδικά που λάβαμε

Ελένη Αρτεμίου-Φωτιάδου

Η λίμνη των κύκνων

Ποίηση

Μανδραγόρας, Αθήνα 2014, σελ. 64.

Καίτη Βασιλάκου

Νυχτώνει αργά

Ποίηση

Μανδραγόρας, Αθήνα 2014, σελ. 58.

Ιωάννης Ηλ. Βολανάκης

Ιστορία και Μνημεία

των Λειψών Δωδεκανήσου

Τέχνη, Ρόδος 2014, σελ. 252.

Χαρίκλεια Γιαννουτσοπούλου

Φόνος, 10 μικρές ιστορίες

Αφήγημα

ΑΩ, Αθήνα 2013, σελ. 62.

Δημήτρης Δραγάτης

Η μεγάλη Ρόδος!

Αθλητισμός

Βερέττας, Ρόδος 2014, σελ. 176.

Ελευθέριος Καβαλιέρος

Ερυσίχθων

Θεατρική σάτιρα

Τέχνη, Ρόδος 2014, σελ. 64.

Κώστας Κρεμμύδας

Σαντιγκάρ

Ποίηση

Μανδραγόρας, Αθήνα, σελ. 44.

Κώστας Κρεμμύδας

Ξούδου & Μενάνδρου γωνία

Χρονογραφήματα

Μανδραγόρας, Αθήνα 2014, σελ. 330.

Χάρης Μελιτάς

Το κάπα του Κόνδορος

Διηγήματα

Μανδραγόρας, Αθήνα 2013, σελ. 62.

Φώτης Νικηφόρου

Φωτεινά παράθυρα

Ποίηση

Μανδραγόρας, Αθήνα 2014, σελ. 48.

Παναγιώτης Νικολαΐδης

Σαν ίαμβος καθρέφτης

Ποίηση

Πλανόδιον, Αθήνα 2009, σελ. 62.

Παναγιώτης Νικολαΐδης

Οινοποίηση

60 χαϊκού

Λευκωσία 2014, σελ. 46.

Κώστας Ε. Σκανδαλίδης

Χωρίς πυξίδα

Ποίηση

Αθήνα 2014, σελ. 82.

Μίμης Σουλιώτης

Κύπρον, ιν ντηντ

Ποίηση

Καλά καθούμενα, Λευκωσία 2014, σελ. 80.

Αθήνηδεν

Ποίηση

Ερμής, Αθήνα 2014, σελ. 94.

Το χιόνι στον Καβάφη

Ποίηση

Φλώρινα (εκτός εμπορίου) 2013, σελ. 4.

Βορειοδυτικά

Ποίηση

Βιβλιοθήκη Φλώρινας “Βασιλικής Πιτόσκα”

Φλώρινα 2013, σελ. 32.

Σταύρος Σταμπόγλης

Διαλεκτική βυθού

Ποίηση

Μανδραγόρας, Αθήνα 2014, σελ. 74.

Χαρά Χρηστέρα

Ανθοανθολόγηση — Une Anthologie 1981-2010

Ποίηση, (δίγλωσση έκδοση)

Μανδραγόρας, Αθήνα 2014, σελ. 72.

AKTH

Περιοδικό Λογοτεχνίας και Κριτικής

Λευκωσία, έτος ΚΕ, τεύχος 99

Καλοκαίρι 2014.

ΕΝΤΕΥΚΤΗΡΙΟ

Λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιοδικό

Θεσσαλονίκη, τεύχος 104,

Ιανουάριος-Μάρτιος 2014.

Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Πνευματική Επιθεώρηση της Κοζάνης

Κοζάνη, τεύχος 170,

Τέλος χειμάνος αρχή έαρος 2014.

ΜΑΝΔΡΑΓΟΡΑΣ

Τετραμηνιαίο περιοδικό

για την τέχνη και την ζωή

Αθήνα, τεύχος 50,

Μάιος 2014.

ΟΔΟΣ ΠΑΝΟΣ

Εργοτάξιο εξαιρετικών αισθημάτων

Αθήνα, τεύχος 164,

Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2014.

Ο ΣΙΣΥΦΟΣ

Εξαμηνιαίο μη κερδοσκοπικό περιοδικό

Λογοτεχνίας και πολιτισμού

Ηράκλειο Αττικής, τεύχος 6/7

Ιούλιος-Δεκέμβριος 2013 /

Ιανουάριος-Ιούνιος 2014

ΠΟΡΦΥΡΑΣ

Τριμηνιαίο περιοδικό

Κέρκυρα, φυλλάδιο 150,

Ιανουάριος-Μάρτιος 2014.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ

Για τη Λουκία...

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΕΧΝΗΣ ΛΑΧΑΝΙΑΣ

6 & 7 Σεπτεμβρίου 2014

Το Φεστιβάλ Τέχνης Λαχανιάς οργανώθηκε από τη Λέσχη Λάιονς Ηλιούσα Ρόδου. Αφιερωμένο στη σκηνοθέτιδα Λουκία Ρικάκη, συμπεριέλαβε ομιλίες και προβολές ταινιών της (Κράτησέ με, Λόγια της σιωπής, Κουαρτέτο σε 4 κινήσεις) στην κεντρική πλατεία της Λαχανιάς. Παράλληλα, στον εκθεσιακό χώρο του παλιού ελαιοτριβείου (Μάγγανα), διοργανώθηκε έκθεση με σκίτσα του διεθνώς αναγνωρισμένου και βραβευμένου γελοιογράφου-σκιτσογράφου Βαγγέλη Παυλίδη καθώς και με έργα από τη ζωγραφική ενότητα «Ρίζες» της συμπολίτισσάς μας εικαστικού Ειρήνης Βαζούκου. Μαζί με τα εικαστικά και τον κινηματογράφο, στο φεστιβάλ προστέθηκε και η τέχνη της μουσικής με τη φιλοξενία του συγκροτήματος Elaborate Ruse. Την επιμέλεια της έκθεσης καθώς και την ιδέα και καλλιτεχνική υλοποίηση του αφιερώματος στη Λουκία Ρικάκη, είχε η Πόλυ Χατζημάρκου (ιστορικός τέχνης). Η ίδια στην έναρξη του φεστιβάλ είπε τα παρακάτω:

Ήταν 2003. Το 3^ο διεθνές κινηματογραφικό φεστιβάλ για το περιβάλλον μεταφέρθηκε στη Ρόδο. Τότε ακόμα λεγόταν Ecocinema, έπειτα μετονομάστηκε σε Ecofilms.

Σ' ένα σχεδόν άνυδρο πολιτιστικά τοπίο —σε ό,τι αφορά σύγχρονες και καλο-οργανωμένες καλλιτεχνικές δράσεις— εγχιβωτίστηκε αίφνης ένα τεράστιο ...«ενυδρείο» τέχνης. Ένα ενυδρείο της 7^{ης} —και όχι μόνο— τέχνης με άφθονες ποικιλίες τόσο στις ταινίες και τις παράλληλες εκδηλώσεις όσο και σε ανδρώπους των τεχνών που έφταναν στο νησί από διάφορα μέρη του κόσμου. Δημοτικό Θέατρο, θερινό κινηματοθέατρο Ρόδων, δεκάδες προβολές, γνωριμία με τους σκηνοθέτες, εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά, εκθέσεις, οι παρέες στα τραπεζάκια έξω από το Ρόδον, μια γιορτή που ξεκινούσε από το πρωί και κατέληγε σε νύχτες των πιο δημιουργικών συζητήσεων και προβληματισμών.

Καλλιτεχνική διευθύντρια του φεστιβάλ, ανάμεσα στις άλλες δημιουργικές της ιδιότητες, η Λουκία. Η πρώτη μας συνάντηση έγινε στο στούντιο, στη ραδιοφωνική εκπομπή μου, για μια συνέντευξη. Μια γυναίκα με κατακόκκινα γυαλιά μυωπίας, τα κοντά τετραγωνισμένα φουντωτά της μαλλιά και ένα βλέμμα που τρυπούσε και έφαχνε το μέσα σου για να κατανοήσει και να επικοινωνήσει. Ακόμα θυμάμαι εκείνο το πρώτο 'γεια' και το ηλιόλουστο άπλωμα του χεριού της. Μιλήσαμε στον αέρα, και προπάντων εκτός αέρα. Και τότε αλλά και όλα τα κατοπινά χρόνια των Ecofilms στη Ρόδο καθώς και του φεστιβάλ «Ιπποκράτης» στην Κω.

Η Λουκία αφουγκραζόταν με μια απίστευτη ευαισθησία και μετάφραζε τον κόσμο με μια συγκλονιστική ποιητικότητα. Εκτός απ' το δημιουργικό της ταλέντο και την απίστευτη οργανωτική της ικανότητα, ανακάλυπτε ή επινοούσε πάντα κάτι καινούριο και, επιπλέον, είχε τη γενναιοδωρία να το μοιράζεται με όλους. Κατέγραφε με μια μεγάλη καρδιά-κάμερα και εμείς είμαστε τυχεροί. Γιατί είδαμε τόσα όμορφα μέσα από τα δικά της μάτια, το πνεύμα της και την αστείρευτη δημιουργικότητά της. Στα φεστιβάλ, στις ταινίες της, στα γραπτά της, στην παρέα της...

Όταν πολύ ευγενικά η κ. Θέκλα Διακογεωργίου από τη Λέσχη Ηλιούσα μου ζήτησε κάποιες ιδέες στο τί θα μπορούσε να συμπεριλάβει το Φεστιβάλ —πέρα από την εικαστική έκθεση—, ακαριαία σκέφτηκα: ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ — ΝΟΤΙΑ ΡΟΔΟΣ-ΠΡΟΒΟΛΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ — ΛΟΥΚΙΑ ΠΙΚΑΚΗ. Της το οφείλαμε έτσι κι αλλιώς. Το πρότεινα και η ιδέα έγινε αποδεκτή. Ξεκινάμε με την ταινία «ΚΡΑΤΗΣΕ ΜΕ», μια ταινία με μέρος των γυρισμάτων της να έχουν γίνει στη Νότια Ρόδο, μια ταινία με πολυάριθμους συμβολισμούς, αυτοβιογραφικά στοιχεία και δεμένη από τη μια με το διαδίκτυο και από την άλλη με την ποίηση. Μια ταινία για την απώλεια, τη συμφιλίωση και τη συγχώρεση.

«Κράτησέ με» λοιπόν. «Για να πάμε πού;» την είχαν ρωτήσει σε μια συνέντευξη. Η απάντησή της; «Παντού στον ανοικτό ορίζοντα. Ίσως επειδή ο ορίζοντας πάνω από τη θάλασσα είναι μια γραμμή ανάμεσα σε αυτήν και τον ουρανό, η οποία δεν είναι προσδιορισμένη γεωγραφικά και άρα δίνει περιθώριο στην ελπίδα και φτερώνει τον άνθρωπο, κι όταν ο σύντροφός σου σε κρατάει από το χέρι, ο ιδρώτας και η ανάσα σας γίνονται ένα, δεν σε νοιάζει τίποτα και δεν φοβάσαι τίποτα».

Λέει ο στίχος σε ένα τραγούδι στην ταινία: «Δε φοβάμαι, είσαι εδώ, με κρατάς και θυμάμαι...».

Και εμείς, θυμόμαστε τη σκηνοθετίδα που αγάπησε τη Ρόδο, στέλνοντας λίγο από το φως και τη λατρεμένη της θάλασσα.

Μια μικρή γιορτή για μια σπουδαία δημιουργό...

ΠΟΛΥ ΧΑΤΖΗΜΑΡΚΟΥ

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΛΟΜΑΔΑ Άλφα

Η θεατρική ομάδα “άλφα” αποτελείται από επαγγελματίες καλλιτέχνες που ζουν και εργάζονται στη Ρόδο. Ιδρυτικά της μέλη είναι η Φωτεινή Τερανόβα (χορογράφος-σκηνοθέτης), Νίκος Βασιλάκης (ηθοποιός) και Ρένα Ορφανού (ηθοποιός).

Η ομάδα έχει στο ενεργητικό της μια σειρά παραστάσεων από το 2011.

Ας αναφέρουμε μερικές, το “Λεύτερο ζευγάρι” των Ντάριο Φο και Φράνκα Ράμε, “Θα γίνεις το μωρό μου”, έργο των Ρενέ Ταίη-λορ και Τζόζεφ Μπολόνια, καθώς και το περσινό “Τζακ και Τζιλ” της Τζέην Μάρτιν. Η επόμενη παραγωγή που προγραμματίζεται για τον Ιανουάριο του '15, είναι τα “Μισά μισά”, της Τζέην Μάρτιν που θα παρουσιαστεί στο Δημοτικό Θέατρο Ρόδου.

Τα μέλη της ομάδας εργάζονται στο παρελθόν σε παραγωγές του ΔΗΠΕΘΕ Ρόδου. Το πάθος τους λοιπόν για το θέατρο κατάγεται από το απώτερο παρελθόν και είναι οπωσδήποτε σημαντικό ότι μετά την παύση λειτουργίας του σχήματος, σπίδες της θεατρικής δημιουργικότητας εξακολουθούν να λαμπυρίζουν στο

πολιτιστικό στερέωμα! Και από την άποψη αυτή επαληθεύεται το προφανές, ότι πάντα κάτι μένει από μια πολιτιστική δραστηριότητα, ακόμα κι αν αυτή παύει να υπάρχει.

Το ολιγομελές της ομάδας δεν είναι κάτι με το οποίο συμβιβάζονται τα μέλη της. Όχι μόνο τις παραστάσεις παρακολουθεί σημαντικός αριθμός θεατών, αλλά και πολλοί προσφέρουν τη συνδρομή τους εθελοντικά στις ανάγκες που εμφανίζονται στο ανέβασμα των παραγωγών. Μια κοινότητα ανθρώπων που πλαισιώνει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο την πολιτιστική δημιουργία, δεν είναι ο καλύτερος δείκτης για την αξία της; Αυτό δεν καθησυχάζει πάντως την “άλφα”, που έχει στόχο της τη διεύρυνση με άλλα μέλη, ώστε και μεγαλύτερες και πιο φιλόδοξες παραγωγές να είναι δυνατές. Επίσης στις προτεραιότητές τους, η ανταπόκριση σε αυτό που οι ίδιοι αντιλαμβάνονται ως αποστολή τους, μια εκπαιδευτική-εκλαϊκευτική δράση με ερασιτεχνικά εργαστήρια θεάτρου ενηλίκων και παιδιών.

Τα προβλήματα που συνοδεύουν αυτή την προσπάθεια, δεν

είναι δύσκολο να τα αντιληφθούμε. Οι οικονομικές δυσκολίες καταρχήν' ουσιαστικά πρόκειται για μια ιδίους αναλώμασιν πολιτιστική προσφορά, όπου τα έσοδα από τα εισιτήρια και οι χορηγίες, συνεισφορές μάλλον, ιδιωτών καλύπτουν μικρό μόνο μέρος των εξόδων. Εννοείται, απουσιάζει η δημοτική ή κρατική επιχορήγηση.

Είναι αλήθεια βέβαια, ότι ο Δήμος παραχωρεί το θέατρό του για τις δοκιμές των έργων και τις παραστάσεις. Μια ευγενής χειρονομία αναμφίβολα. Και πάλι όμως, ο χρόνος παραχώρησης είναι περιορισμένος, μόνο ένα μήνα, τον Ιανουάριο κάθε χρόνου. Έτσι, η μικρή περίοδος των παραστάσεων δεν αφήνει να αναπτυχθεί ανεμπόδιστα ένα ευρύ και ποικίλο πρόγραμμα, εκεί όπου δικαίως έχουν την απαίτηση να δοκιμάσουν τις δυνάμεις τους οι άνθρωποι της "άλφα".

Προεκτάσεις

Θα είχε ενδιαφέρον μια σύγκριση της τρέχουσας πολιτιστικής κίνησης με αυτή των χρόνων της αφθονίας, εννοούμε την περίοδο πριν το 2010. Οποσδήποτε, η οικονομική και κοινωνική κρίση τροποποίησε βαθιά, αν δεν ανέτρεψε, τις παλιές βεβαιότητες και τα δεδομένα που θεωρούσαμε αμετακίνητα. Και ανεπηρέαστα δε θα μπορούσαν να μείνουν τα πολιτιστικά πράγματα.

Το πρώτο σημείο που θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε είναι η συρρίκνωση της δημόσιας ή

δημοτικής παρέμβασης στον πολιτισμό. Λόγω της στενότητας των πόρων φυσικά, αλλά και της ανετοιμότητας των υπευθύνων να προσαρμόσουν τη δράση τους στις νέες συνθήκες. Είναι αλήθεια ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί του Δήμου εξακολουθούν σε ένα βαθμό να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αποστολής τους, περισσότερο και με ικανοποιητικά αποτελέσματα ο οργανισμός του Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, αδύναμα και χλωμά θα λέγαμε, το Κέντρο Συγγραφέων και Μεταφραστών, που τόσες φιλοδοξίες συνόδευσαν την ίδρυσή του και πολλές επιτυχίες γνώρισε στο παρελθόν. Δε θα παραλείψουμε βέβαια και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, εργαστήρια και βιβλιοθήκες, που καταφέρνουν λίγο πολύ να επιβιώνουν.

Μια εικόνα γκρίζα, κυρίως αν υπολογίσουμε και το άδοξο λουκέτο στο ΔΗΠΕΘΕ, —ακόμα πιο απογοητευτικό αν θυμηθούμε ότι είναι το μόνο από τα περιφερειακά ΔΗΠΕΘΕ που έκλεισε— χωρίς κάποια διάδοχη πρωτοβουλία στο χώρο του θεάτρου.

Όμως η φύση δεν αγαπά το κενό καθώς λένε, και έτσι στις μέρες μας γινόμαστε μάρτυρες μιας συναρπαστικής και πολυσήμαντης έκρηξης πρωτοβουλιών και εκδηλώσεων στο χώρο του πολιτισμού, από ομάδες ανθρώπων που με πείσμα και επιμονή εξακολουθούν να θύουν στις μουσές. Αναφερόμαστε σε ολιγομελή μάλλον σχήματα, πολλές φορές άτυπα ή χωρίς σαφή

οργανωτική διάρθρωση, μουσικά, ποιητικά, εικαστικά ή θεατρικά, με συνεχή και ποιοτικά επαρκή πολιτιστική παραγωγή. Μια μελέτη, μια χαρτογράφηση του χώρου αυτού, θα είχε ένα μεγάλο ενδιαφέρον, όχι μόνο πολιτιστικό αλλά και ευρύτερα κοινωνικό.

Το σύντομο σκιαγράφημα της ομάδας “άλφα” που κάναμε πιο πάνω αποτυπώνει ίσως κάτι από το δυναμισμό και την αποτελεσματικότητα μιας ανεξάρτητης πρωτοβουλίας. Όπως αναφέραμε, δεν είναι μια απομονωμένη περίπτωση. Λίγο πολύ και άλλες συνομαδώσεις δραστηριοποιούνται με απτά δείγματα γραφής στους πιο διαφορετικούς χώρους του πολιτισμού. Είναι ενθαρρυντικό ότι στον τόπο μας ένα σημαντικό ανθρώπινο δυναμικό, με αξιόλογες επιδόσεις, κάτω από αντίξοες συνθήκες, στρατεύεται στους δύσκολους δρόμους της τέχνης. Σε μια συζήτηση που είχαμε με τους υπεύθυνους της ομάδας μας είπαν ότι δε θα είχαν αντίρρηση σε ένα συντονισμό αυτών των ξεχωριστών δραστηριοτήτων, μια συνεργασία που θα άνοιγε νέες δυνατότητες για περισσότερο φιλόδοξες δράσεις. Αν αυτό μπορεί να γίνει, αν υπάρχουν οι προϋποθέσεις και αν πράγματι οδηγήσει σε μια αναβάθμιση των εκδηλώ-

σεων ή αντιθέτως τελεματωθεί σε μια γραφειοκρατική διαδικασία, είναι άγνωστο.

Μία κίνηση συμπαράστασης από την πλευρά της δημοτικής αρχής θα έδινε ένα νέο δυναμισμό και θα διεύρυνε τις προοπτικές. Μάλλον για μια αμφίδρομη σχέση μιλάμε που ο Δήμος, ως ο καθεστωτικός συλλογικός οργανωτής του πολιτισμού, οφείλει να εγκαινιάσει. Να γνωρίσει τους ανθρώπους, να διδαχτεί από την εκρηκτικότητα και πρωτοτυπία των ιδεών και του έργου τους — και να μεταγγίσει αυτή τη γνώση στους δικούς του οργανισμούς που τόσο συχνά πάσχουν από τις γνωστές αδράνεις και συντηρητισμούς των επίσημων θεσμικών φορέων. Και να ανταποδώσει με έξυπνες και μελετημένες πρωτοβουλίες που θα δώσουν μια νέα πνοή στην πολιτιστική κίνηση. Μεταξύ των πολλών ιδεών που θα μπορούσαν να πέσουν στο τραπέζι, δε θα ήταν καλή σκέψη η διευθέτηση και αναδιαμόρφωση ενός από τους πολλούς χώρους που έχει στην κατοχή του και η δημιουργία ενός μικρού, κατάλληλα σχεδιασμένου χώρου που θα στέγαζε θεατρικές, μουσικές ή άλλες εκδηλώσεις και θα έδινε νέες ευκαιρίες στην καλλιτεχνική δημιουργία;

Ευρετήριο τευχών 1-12
Περίοδος 1^η, καλοκαίρι 2009 - φθινόπωρο 2014

ΠΟΙΗΣΗ

- Σωτήρης Αγαπάκης: Ελπίδα, τεύχος 12.
- Αλέξανδρος Αραμπατζής: Στάχτη και μπουρμπερε, τεύχος 2.
- Μυρτώ Βαξεβάνη: Απαρασχεσία, Εκβιασμός καταιγίδας, τεύχος 3 / Δύο ποιήματα, τεύχος 11.
- Σωτήρης Γεραλής: Ψηλά το αίμα, τεύχος 1 / Ιερά Πρανή, τεύχος 6.
- Διονύσης Γουβιάς: Μετάλλαξη, Αλλαγή, Αποτιμήσεις, τεύχος 6.
- Άννα Γρίβα: Δύο ποιήματα, τεύχος 8.
- Θεοδοσία Δασκαλάκη: Πανσέληνος στη Λίνδο, τεύχος 9.
- Ολύμπιος Δαφέρμος: Ψευδής, τεύχος 1.
- Ζωή Δημοπούλου: Το πηγάδι, τεύχος 1.
- Μιχάλης Διακομιχάλης: Όρια, Διλόγος γερόντων, τεύχος 2.
- Γιώτα Διέννη: Μετέωρο βήμα, Βιογραφικό σημείωμα, τεύχος 7.
- Πάνος Δρακόπουλος: Ο αλχημιστής, τεύχος 2 / Α., τεύχος 4 / 10+1 βότσαλα τεύχος 5 / 25+1 λογοπλοκάμια, τεύχος 9.
- Βικτωρία Θεοδώρου: Άννα, τεύχος 4.
- Απόστολος Θηβαίος: Νυκτίλογος, Στράνι, τεύχος 7 / Ελαιώνες, τεύχος 9.
- Μάρκος Καλεώδης: Εφτά ποιήματα, τεύχος 6.
- Βάγια Κάλφα: Πέντε ποιήματα, τεύχος 10.
- Εριφύλη Κανίνα: Οκτώ ποιήματα, τεύχος 9 / Πέντε ποιήματα, τεύχος 11.
- Βικτωρία Καπλάνη: Η μεγάλη αναμέτρηση, τεύχος 1.
- Μάλαμας Καρύδας: Το παιδικό δωμάτιο, Φωνές, τεύχος 7 / Σύννεφα, τεύχος 9.
- Αντώνης Κρητικός: Έρως, Ροδάνθη, τεύχος 3.
- Δημήτρης Κόκκινος: Αλληγορία, τεύχος 4.
- Μάνος Κουνουγάκης: Ανάδεμα, Ταυτότητες τεύχος 7.
- Ασκληπιάδα Κυριάκου: Στον τόπο των αγγέλων, Επιθυμία, τεύχος 4.
- Γιώργος Λαμπράκος: Οκτώ ποιήματα, τεύχος 4.
- Κώστας Λάνταβος: Τρία ποιήματα, τεύχος 11.
- Γιώργος Λίλλης: Εκτάσεις του τίποτα, τεύχος 12.
- Κώστας Λυντέρης: Γερνάω, Τέτοια πρωινά, τεύχος 3.
- Πηνελόπη Μιχαλακοπούλου: Ερωτικό, Μεσημεριανός εφιάλτης, τεύχος 2.
- Αθηνά-Στυλιανή Μίχου: Δύο ποιήματα, τεύχος 6.
- Άννα Ξανθάκη: Οι ίσκιои, Της ενυδρίδας, τεύχος 4.
- Γιώργος Α. Οικονόμου: Τρία ποιήματα, τεύχος 8.
- Κατερίνα Παζούρου: Ψυχές, τεύχος 5.
- Θόδωρος Πανάγος: Το τριαντάφυλλο, Ο μάγος, τεύχος 1.
- Δημήτρης Περέογλου: Έξι ποιή-

ματα, τεύχος 8.

- **Βασίλης Πης:** Πάγος, Αυγή, τεύχος 4 / Κώια, τεύχος 6 / Φώτα του απογεύματος, Κούραση, τεύχος 7.
- **Πέτρος Πολυμένης:** VI. Αφιερώματα στη λάβα, τεύχος 1 / 3 Ποιήματα, τεύχος 5.
- **Παντελής Ράμμης:** Στιγμιότυπα, Η Άνω Πόλη, τεύχος 8.
- **Στέργιος Τσακίρης:** Τα Ηλιοτρόπια, τεύχος 10.
- **Γιάννης Φαινέκος:** Απόγνωση, Δίδυμος κύηση, τεύχος 2.
- **Γιώργος Χαβουτσάς:** Δύο ποιήματα, τεύχος 11.
- **Γιάννης Χρυσανθόπουλος:** Σε άγιο αγνώστου ταυτότητας, Κοινά σ' ένα παλιό μου καλοκαίρι, τεύχος 3.
- **Τάσος Ψάρρης:** Δύο ποιήματα, τεύχος 9.
- **Sarah Lindsay:** Αυτά που βρήκαν, (απόδ: Ελευθερία Μπινίκου), τεύχος 4.
- **Percey B. Shelley:** Τρία ποιήματα, (μετ. Πάνος Δρακόπουλος), τεύχος 12.
- **Ρόμπερτ Φροστ:** Τρία ποιήματα, (μετ. Πάνος Δρακόπουλος), τεύχος 10.

ΠΕΖΑ

- **Ευάγγελος Κ. Βαλσαμίδης:** Αρκάνα, τεύχος 4.
- **Μάρω Βαμβουνάκη:** Οι μπαλάντες των αποστάσεων, τεύχος 10.
- **Λεία Βιτάλη:** Το ηλεκτρονικό μου ημερολόγιο, τεύχος 1.
- **Σοφία Γιαννάτου:** Τόποι στους καθρέφτες μας ανάμνησης, τεύχος 3.
- **Νίκος Διακογιάννης:** Μνήμη επιστήθια, τεύχος 1.
- **Λεύκιος Ζαφειρίου:** Ο Πίνδαρος στην Αμμόχωστο, τεύχος 10.
- **Φώτης Θαλασσινός:** Κατακόρυφοι έρωτες, τεύχος 3 / Επιθανάτια ιστορία, τεύχος 5 / Σύννεφα με παντελόνια, τεύχος 9 / Εκείνο, τεύχος 11.
- **Εριφύλη Κανίνια:** Η ρωγμή, τεύχος 3.
- **Ηρώ Κάπα:** Η μαύρη τρύπα, τεύχος 7.
- **Χρήστος Κλωτσιάς:** Ματωμένα σφιχτά χείλη, τεύχος 5.
- **Ηλίας Ε. Κόλλιας:** Η πρώτη μέρα, τεύχος 2.
- **Αργύρης Κόσκορος:** Ανάδημα, Έλλειψη χώρου, τεύχος 6.
- **Αλέξανδρος Κυπριώτης:** Μ' ένα καλά ακονισμένο μαχαίρι, τεύχος 8.
- **Κώστας Μακρής:** Ο παστουριάς και το γραινκόχορτο, τεύχος 9.
- **Μιχάλης Μακρόπουλος:** Ο φτωχός, τεύχος 11.
- **Διονύσης Μαρίνος:** Το πρόβλημα με το χέρι, τεύχος 7.
- **Μιχάλης Μειμάρης:** Τα πατάκια, τεύχος 10.
- **Αλεξία Μπουκουβάλα:** Του Μεμά, τεύχος 10.
- **Γιώργος Νικολόπουλος:** Και το όνομα αυτού, Ιωάννης Μαζάουερ, τεύχος 7.
- **Αντρέας Ντούσκας:** Περιπατώντας στο Άγιο Όρος με σανδάλια σαν του Ιησού, τεύχος 12.
- **Άννα Ξανθάκη:** Ο καθρέφτης, Ο κόσμος, τεύχος 4.
- **Μίκα Παρασκευά:** Το μπαούλο,

τεύχος 9.

- **Παναγιώτης Πασσάς:** Το κατά Λυδίαν ευαγγέλιο, *τεύχος 7*.
- **Τίτσα Πιπίνου:** Εικόνες της Ρόδου στον Ντάρρελ, *τεύχος 3* / Το τέλος της μέρας, *τεύχος 12*.
- **Σωκράτης Σκαρτσής:** Απ' το νησί, *τεύχος 1*.
- **Άννα Β. Σωτηράκη:** Η παραβολή μιας αγαθής γυναίκας, *τεύχος 5*.
- **Αθηνά Τζοβάρα:** Οι μικροί πρόσφυγες, *τεύχος 7*.
- **Βασίλης Τσιαμπούσης:** Η σκούνα, *τεύχος 8*.
- **Κατερίνα Χρυσανθοπούλου:** Ο χαρταετός, *τεύχος 4*.
- **Imran Ayata:** Οδός Τάουνους 48, (μετ. Κατερίνα Τζιναβά), *τεύχος 9*.
- **Julio Cortazar:** Γκράφιτι, (μετ. Ματθαίος Δημητρίου), *τεύχος 6*.
- **Benito Perez Galdos :** Η συνωμοσία των λέξεων, (μετ. Ράνια Αντωνίου), *τεύχος 12*.
- **Skip Horack:** Bluebonnet swamp, (μετ. Ελευθερία Μπινίκου), *τεύχος 2*.
- **Λονί Καλαφέρτ:** Έχουμε πόλεμο, *τεύχος 1* / Η αληθινή ευφυΐα είναι αυτή που αμφιβάλλει, (εισαγωγή και μετάφραση, Δημήτρης Κόκκινος), *τεύχος 10*.
- **Χαβιέρ Μαρίας:** Τζόζεφ Κόνραντ, στην ξηρά, (εισαγωγή και μετάφραση, Γεωργία Ζακοπούλου), *τεύχος 4*.
- **Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες:** Το θαυμαστό απόγευμα του Μπαλτασάρ, (μετ. Ράνια Αντωνίου, Ματθαίος Δημητρίου, Μαρία Μαυρογέωργη), *τεύχος 5*.

- **Mario Wirz:** Τριστιάνε, (μετ. Αλέξανδρος Κυπριώτης), *τεύχος 6*.

ΠΟΡΤΑΙΤΑ

- **Σουλεϊμάν Αλάγιαλη-Τσιαλίχ:** Συνάντηση με την ποίηση, *τεύχος 10*.
- **Σωτήρης Γεραλής:** Ποιητική βιογραφία, *τεύχος 6* (ποίηση).
- **Σοφία Γιαννάτου:** Τοπολογίες της μυθοπλασίας, *τεύχος 3* (πεζογραφία).
- **Τάσος Ηλιάδης:** Φτωχός της τέχνης γιος, *τεύχος 12* (ποίηση).
- **Robinson Jeffers:** Ανθολογία, *τεύχος 7* (ποίηση).
- **Εριφύλη Κανίνα:** Ποιητική βιογραφία σε πρώτο πρόσωπο, *τεύχος 1* (ποίηση).
- **Ματίνα Μόσχοβη:** Μια παρουσίαση, *τεύχος 5* (ποίηση).
- **Κατερίνα Παζούρου:** Οι αλληγορίες μιας φύσης εθιμικής, *τεύχος 2*, (ζωγραφική).

ΜΕΛΕΤΕΣ-ΔΟΚΙΜΙΑ-ΑΡΘΡΑ

- **Πάνος Δρακόπουλος:** Τομές και «τομές» στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, *τεύχος 6* / Κ. Π. Καβάφης, ένας οριακός ποιητής, *τεύχος 11*.
- **Γιάννης Ηρακλείδης:** Εικόνες και όψεις ενός τόπου, *τεύχος 2*.
- **Τασούλα Καραγεωργίου:** Ήρηννα, η μικρή Περσεφόνη της ποίησης, *τεύχος 5* / Για την "Ηλακία" της Ήριννας, *τεύχος 7*.
- **Παναγιώτης Καρματζός:** Ο ποιητής Νίκος Σαντορινιός και οι Απουάνοι, *τεύχος 1*.

- **Φραγκίσκος Καλαβάσης:** Έξι σημεία με αφορμή τις Έγχρωμες σκιές, *τεύχος 7*.
- **Όλγα Κομιζόγλου:** Η μορφολογική ταυτότητα της προπολεμικής υπερρεαλιστικής ποίησης στην Ελλάδα, *τεύχος 5*.
- **Έλσα Λιαροπούλου:** Τα λογοτεχνικά περιοδικά της Μεταπολίτευσης, *τεύχος 11*.
- **Ευαγγελία Μουλά:** Κόμικς, από τη δημιουργία στην πρόσληψη, *τεύχος 12*.
- **Άννα Ξανθάκη:** Η αλληγορία στο σύγχρονο πολιτικό μυθιστόρημα: το “Κιβώτιο” του Άρη Αλεξάνδρου, *τεύχος 4*.
- **Γιάννης Παπαδάτος:** Περιπλανήσεις και όψεις του μαγικού ρεαλισμού στη λογοτεχνία, *τεύχος 6*.
- **Δώρα Παρδάλη:** Στάσεις και στάσιμα στην ποίηση του Χρήστου Ευθυμίου, *τεύχος 3*.
- **Χρήστος Πάτσης:** “Νέα Ζωή”, ένα περιοδικό στην Αλεξάνδρεια, *τεύχος 1*.
- **Ηρώ Τσαρνά-Κόχυλα:** Νησιώτες ποιητές και πνευματικός περίγυρος στην Αλεξάνδρεια στις αρχές του 20ου αιώνα, *τεύχος 1*.
- **Νίκος Κ. Φιλίππου:** Τόπος αποκατεστημένος, *τεύχος 3* / Η Ρόδος του Φλωμπέρ-εντυπώσεις από ένα ταξίδι, *τεύχος 7*.
- **Γιάννης Χρυσανθόπουλος:** Όμηρος Πέλλας ο λιτός παράδεισος, *τεύχος 8*.

ΘΕΑΤΡΟ

- **Ίρινα & Ίγκαρ Λέβιν:** Η εξέλιξη του συστήματος Στανισλάβσκι, (μετ. Αυγουστίνος Τσιριμώκος), *τεύχος 2*.

ΤΕΧΝΗ

- **Γιάννης Ηρακλείδης:** Για το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης Ρόδου, *τεύχος 11*.
- **Ελένη Τσοποτού:** Οι Δημοτικές Πινακοθήκες: προβλήματα και προοπτικές, *τεύχος 4*.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

- **Μαρία Ιωάννου:** Γειτονικές αποστάσεις-αρχιτεκτονικές μεταφράσεις, *τεύχος 8*.
- **Παρασκευή Μωραΐτου:** Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης της Ρόδου και τα τοπόσημά της, *τεύχος 9*.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- **Γεωργία Ζακοπούλου:** Δοκίμια λογοτεχνικής μετάφρασης: δίνοντας το λόγο στους μεταφραστές της ελληνικής λογοτεχνίας και ποίησης, *τεύχος 10*.
- **Ζντράβκα Μιχαήλοβα:** Ο “Βίος του Ισμαήλ φερίζ Πασά” της Ρέας Γαλανάκη στα βουλγαρικά, *τεύχος 12*.
- **Gilles Decorvet:** Μεταφράζοντας τον “Αλέξη Ζορμπά” στα γαλλικά, *τεύχος 9*.
- **Νίκος Πρατσίνης:** Ένα ταξίδι του Καβάφη στην πορτογαλική γλώσσα, *τεύχος 11*.
- **Malamati Soufarapis:** Οδυσσέας Ελύτης: η Ελλάδα, η Ποίηση,

τεύχος 10.

- **W. H. Auden:** Αφορισμοί για την ανάγνωση, (μετ. Ελευθερία Μπινίκου), τεύχος 3.
- **Φρίντριχ Νίτσε:** Για το πάθος της αλήθειας, (μετ. Γιώργος Λαμπράκος), τεύχος 10.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

- **Γεωργία Ζαχοπούλου:** Μια εμπειρία λογοτεχνικής μετάφρασης με το μαθητόκοσμο της Ρόδου, τεύχος 4.
- Το εργαστήριο μετάφρασης ισπανόφωνης λογοτεχνίας της Ρόδου, τεύχος 5.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ

- **Κλεόβουλος Παπαϊωάννου-Πιάγκος,** τεύχος 9.
- **Θεατρικές παραστάσεις στη Ρόδο του 1947,** τεύχος 10.
- **Ιχνηλασίες στο παρελθόν-σνίτσελ ή κοτολέτα,** τεύχος 11.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΠΟΙΗΣΗ

- **Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ** (επιμ.): Ποιήματα ελληνικής υφής, τεύχος 2 (Νίκος Κ. Φιλίππου).
- **Σουλείμάν Αλάγιαλη-Τσιαλίχ:** Σαν υδατογραφία, τεύχος 1 (Νίκος Κ. Φιλίππου).
- **Χρήστος Αναγνωστόπουλος:** Αργία, τεύχος 9 (Ευαγγελία Μουλά).
- **Νίκος Αρμπιλιάς:** Ο ταραγμένος ύπνος, τεύχος 8 (Αναστασία Ζέππου).
- **Ε. Κ. Βαλσαμίδης:** Το κτήνος ή το έτος των απωλειών, τεύχος 7, (Γιώργος Γιάνναρος).

- **Πάνος Δρακόπουλος:** Πόσιμη ζωή, τεύχος 1 (Νίκος Κ. Φιλίππου) / Ελεύθερη Αγορά, τεύχος 7 (Ολγα Κομζόγλου).
- **Τάσος Ηλιάδης:** Αίθριος λόγος, τεύχος 10 (Αναστασία Ζέππου).
- **Έφη Καλογεροπούλου:** Δύο ποιητικές συλλογές, τεύχος 6 (Αναστασία Ζέππου).
- **Εριφύλη Κανίνια:** Τα χειρόγραφα του πλοίαρχου Νέμο και άλλα ποιήματα, τεύχος 7 (Γιάννης Ηρακλείδης).
- **Ματίνα Μόσχοβη:** Αειφυγία, τεύχος 12 (Πέτρος Πολυμένης).
- **Χόρχε Λ. Μπόρχες:** Ποιήματα, τεύχος 12 (Αγγελική Βασιλοπούλου).
- **Θοδωρής Ρακόπουλος** Ορυκτό δάσος, τεύχος 11 (Ολγα Κομζόγλου).
- **Λεωνίδας Σόμπολος:** Το πολύ ως τη θάλασσα, τεύχος 10 (Αναστασία Ζέππου).
- **Γιώργος Χαβουτσάς:** Σημείο Πετρούπολης, τεύχος 9 (Ολγα Κομζόγλου).

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- **Μαρία Γιαγιάννου:** Μελανίππη, μυθιστόρημα, τεύχος 11 (Ευαγγελία Μουλά).
- **Αντώνης Γιωργάκης:** Το χειρόγραφο, μυθιστόρημα τεύχος 2 (Νίκος Διακογιάννης).
- **Θεοδοσία Λασκαλάκη:** Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Χαλασοχώρηδες και άλλες ιστορίες, τεύχος 10 (Ολγα Κομζόγλου).
- **Νίκος Διακογιάννης:** Τέρα Άμου, μυθιστόρημα τεύχος 1 (Νίκος Κ.

Φιλίππου).

- **Χαρά Κοσεγιάν:** Η λοχεία της απουσίας *τεύχος 12 (Ευαγγελία Μουλά)*.
- **Σεμπάστιαν Μπάρρυ:** Εισ γην Χαναάν, μυθιστόρημα, *τεύχος 8 (Δώρα Παρδάλη)*.
- **Φ. Ντοστογιέφσκι:** Χειμερινές σημειώσεις πάνω σε καλοκαιρινές εντυπώσεις, *τεύχος 9 (Αγγελική Βασιλοπούλου)*.
- **Άννα Ξανθάκη:** Ταρώ, *τεύχος 4 (Αναστασία Τσουτσουλοπούλου)*.
- **Γιώργος Παπαγιαννόπουλος:** 2017- Η Ελλάδα υπό κατοχή, μυθιστόρημα, *τεύχος 2 (Γιάννης Ηρακλείδης)*.
- **Φερνάντο Πεσόα:** Ο οδοιπόρος, νουβέλα *τεύχος 6 (Δημήτρης Κόκκινος)*.
- **Βασιλική Πέτσα:** Όλα τα χαμένα, διηγήματα, *τεύχος 10 (Ευαγγελία Μουλά)*.
- **Στέφαν Τσβάιχ:** Ο παλαιοβιβλιοπώλης Μέντελ και η αδρατη συλλογή, νουβέλες, *τεύχος 5 (Δημήτρης Κόκκινος)*.
- **Κοσμάς Ι. Χαρπαντίδης:** Μανία πόλεως, αφηγήματα *τεύχος 3 (Γιάννης Ηρακλείδης)*.
- **Έλενα Χουζούρη:** Πατρίδα από βαμβάκι, μυθιστόρημα, *τεύχος 5 (Γιάννης Ηρακλείδης)*.
- **Δημήτρης Χριστόπουλος:** Δημιόσιες ιστορίες, διηγήματα, *τεύχος 12 (Ευαγγελία Μουλά)*.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

- **Σαίρεν Κίρχεγκωρ:** Φιλοσοφικά ψιχία ή κνήσματα και περιττώματα, *τεύχος 9 (Αγγελική Βασιλοπούλου)*.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

- **Φρανσουάζ Ντολτό:** Για τη μοναξιά, *τεύχος 4 (Αναστασία Ζέππου)*.

ΤΕΧΝΗ

- **Στεριές θαλασσινών,** φωτογραφικό λεύκωμα, *τεύχος 4 (Γιάννης Ηρακλείδης)*.

ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ

- **Σταμάτης Βασ. Διακίδης:** Κολύμπια, όπως τάχιστα, μαρτυρίες, *τεύχος 3 (Γιάννης Ηρακλείδης)*.
- **Δανιήλ Σπάρταλης:** Τρεις φορές πρόσφυγας, αφήγημα, *τεύχος 5 (Γιάννης Ηρακλείδης)*.
- **Κυριάκος Χονδρός:** Η Μικρά Ασία των Δωδεκανήσων, ιστορία, *τεύχος 3 (Δημήτρης Κόκκινος)*.
- **Κωνσταντίνος Δ. Κογιόπουλος:** Η Κως της εργασίας, ιστορική μελέτη, *τεύχος 6 (Γιάννης Ηρακλείδης)*.

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ

- **Η κίνηση του βιβλίου στη Ρόδο,** *τεύχος 2*.
- **Ο κινηματογράφος στη Ρόδο,** *τεύχος 3*.
- **Θεατρικές διαδρομές,** *τεύχος 5*.
- **Επιστήμη και κινηματογράφος,** *τεύχος 6*.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

- Τάσος Αποστολίδης, *τεύχος 2*.
- Γιάννης Μακριδάκης, *τεύχος 6*.
- Βούλα Μάστορη, *τεύχος 3*.
- Φώτης Τερζάκης, *τεύχος 7*.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ

- Διεθνής έκθεση χαρακτηρισής στη Ρόδο, *τεύχος 1*
- Διεθνές φεστιβάλ Ρόδου ecofilm, *τεύχος 2* (Αναστασία Ζέππου).
- Η επιγραφική συλλογή του Μουσείου Ρόδου, *τεύχος 3* (Αναστασία Δρελιώση-Ηρακλείδου).
- Ο ραδιοφωνικός σταθμός Αυχάρι, *τεύχος 5*
- Θεατρικά δρώμενα στη Ρόδο, *τεύχος 7* (Αυγουστίνος Τσιριμώκος).
- Φύση, τέχνη και συλλογική δράση στους υγροτόπους της Ρόδου, *τεύχος 9* (Άννα Αρβανιτάκη-Χαρούλα Χατζηνικολάου).
- Επτά γλώσσες συνδιαλέγονται με την ποίηση του Κ. Π. Καβάφη στη Ρόδο, *τεύχος 11* (Γεωργία Ζαχοπούλου).
- 23ο Παγκόσμιο Συνέδριο Φιλοσοφίας στην Αθήνα, *τεύχος 11* (Αντώνης Αρχοντάκης).
- Θεατρική Ομάδα Άλφα, *τεύχος 12*

ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ

- Δωδεκανήσιοι ποιητές στην Αλεξάνδρεια στις αρχές του 20ου αιώνα, *τεύχος 1*.
- Άννα Ξανθάκη, ο άνθρωπος και το έργο, *τεύχος 4* (επιμ. Πάνος Δρακόπουλος – Δημήτρης Κόκκινος).
- Σελίδες για τον Heinrich von

Kleist, *τεύχος 6* (επιμ. Φανή Παράφορου).

- Η λογοτεχνία στο σχολείο, *τεύχος 8* (επιμ. Πάνος Δρακόπουλος – Δημήτρης Κόκκινος).
- Φώτης Βαρέλης, *τεύχος 9*.

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

- Διαγωνισμός ποιήματος και διηγήματος, *τεύχος 7*.

ΛΕΥΚΩΜΑ

- Αναστασία Γραμματικοπούλου, φωτογραφία, *τεύχος 7*.
- Μαγδαληνή Κούρτη, ψηφιακή εικόνα, *τεύχος 9*.
- Στέλλα Ματάλα, ζωγραφική, *τεύχος 10*.
- Μαρία Πάσσαρο, φωτογραφία, *τεύχος 5*.
- Νάσια Στουραϊτη, φωτογραφία, *τεύχος 6*.
- Φωτογραφική ομάδα “Ωρίων”, *τεύχος 8*.
- Alessandro Mattia Mazzoleni, εικαστικά, *τεύχος 11*.
- Μοντ Γκούτερσταμ, ζωγραφική, *τεύχος 12*.

ΑΥΤΟΤΕΛΗΣ ΕΚΔΟΣΗ

- Εργαστήριο δημιουργικής ανάγνωσης και γραφής «Το Κοχύλι», *Ανοιξη 2014*.

Οι συγγραφείς του τεύχους

Ο ΣΩΤΗΡΗΣ ΑΓΑΠΑΚΗΣ γεννήθηκε το 1991. Ποιήματά του έχουν δημοσιευθεί σε διαδικτυακές ομάδες ποίησης και σε περιοδικά. Το προσωπικό του ιστολόγιο είναι: <http://miaportastoparathyro.blogspot.gr>.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ: Τεύχος 9, χειμώνας 2012-2013.

ΠΑΝΟΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: Τεύχος 8, άνοιξη 2012.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΖΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: Τεύχος 4, καλοκαίρι 2010.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΖΕΠΠΟΥ: Τεύχος 8, άνοιξη 2012.

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΙΛΛΗΣ γεννήθηκε στη Γερμανία το 1974. Ένα χρόνο αργότερα με την οικογένειά του εγκαθίσταται στην Ελλάδα. Στην αρχή στην Αθήνα και μετά στο Αγρίνιο, τόπο καταγωγής του, μέχρι την επιστροφή στη Γερμανία το 1996 όπου ζει και εργάζεται από τότε. Έχει εκδώσει πέντε ποιητικές συλλογές, ένα μυθιστόρημα και έχει μεταφράσει στα Ελληνικά ποιήματα του Ντουρς Γκρίνμπαϊν και του Πάουλ Τσελάν.

Η ΖΝΤΡΑΒΚΑ ΜΙΧΑΗΛΟΒΑ είναι δημοσιογράφος και μεταφράστρια από και προς τα

βουλγαρικά. Έχει μεταφράσει πλήθος Ελλήνων συγγραφέων (Κ.Π. Καβάφη, Γιώργο Σεφέρη, Οδυσσέα Ελύτη, Γιάννη Ρίτσο, Θανάση Βαλτινό, Ρέα Γαλανάκη, Τάκη Θεοδωρόπουλο, Ισμήνη Καπάνταη κ.α) και το 2010 διακρίθηκε με το Κρατικό Βραβείο μετάφρασης ελληνικού λογοτεχνικού έργου σε ξένη γλώσσα, για τη μετάφραση της ανθολογίας ποιημάτων του Γ. Ρίτσου με τίτλο «Γραφή του Παντόπτη».

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΟΥΛΑ: Τεύχος 9, χειμώνας 2012-2013.

Η ΦΑΙΔΡΑ ΜΠΑΚΟΥΛΗ γεννήθηκε στη Ρόδο όπου ζει και εργάζεται ως δικηγόρος. Γράφει ποίηση από την παιδική της ηλικία μέχρι σήμερα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΠΙΚΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ: Γεννημένος στην Πρέβεζα 23-04-1979. Απόφοιτος της Ιατρικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Έλαβε τον τίτλο της ειδικότητας της Ιατρικής Βιοπαθολογίας στον Ευαγγελισμό (Μικροβιολογίας). Εργάζεται στην Πρέβεζα. Το 2011 εκδόθηκε η πρώτη ποιητική συλλογή του με τίτλο «Ατιντάνων Πολιτεία». Αρθρογραφία στην Ελευθεροτυπία, στον Ημεροδρόμο και στο Atpreveza.gr (Προσωπική

στήλη αρθρογραφίας με τίτλο «Αιρετικά»).

Ο ΑΝΤΡΕΑΣ ΝΤΟΥΣΚΑΣ σπούδασε την παιδαγωγική επιστήμη στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, αλλά αληθινή του σπουδή είναι η περιπλάνηση, ο δρόμος και τα ταξίδια κοντά σαράντα χρόνων. Έχει δημοσιεύσει κείμενα στο κερκυραϊκό λογοτεχνικό περιοδικό ΝΑΙ και στο μουσικό περιοδικό ΜΕΤΡΟΝΟΜΟΣ.

ΤΙΤΣΑ ΠΙΠΙΝΟΥ: Τεύχος 3, άνοιξη 2010.

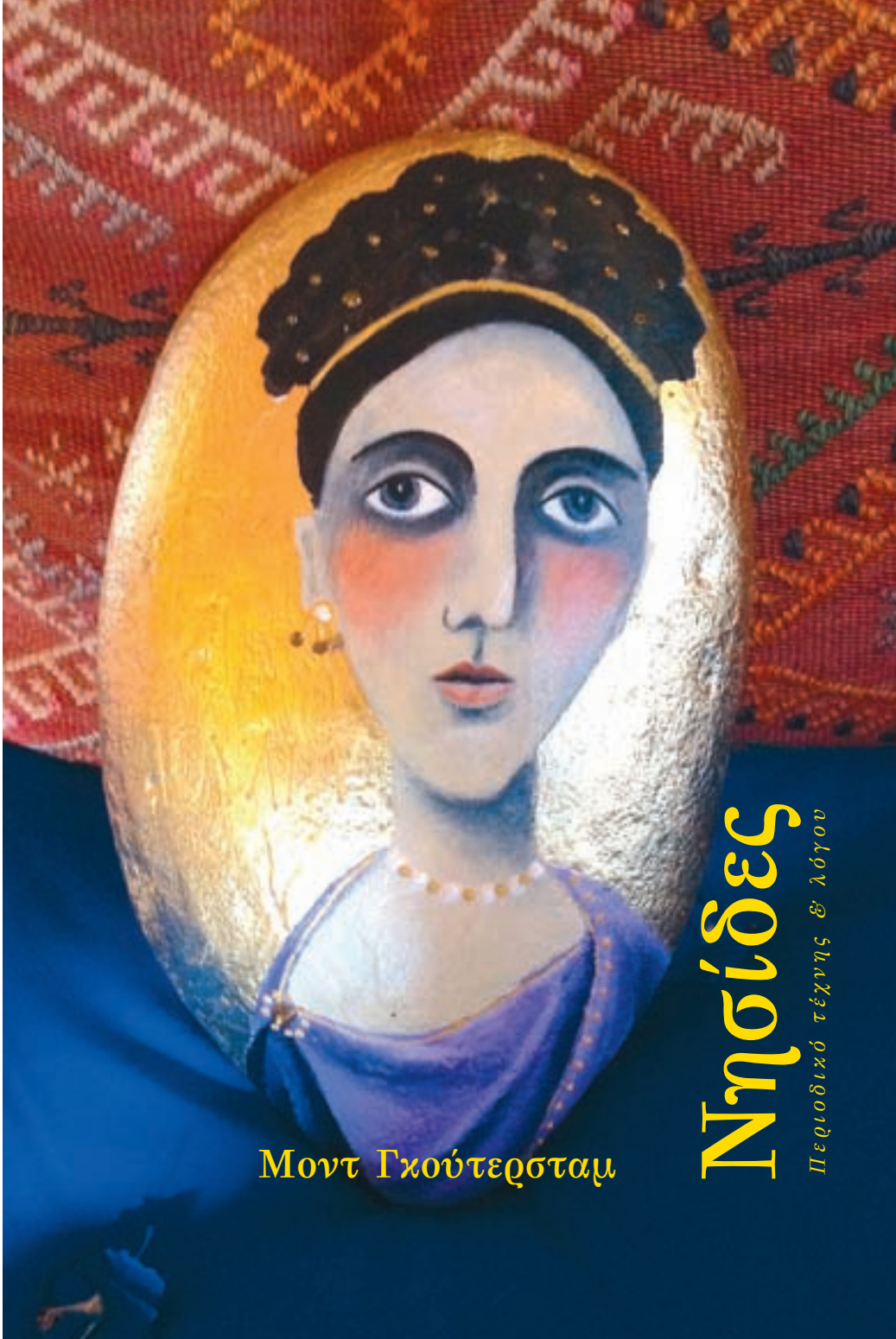
ΠΕΤΡΟΣ ΠΟΛΥΜΕΝΗΣ: Τεύχος 5, χειμώνας 2010-2011.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΡΤΟΦΙΛΗΣ: Καθηγητής Φυσικής στο 2ο ΓΕΛ Κω και πτυχιούχος του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ. Υπεύθυνος της Σχολικής Βιβλιοθήκης του 2ου ΓΕΛ Κω για 7 χρόνια (2000-2007). Έχει γράψει δύο θεατρικά έργα για μαθητές και συμμετέχει με δικούς του στίχους στο συγκρότημα των Μικρών Πε-

ριπλανήσεων. Υπεύθυνος για τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και δράσεων στο σχολείο και στην πόλη της Κω.

ΜΗΝΑΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ: Γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Κω. Πτυχιούχος Τεχν. Πολιτ. Μηχανικός με σπουδές στον Κινηματογράφο και τα Παιδαγωγικά, εργάζεται στο χώρο της Παιδείας, του Πολιτισμού και της Επικοινωνίας. Υπεύθυνος ΝΕΛΕ Δωδ/σου για Κω και Νίσυρο. Είναι Δ/ντής Πνευματ. Κέντρου Δήμου Κω. Διδάσκει από το 1981 στη Δ/βάθμια εκπ/ση και επιμένει να ερευνά, να συγγράφει, να καταγράφει, να αυτενεργεί την ανάδειξη του πολιτισμού των νησιών μας.

ΠΟΛΥ ΧΑΤΖΗΜΑΡΚΟΥ: Πτυχιούχος στην Ιστορία και Θεωρία Τέχνης και στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό / Οργανώτρια-επιμελήτρια εικαστικών εκδόσεων / Συντάκτρια πολιτιστικών σε διάφορα ΜΜΕ. Κείμενά της έχουν δημοσιευθεί σε καλλιτεχνικές εκδόσεις.

Μοντ Γκούτερσταμ

Νησίδες
Περιοδικό τέχνης & λόγου

Η ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΜΟΝΤ ΓΚΟΥΤΕΡΣΤΑΜ (Maud Guterstam) γεννήθηκε στη Στοκχόλμη. Έζησε στη Ρόδο από το 1976 μέχρι το 1985. Μετοίκησε στο Λονδίνο όπου και εργάσθηκε από το 1985 μέχρι το 1992. Επέστρεψε στην Αθήνα και από το έτος 2000 ζει και εργάζεται στη Ρόδο. Ατομικές της εκθέσεις έχουν γίνει στη Ρόδο, τη Στοκχόλμη, τη Φλωρεντία.

Τα τελευταία χρόνια εκθέτει συστηματικά στη γκαλερί ΚΑΖ στο Καστελλόριζο. Έργα της βρίσκονται σε ιδιωτικές συλλογές στην Ελλάδα, Σουηδία, Αγγλία, Ιρλανδία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία,

Βιβλιοπωλείο “Το Δέντρο”

Για σας, τους φίλους και τα παιδιά σας,
ένα βιβλίο, το καλύτερο δώρο!

Θ. Σοφούλη 127, τηλ.: 22410 33206
Χειμάρας 14, τηλ.: 22410 20058
ΡΟΔΟΣ

ISSN 1792-0744

